

IZVEŠTAJ

BRZA PROCENA SOCIJALNO-EKONOMSKOG UTICAJA COVID-19 NA KOSOVU

Juni 2020

Empowered lives.
Resilient nations.

Sadržaj

1. Izvršni rezime	6
2. Uvod	11
2.1. Osnove projekta	12
2.2. Metodologija	13
3. Nalazi istraživanja	18
3.1. Istraživanje domaćinstava	19
3.1.1 Profil domaćinstva i demografija	19
3.1.2 Svest i informisanost o COVID-19	23
3.1.3 Učenje na daljinu	26
3.1.4 Zaposlenost i životni prihodi	28
3.1.5 Distribucija kućnih poslova i socijalna dinamika	43
3.1.6 Pristup osnovnim uslugama i bezbednost	46
3.1.7 Seksualno i reproduktivno zdravlje	53
3.2. Istraživanje o preduzećima	55
3.2.1 Profili preduzeća	55
3.2.2 Uticaj COVID-19 na preduzeća	57
3.2.3 Izgledi za budućnost	77
4. Zaključak	84
4.1. Zaključak	85

Lista slika

Slika 1 Pol ispitanika	19
Slika 2 Starost ispitanika	19
Slika 3 Lokacija domaćinstva	19
Slika 4 Domaćinstva u urbanim ili u ruralnim oblastima	20
Slika 5 Obrazovni nivo ispitanika	20
Slika 6 Etnička pripadnost ispitanika	20
Slika 7 Bračni status.....	20
Slika 8 Sastav domaćinstva.....	21
Slika 9 Prihodi domaćinstva	22
Slika 10 Promene u prihodima nakon pandemije.....	22
Slika 11 Promene u prihodima nakon pandemije COVID-19, po polu	23
Slika 12 Koliko lica sa posebnim potrebama živi u vašem domaćinstvu?	23
Slika 13 Glavni izvori informacija i izvori informacija kojima se najviše veruje	24
Slika 14 Glavni izvori informacija i izvori informacija kojima se najviše veruje, po etničkoj pripadnosti	24
Slika 15 Glavni izvori informacija, po starosti.....	25
Slika 16 Izvori informacija kojima se najviše veruje, po starosti	26
Slika 17 Slaganje sa izjavom: “Informacije o COVID-19 pomogle su mi da zaštitim sebe i porodicu od virusa”?	26
Slika 18 Da li u domaćinstvu ima dece koja idu u školu?	27
Slika 19 Da li su deca bila u stanju da prate učenje na daljinu?	27
Slika 20 Slaganje sa izjavom: “Kvalitet obrazovanja ponuđenog kroz učenje na daljinu bio je dobar”?	28
Slika 21 Status zaposlenosti pre COVID-19, po polu.....	29
Slika 22 Status zaposlenosti pre COVID-19, po regionu	30
Slika 23 Status zaposlenosti pre COVID-19, po etničkoj pripadnosti	31
Slika 24 Status zaposlenosti pre COVID-19, po tipu naselja.....	31
Slika 25 Sektor zaposlenosti, po etničkoj pripadnosti	32
Slika 26 Sektor zaposlenosti, po regionu	32
Slika 27 Sektor zaposlenosti, po polu.....	32
Slika 28 Sektor zaposlenosti, po starosti	33
Slika 29 Delatnost zaposlenosti, po polu	33
Slika 30 Promene u satima na poslu zbog pandemije COVID-19, po sektoru zaposlenja.....	34
Slika 31 Promene u satima provedenim na poslu zbog pandemije COVID-19, po delatnostima	35
Slika 32 Obaveza da se uzme odsustvo zbog pandemije, po sektoru	35
Slika 33 Promena u tipičnom mestu rada, po polu	36
Slika 34 Očekivanja u pogledu mogućnosti za zaposlenje posle pandemije COVID-19	36
Slika 35 Načini primanja plate pre COVID-19, po tipu naselja.....	37
Slika 36 Načini primanja plate pre COVID-19, po delatnostima	37
Slika 37 Sredstva za primanje plate pre COVID-19, po polu.....	38
Slika 38 Plaćanja doprinosa poslodavaca pre COVID-19, po delatnostima	38
Slika 39 Zdravstveno osiguranje ili pokrivenost zdravstvenog plana po polu	39
Slika 40 Da li ste vi glavni donosilac prihoda u svom domaćinstvu? Po polovima	39
Slika 41 Sektor u kojem je zaposlen glavni donosilac prihoda, po etničkoj pripadnosti	39
Slika 42 Industrija zaposlenosti je glavni primalac prihoda	40
Slika 43 Kao rezultat COVID-19, kako je pogođen svaki od sledećih LIČNIH resursa?	41
Slika 44 Da li primete naknadu za nezaposlene i/ili neku finansijsku podršku od države i/ili opštine od početka COVID-19?.....	42
Slika 45 Da li dobijate neku podršku u robi ili uslugama od vlade, opštine, nevladinih ili međunarodnih organizacija od početka pandemije COVID-19?.....	42
Slika 46 Kao rezultat COVID-19, da li se promenio broj sati koje posvećujete sledećim aktivnostima? - po polu	43
Slika 47 Kao rezultat COVID-19, da li se promenio broj sati koje posvećujete sledećim aktivnostima? - po polu.....	44
Slika 48 Od početka širenja COVID-19, da li su pogođene uloge i odgovornosti u domaćinstvu? - po polovima	45

Slika 49 Kao rezultat COVID-19, da li ste (lično) doživeli nešto od sledećeg - po polovima	46
Slika 50 Kao rezultat COVID-19, da li ste (lično) doživeli nešto od sledećeg - po starosnim grupama.....	47
Slika 51 Kao rezultat COVID-19, da li ste (lično) imali poteškoća u pristupu osnovnim uslugama:	48
Slika 52 Kao rezultat COVID-19, da li ste (lično) imali poteškoće u pristupu osnovnim uslugama, po polovima	49
Slika 53 Da li ste, zbog izbijanja pandemije COVID-19, imali (lično) poteškoće u pristupu osnovnim uslugama? – (po regionima)	50
Slika 54 Ako se nastave restriktivne mere vezane za sprečavanje širenja virusa COVID-19, šta bi se najverovatnije moglo dogoditi sa vašom finansijskom situacijom u domaćinstvu? - po etničkoj pripadnosti	51
Slika 55 Pitanja u vezi sa porodičnim nasiljem	52
Slika 56 Mislite li da je to porast porodičnog nasilja od širenja COVID-19? - po regionima	52
Slika 57 U slučaju da neko doživi nasilje u porodici, znate li gde može da se potraži pomoć ili podrška, poput besplatnih telefonskih linija, psihološke ili policijske podrške?	53
Slika 58 Od početka pandemije COVID-19, da li ste vi lično imali potrebe da imate pristup, pa ste tom prilikom naišli na poteškoće u pristupu sledećim uslugama u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem i kontraceptivnim sredstvima za sebe, svog partnera ili drugog člana porodice?	54
Slika 59 Od početka pandemije COVID-19, da li ste imali neke potrebe, ali pritom i lično imali poteškoće u pristupu sledećim zdravstvenim uslugama u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem ili kontraceptivnim sredstvima za sebe, partnera ili drugog člana porodice?	55
Slika 60. Regionalna distribucija preduzeća	56
Slika 61. Veličina preduzeća	56
Slika 62. Pravni status preduzeća	56
Slika 63. Trajanje postojanja preduzeća	56
Slika 64. Distribucija poslovnih sektora	57
Slika 65. Preduzeća koja se bave izvozom	57
Slika 66. Kako biste opisali finansijski učinak vaše kompanije pre pandemije COVID-19?	58
Slika 67. Koji je vaš glavni izvor informacija u vezi sa virusom COVID-19 (rizici, preporučeno preventivno delovanje, strategije prevazilaženja)?	59
Slika 68. U kojoj meri podržavate trenutne vladine mere za zatvaranje/ograničavanje poslovnih aktivnosti da bi se usporilo širenje COVID-19?.....	60
Slika 69. Sveukupno posmatrano, kako biste ocenili uticaj situacije sa COVID-19 na vaše poslovanje?.....	60
Slika 70. Razlozi za vrlo negativan i negativan uticaj	61
Slika 71. Da li je vaše preduzeće moralo da prekine aktivnost (bilo da je to u potpunosti ili delimično) zbog situacije sa COVID-19? (Samo one koje su smanjile kapacitet)	62
Slika 72. Koji od sledećih je GLAVNI razlog obustavljanja vaše poslovne aktivnosti?	63
Slika 73. Da li ste obustavili poslovnu aktivnost pre nego što je vlada proglasila mere?	64
Slika 74. S obzirom da bi ova situacija mogla da potraje i duže od mesec dana, da li ulažete bilo kakve napore da ponovo započnete sa poslovanjem tokom trajanja pandemije/karantina?.....	65
Slika 75. Od momenta kada ste obustavili svoju poslovnu aktivnost, vi činite sledeće:.....	66
Slika 76. Da li vaše preduzeće i dalje plaća penzijske doprinose za svoje zaposlene kao i pre COVID - 19?	67
Slika 77. Da li je neko od zaposlenih odustao od posla?	68
Slika 78. Šta od sledećeg važi u vašem slučaju?	68
Slika 79. Šta od sledećeg predstavlja problem za vašu kompaniju s obzirom na trenutnu situaciju sa COVID-19?	69
Slika 80. Ako se COVID-19 i dalje bude širio tokom naredna dva do tri meseca, koja od sledećih stavki bi bila glavna briga za vaše poslovanje?.....	70
Slika 81. Da li je vaše preduzeće moralo da smanji broj zaposlenih zbog trenutne situacije?	71
Slika 82. Koje od sledećih stavki su vas prinudile da obustavite poslovnu aktivnost? (Ovde postoji mogućnost višestrukog odgovora).....	72
Slika 83. Da li je vaše preduzeće moralo da preduzme druge mere za zaposlene? Šta od se sledećeg primenjivalo?	73
Slika 84. Uticaj na prihode, rashode, prodaju i inventar	74

Slika 85. Da li vaše preduzeće razmatra uzimanje kredita kako bi se bavilo rešavanjem trenutnih efekata situacije nastale zbog virusa COVID-19?	75
Slika 86. Ako je odgovor „ne“, šta je glavni razlog?	76
Slika 87. Kada se sve uzme u obzir, koliko dugo mislite da vaše preduzeće može sebi da priušti ovakvu situaciju?	77
Slika 88. Kakav bi uticaj na vaše poslovanje imale sledeće dole navedene vladine mere?	78
Slika 89. Šta biste predložili vladi o merama koje bi mogle pomoći vašoj vrsti preduzeća da se izbori sa ovom situacijom?.....	79
Slika 90. Šta biste predložili međunarodnim organizacijama u vezi sa merama koje mogu biti od pomoći za vašu vrstu preduzeća da se izbore sa ovom situacijom?.....	80
Slika 91. Da li ste imali bilo kakve planove za investicije pre situacije sa COVID-19?	81
Slika 92. Da li su se ovi planovi promenili zbog situacije? (Pitanje samo za one koji su planirali investicije).....	82
Slika 93. Da li vidite neke nove mogućnosti za vaše poslovanje povezane sa COVID-19?	83
Slika 94. Sve u svemu, kada mislite da će se Kosovo vratiti u normalan život?	83

1. Izvršni rezime

Napomena

Stavovi iskazani u ovom dokumentu su stavovi ispitanika u istraživanju javnog mnjenja koji su učestvovali u istraživanju domaćinstava kao i u istraživanju biznisa na Kosovu, i ne predstavljaju nužno stavove UNDP, UNFPA niti UN Women.”

Širenje koronavirusa COVID 19 uticalo je na domaćinstva i preduzeća na Kosovu¹ a različite načine, uključujući okolnosti po kojima bi mogli da se zaraze virusom; kako brinu o svom zdravlju ili zdravlju svojih zaposlenih; kako i da li obavljaju biznis ili rad; kako i šta kupuju, prodaju ili proizvode, između ostalog. Vlade širom sveta imale su različite pristupe u borbi protiv pandemije koronavirusa, što je dalo različite rezultate. Osim velikih problema zbog poremećaja čitavih zemalja i promenaelokupnog njihovog delovanja, ljudi, preduzeća i druge institucije morali su da se prilagode novoj realnosti, koja se sada ispituje, iako još uvek nije potpuno ispitana.

Kosovske institucije uvele su niz mera počev od 13. marta 2020. kada su postavile karantin u opštinama Klina i Vitina gde su potvrđeni prvi slučajevi; zatvoreni međugradski prevoz i zatvorene kopnene granice za građane koji nisu kosovski i uveli su dvonedeljni karantin za sve građane koji dolaze.² Vremenom su se kosovske institucije prilagodile novim dešavanjima namećući druge karantine sa sedištem u opštinama; zaustavljanje svih poslovnih aktivnosti, osim suštinski važnih radnika; popuštanje mera; nuđenjem finansijske podrške ljudima koji gube posao i onima koji su radili bez plate; nudeći određenu podršku preduzećima u vezi sa plaćanjem zakupa prostora, odlaganjem poreskih prijavi i plaćanja; odlaganjem plaćanja kamata na kredite itd. Pored toga, ograničenja kretanja nametnula su TV i internetsko učenje kako bi se učenicima studentima omogućio nastavak učenja kod kuće.

Da bi razumeli uticaj na domaćinstva i preduzeća, Kosovoski tim Ujedinjenih nacija (UNKT), posebno Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), entitet Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women) i Fond za stanovništvo Ujedinjenih nacija (UNFPA) odlučili su da izvrše brzu procenu društveno-ekonomskih uticaja pandemije COVID-19 i efikasnosti mera neposrednog reagovanja.

Cilj ove studije bio je da se brzo ispita uticaj pandemije COVID-19 na domaćinstva i preduzeća i da se shvati na kojim oblastima treba usmeriti pomoć pojedincima, domaćinstvima i preduzećima. Neke od ključnih nalaza u vezi sa informacijama o COVID-19, zapošljavanju i obavljanju preduzeća, promenama prihoda i prihoda, pristupu osnovnim uslugama, mehanizmu suočavanja i budućim izgledima predstavljeni su u nastavku.³

Istraživanje o domaćinstvima i preduzećima prvo se fokusiralo na razumevanje da se obe strane oslanjaju na **informacije koje se odnose na COVID-19** da bi razumele, sprečile ga i zaštitile sebe, članove porodice ili zaposlene. Generalno, stanovnici Kosova informišu se uglavnom preko radija, televizije i novina (89%), interneta i društvenih mreža (74%) da bi dobili informacije vezane za COVID-19. Istovremeno, oko 64% preduzeća koristi internet i društvene mreže kao glavne kanale za dobijanje informacija o rizicima vezanim za COVID-19, preporučenim preventivnim akcijama kao i strategijama za prevazilaženje.

Kada je ocenjivan uticaj COVID-19 na pristup dece učenju na daljinu, većina dece koja su intervjuisana u domaćinstvima mogla su da redovno pohađaju učenje na daljinu (96%), dok je samo oko 4% propustilo časove, najčešće zbog opreme, zato što nju koristi neki drugi član domaćinstva, ili pak zbog problema sa internet vezom. Deo ovih ispitanika je pomenuo da su neka deca propustila učenje na daljinu zbog toga što nastavnik nije držao čas ili je bio slab kvalitet predavanja. U proseku, ispitanici su se složili da je kvalitet učenja na daljinu prilično dobar, sa ocenom 3,8 od 5.

Kada se ispituje **status zaposlenosti** ispitanika i donosilaca primarnog dohotka domaćinstava, većina muškaraca (54%) i 29% žena su zaposleni i radili su najmanje nedelju dana pre pandemije COVID-19. Posle izbijanja COVID-19 na Kosovu, oko 40% zaposlenih koji su bili u radnom odnosu uspeo je da zadrži

¹ Korišćenje naziva Kosovo se shvata u kontekstu Rezolucije Saveta bezbednosti UN 1244 (1999)

² Vlada Kosova. Kancelarija premijera. ODLUKA o dodatnim merama nakon potvrde pozitivnih slučajeva sa koronavirusom Covid-19 <<https://bit.ly/2Lzg2iB>>

³ Postoji ograničena primenljivost poređenja sa podacima iz Pulsa javnosti (*Public Pulse*) 2020, zbog razlike u metodologiji, formulisanju pitanja i opcijama odgovora, kao i u vremenu prikupljanja podataka.

svoj posao, ali trenutno uopšte ne rade, dok 22% izveštava o skraćenom broju sati plaćenog rada. Otprilike petina ispitanika izjavljuje da su nastavili sa radom na isti način kao i pre pandemije (22%). Samo 8% ispitanika je izgubilo posao zbog COVID-19. Treba napomenuti da je najveći gubitak radnih mesta zabeležen u sektoru građevine (23%) i sektoru hrane i smeštaja (ugostiteljstvo) (14%), što su dva sektora u kojima radi oko petina glavnih donosilaca zarade u domaćinstvima.

Što se tiče **poslovne aktivnosti**, veliki broj preduzeća (56%) morao je da se zatvori, a mnogi (31%) su radili sa smanjenim kapacitetom, dok je samo 13% poslovalo normalno.

Sa ovim u vezi, preduzeća su takođe upitana o **zaposlenosti svog osoblja** posle COVID-19, gde su oni koji nisu u potpunosti zaustavili svoj rad (11%) tvrdili da moraju da smanje broj zaposlenih. Međutim, što je veće preduzeće, verovatnije je da je radna snaga morala da se smanji. Otprilike 40% srednjih preduzeća (više od 50 zaposlenih) smanjilo je svoje osoblje zbog pandemije.

Većina preduzeća je **obustavila svoju aktivnost** zbog vladinih mera (81%), ali i zbog nedostatka klijenata (24%) i problema sa isplatom plata (16%). Bez obzira na to, oko 60% preduzeća pruža u određenoj meri podršku uvedenim vladinim merama.

Otprilike polovina **domaćinstava** (49%) doživela je pad prihoda zbog pandemije, dok je 44% izjavilo da se prihodi njihovih domaćinstava nisu promenili. I preduzeća su imala problema sa **nivoima prihoda** jer je njih 63% prijavilo smanjenje. Pored ovoga, više od polovine preduzeća (56%) je prijavilo pad prodaje i troškova.

Ispitujući izmene na **fizičkom mestu rada**, 27% pojedinaca radilo je od kuće tokom karantina, dok ima samo oko 15% preduzeća koja su izjavila da su omogućila svojim zaposlenima da rade od kuće.

Na individualnom nivou, 28% ispitanika doživeli su je efekte na svoje psihičko, mentalno ili emocionalno zdravlje zbog pandemije. Čini se da su najugroženija grupa ljudi starosti od 25-44 godine, dok, po pitanju regiona, Đakovica (53%) i Prizren (46%) izvestili da je ovo najviše uticalo na njihovo psihičko, mentalno ili emocionalno zdravlje. Što se tiče **raspodele poslova u domaćinstvu i socijalne dinamike**, vreme koje žene provedu u neplaćenom kućnom radu je uvećano znatno više nego za muškarce. Žene su nakon izbijanja COVID-19 čišćenju posvetile više sati (57%) nego muškarci (39%). Dalje, 56% žena i 27% muškaraca izjavili su je da troše više sati za kuvanje i posluživanje obroka. Pored toga, žene (37%) takođe provode više vremena sa decom kroz igre, čitanje i diskusije, u poređenju sa muškarcima (29%).

Više od polovine ispitanika tvrdilo je da imaju poteškoće u pristupu brojnim osnovnim socijalnim i zdravstvenim uslugama. Oko 50% ispitanika tvrdi da imaju probleme sa nabavkom hrane, a još više njih je imalo problema sa nabavkom sredstava za ličnu zaštitu (59%). Više od 30% imalo je poteškoća u pristupu higijenskim i sanitarnim proizvodima, a oko 20% ispitanika suočilo se sa poteškoćama u pristupu zdravstvenim uslugama i socijalnoj pomoći. U pogledu razlika među polovima, 53% žena i 46% muškaraca imali su poteškoće u pristupu hrani, a 57% žena i 51% muškaraca imali su poteškoće sa pristupom medicinskim potrebštinama za ličnu upotrebu.

Više od 50% ispitanika smatra da je došlo do porasta **porodičnog nasilja** od početka epidemije COVID-19. Ispitanici iz južne i severne Mitrovice⁴ (79%) imali su najviše onih koji veruju da se nasilje u porodici povećava. Veći broj mladih (57%), osoba koje žive u urbanim sredinama (61%), kao i anketiranih kosovskih Srba (68%) u poređenju sa njihovim referentnim grupama, smatra da postoji porast porodičnog nasilja. Međutim, zabrinjava činjenica da 35% ispitanika ne zna gde treba potražiti pomoć u slučaju nasilja u porodici.

Ako se **mere zbog koronavirusa nastave**, mnogi (59%) ispitanici se plaše da će biti teško ispratiti osnovne troškove, a oko polovine ispitanika bi se obratilo za pomoć lokalnim vlastima ili porodici i

⁴ Mi koristimo termin južna i severna Mitrovica pošto je analiza u ovom izveštaju rađena na regionalnom nivou i obuhvata ispitanike iz svih opština u regionu.

prijateljima i odgovorili su da će biti teško platiti stanarinu. Sa druge strane, **oko trećina biznisa nije sigurna koliko dugo će moći da priušte ovakvu situaciju** sa koronavirusom. Tek nešto više od četvrtine preduzeća reklo je da ne razmišlja o uzimanju kredita zbog nepovoljnih kamatnih stopa (za mala i mikro preduzeća) i zbog toga što im ne trebaju (za srednja preduzeća).

Kada je reč o **naknadama za nezaposlene ili drugoj finansijskoj podršci koja se dobija od vlade ili od opština**, samo 3% onih koji su izgubili posao rekli su da su primili naknadu za nezaposlene od vlade, a 2% njih su dobili finansijsku podršku od opštine.

Oko 35% preduzeća imalo je **planove za investicije** pre pandemije COVID-19, ali 84% njih su promenili svoje planove i ne investiraju zbog trenutne situacije. Gotovo nijedno od anketiranih preduzeća ne vidi nove poslovne mogućnosti povezane sa COVID-19.

Većina preduzeća nije imala sugestije za vladu, ali oni koji su to učinili, predložili su finansijsku podršku i oslobađanje, a ne odlaganje, poreskih obaveza, dok su kompanije predložile da međunarodne organizacije daju finansijsku pomoć putem grantova za preduzeća i savete vladi kako da se izbore sa ekonomskim posledicama.

2. Uvod

2.1. Osnove projekta

Pandemija COVID-19 dovela je do strogih mera koje su kosovske institucije preduzele kako bi se sprečilo širenje virusa. Neke od mera uključuju zatvaranje svih javnih i privatnih obrazovnih ustanova, progresivno zatvaranje svih fizičkih maloprodajnih preduzeća, ugostiteljstva i uslužnih delatnosti, otkazivanje svih letova i zatvaranje svih kopnenih granica. Završna preduzeta mera je ograničenje kretanja građana i privatnih automobila u određenim vremenskim terminima. Očekuje se da će kriza imati velike socijalne i ekonomske uticaje, jer su uslužne delatnosti i trgovina znatno pogođeni. Centralne institucije su preduzele mere podrške preduzećima, uključujući ovde i predlog paketa sa 17 miliona evra fiskalnog podsticaja za podršku za oporavak od krize u privatnom i javnom sektoru.

Kako se kriza bude razvijala i u zavisnosti od njene dužine, socijalne i ekonomske implikacije će biti značajne. Uticaj će varirati od povećanja nezaposlenosti, pogoršanog siromaštva, gubitka prihoda, nesigurnosti posla, nejednakosti specifičnih za konkretne delatnosti, do zaostajanja u obrazovanju i zaustavljanja napora da se smanji jaz između polova na Kosovu.

Izazovi će biti posebno teški za ugrožena domaćinstva, koja žive od dnevnih izvora prihoda. Zbog toga je brza društveno-ekonomska procena uticaja COVID-19 važna za razumevanje obima i za diferencijaciju sistemskih uticaja krize, njenog uticaja na siromašne i na ranjive grupe, kao i na lokalnu ekonomiju. Procena koristi kombinovani pristup da se dođe do ranjivih grupa i lokalne ekonomije i obuhvata sledeće:

1. Brza procena društveno-ekonomskog uticaja krize na kosovska domaćinstva, sa posebnim fokusom na ranjive grupe (tj. finansijski gubici, efekat karantina u socijalnoj dinamici, teret obrazovnih i rodni razlika, itd.).
2. Kratkoročna procena uticaja na rad malih i srednjih preduzeća, gubitak prilika i mogućnosti, kao i potrebe preduzeća u vezi sa oporavkom.

Nalazi ovog izveštaja identifikuju potrebe i omogućavaju ciljanu podršku centralnih i lokalnih vlasti kao i razvojnih partnera, kako bi se ublažio efekat krize i povećala otpornost zajednice.

Cilj ove studije i izveštaja jeste da definiše prirodu i obim sistemskog uticaja krize COVID-19 i da identifikuje njen opseg, intenzitet i pretnju za ranjive grupe i lokalnu ekonomiju. Dakle, ova ocena ima za cilj da analizira društveno-ekonomski uticaj krize korišćenjem kombinovane kolekcije primarnih podataka iz (1) kosovskih domaćinstava i (2) lokalnih preduzeća, i da se na kraju razviju preporuke koje pokrivaju kratkoročnu i srednjoročnu podršku vlade i razvojnih partnera. Sprovođenje istraživanja o domaćinstvima zasnovano je na alatki za brzo rodno ocenjivanje UN Women.

Procena je brza po prirodi kako bi omogućila dizajniranje i sprovođenje mera za odgovor u cilju smanjenja negativnih uticaja na domaćinstva i preduzeća. Nalazi istraživanja omogućavaju bolje razumevanje na koga ovo najviše utiče, kakav je raspon potreban za resursima, kao i da bi se bolje ciljalo na pružanje usluga i propuste u vezi sa pristupom.

2.2. Metodologija

Da bi se istražio uticaj COVID-19 na širu javnost, sa posebnim fokusom na ranjive grupe, kao i na preduzeća na Kosovu, UNDP je naručio od „IDRA Research and Consulting Kosovo“ da sprovedu dva istraživanja sa sledećim uzorcima:

1. Istraživanje domaćinstava, N=1,412 intervjua
2. Istraživanje biznisa, N=202 intervjua.

Istraživanje domaćinstava

Prikupljanje podataka za istraživanje domaćinstava sprovedeno je metodom CATI (*Computer Assisted Telephone Interviewing*). Kao prvi korak u izboru ispitanika korišćen je sistem koji nasumično generiše brojeve mobilnih telefona. Sistem ima „ugrađene“ algoritme koji detektuju segmente mobilnih brojeva koji su u upotrebi na osnovu informacija koje daje operator kada se pokaže da slučajno generisani broj ne postoji. Tokom godina rada sistema, u bazu podataka su se neprestano dodavale informacije o geografskim lokacijama brojeva koji su u prošlosti bili pozivani za istraživanja. Tako postoji mogućnost da se predvidi „lokacija“ broja koji će biti pozvan nakon generisanja. Ova alatka omogućava da se kontakti generišu nasumično.

Kada se generiše broj, korišćen je „skrining“-upitnik za utvrđivanje da li su ispitanici u skladu sa zahtevima uzorkovanja:

- Geografska lokacija (opština)
- Urbani/Ruralni
- Starost
- Pol
- Obrazovni nivo
- Status zaposlenosti

Kada je kvota proverena i verifikovana, obavljen je glavni razgovor (intervju). Intervjui za istraživanje o domaćinstvima sprovedeni su od 1. maja do 9. maja 2020. godine, dok su intervjui za istraživanje biznisa sprovedeni od 1. maja do 8. maja 2020. Skrining pomaže u praćenju faze prikupljanja podataka pošto obezbeđuje da se svaki obavljeni intervju uklopi u planiranu distribuciju intervjua.

Distribucija uzorka

Distribucija uzorka za intervju zasnovana je na zvaničnim podacima Kosovske agencije za statistiku⁵. Procenti u Tabeli koji pokazuju udeo stanovništva (starijeg od 18 godina) dobijeni su iz podataka iz popisa stanovništva 2011. godine. Takođe, tip naselja, pol i raspodela starosnih doba zasnovani su na podacima iz popisa stanovništva 2011., kao što je prikazano u tabelama ispod.

⁵ Kosovska agencija za statistiku. Podela stanovništva po starosti, polu, tipu naselja, statusu zaposlenosti. Izvor: <<https://bit.ly/36ICPCw>>.

Na osnovu ovih podataka projektovani su intervjui za svaki region:

Tabela 1. Distribucija uzorka po regionima

Region	Procenat	Broj intervjua
Đakovica	11%	152
Priština	27%	382
Gnjilane	10%	143
Prizren	17%	246
Peć	10%	132
Uroševac	10%	139
Mitrovica jug i sever	15%	218
Ukupno	100%	1,412

Tabela 2. Distribucija uzorka po tipu naselja

Tip naselja	Procenat ⁶	Broj intervjua
Ruralno	55%	783
Urbano	45%	629
Ukupno	100%	1,412

Tabela 3. Distribucija uzorka po polu

Pol	Procenat	Broj intervjua
Ženski	50%	704
Muški	50%	708
Ukupno	100%	1,412

Tabela 4. Distribucija uzorka po starosti

Starost	Procenat	Broj intervjua
18-24	19%	274
25-34	25%	348
35-44	21%	292
45-54	16%	222
55-64	10%	142
65+	10%	134
Ukupno	100%	1,412

Proces prikupljanja podataka je pažljivo nadgledan kako bi se postigla zadovoljavajuća distribucija u vezi

sa statusom zaposlenja, jer se nezaposleni smatraju za posebno ranjivu grupu. Tabele u nastavku prikazuju proračune za broj intervjua.

Tabela 5. Uzorak po statusu zaposlenosti

Status	Procenat	Broj intervjua
Samo-zaposleni	10%	139
Radnici koji doprinose porodici i zaposleni u inostranstvu	1%	10
Zaposleni	41%	583
Nezaposleni	10%	141
Učenici, studenti, na daljoj obuci, neplaćeno stažiranje	5%	72
U penziji ili rana penzija ili napustili posao	10%	143
Trajno nesposobni	1%	7
Obavljanje kućnih domaćih obaveza	10%	148
Bez volje /ostali neaktivni	12%	169
Ukupno	100%	1,412

Margina greške za ukupni uzorak od 1.412 intervjua na Kosovu je izračunata na $\pm 2.6\%$.

Istraživanje biznisa

Takođe je sprovedeno istraživanje sa N = 202 mikro, malih i srednjih preduzeća. Prikupljanje podataka je takođe izvršeno primenom CATI (*Computer Assisted Telephone Interviewing*).

Postupak uzorkovanja u više faza primenjen je za identifikovanje podobnih preduzeća. Preduzeća su identifikovana iz Kosovske agencije za registraciju preduzeća (KBRA), gde su sadržane sledeće informacije:

- 1) NIPT (ekvivalent PIB broju)
- 2) Naziv biznisa
- 3) Datum registracije
- 4) Tip biznisa (DOO, AD, fizičko lice, itd.)
- 5) Adresa lokacije
- 6) Osnivački kapital
- 7) Zakonski predstavnik
- 8) Status (Aktivan, pasivan, u stečaju)

Na osnovu ove baze podataka, biznisi su nasumično birani po lokaciji, a onda su prošli kroz proceduru skrininga, koja je kako sledi

1. Stupanje u kontakt sa biznisima (korišćenjem različitih izvora kontakata, od baza podataka, ekstrakata iz NRC (*National Research Council*), privredne komore, telefonskog imenika, itd.)
2. Pregled (skrining) biznisa (kroz mini anketu preko telefona) u pogledu:
 - a. Veličine
 - b. Regiona
3. Ako je biznis odgovarao kvoti, (unakrsna kvota – region, veličina, vlasništvo) onda je zakazan sastanak za glavni upitnik.

Trebalo bi napomenuti da je kosovski sektor biznisa sačinjen gotovo u celosti od MMSP (mikro, mala i srednja preduzeća). Postoji oko 38.000 registrovanih preduzeća koja rade na Kosovu;

- 93.1% od njih su mikro preduzeća,
- 5.9% su mala, a
- 0.9% su srednje veličine.
- Samo 0.1% od ukupnog broja biznisa klasifikovano je kao velika preduzeća.

Kosovska klasifikacija MSP je definisana zakonom o stranim ulaganjima koji je stupio na snagu 2014. Što se tiče geografske distribucije preduzeća, oko jedne trećine svih registrovanih preduzeća nalazi se u okrugu Priština. Sledi distribucija preduzeća na Kosovu, prema podacima Kosovske agencije za statistiku (2018).

Tabela 6. Distribucija biznisa na Kosovu

Region	Mikro (1-9)	Mali (10-49)	Srednji (50-249)	Veliki (250+)	Ukupno	Udeo
Dakovica	3.408	162	17	2	3.589	9%
Gnjilane	3.580	233	20	0	3.833	10%
Mitrovica jug i sever	3.069	146	23	2	3.240	8%
Peć	3.189	185	23	2	3.399	9%
Prizren	5.625	317	34	3	5.979	16%
Priština	12.605	1.111	216	47	13.979	37%
Uroševac	3.898	231	28	1	4.158	11%
Kosovo	35.374	2.385	361	57	38.177	100%

Izvor: Kosovska agencija za statistiku, 2018

Kao što ilustruju tabele gore i ona ispod, ako bi se distribucija uzoraka zasnivala na zvaničnim podacima, tada ne bi bilo moguće analizirati podatke po poslovnim segmentima (mikro, mali i srednji) zbog proporcionalno vrlo malog broja intervjua za mala i srednja preduzeća. Dakle, da bi se tačno prikazao poslovni pejzaž na Kosovu, za uzorak poslovnog ispitivanja primenjene su sledeće kvote i ponderi. Pored veličine preduzeća, primenjene su i kvote za regionalnu distribuciju kao i za glavnu poslovnu aktivnost ili industriju. Pristup kvotama omogućava analizu i dobijanje nalaza za sva tri poslovna segmenta odvojeno. Stoga su u ovom izveštaju ukupni rezultati ponderisani. Procedura ponderisanja obezbeđuje da rezultati predstavljaju poslovni pejzaž na Kosovu, što znači da poslovni segment doprinosi istim udelom ili težinom koji ima na Kosovu u celini.

Zbog toga su za uzorak poslovnog ispitivanja primenjene sledeće kvote i ponderi.

Tabela 7. Uzorak i ponderisanje za istraživanje biznisa

Veličina biznisa	Procenat biznisa na Kosovu (zvanični podaci)	Istraživanje (intervjui)		Nakon ponderisanja ⁷
		Procenat	Biznisi	Procenat
Mikro (1-9)	93.1%	45%	91	93.1%
Mali (10-49)	5.9%	35%	70	5.9%
Srednji (50+)	1%	20%	41	1%
Ukupno	100%	100%	202	100%

⁷ Ukupni rezultati u grafikonu pokazani su kao ponderisani.

3. Nalazi istraživanja

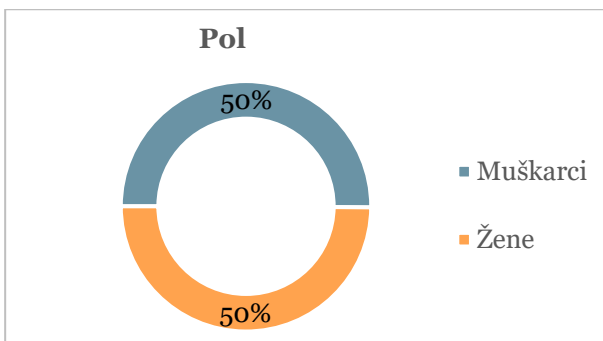
3.1. Istraživanje domaćinstava

Ovo poglavlje izveštaja predstavlja rezultate koji su prikupljeni istraživanjem CATI (*Computer Assisted Telephone Interviewing*) sa 1.412 pojedinaca na Kosovu, gde su na pitanja odgovarali pojedinci i domaćinstva, u vezi sa društveno-ekonomskim uticajem koji ima pandemija koronavirusa.

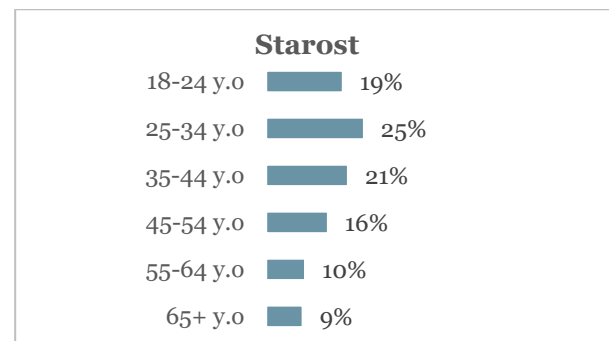
3.1.1 Profil domaćinstva i demografija

Anketa o domaćinstvima ima rodnu zastupljenost 50/50, dok 19% ispitanika spada u starosnu kategoriju od 18-24, 25% u starosnu kategoriju 25-34, 21% u starosnu kategoriju od 34-44, 16% je u starosnoj kategoriji 45-54, 10% u starosnoj kategoriji 55-64, i najzad, 9% je u starosnoj kategoriji 65+.

Slika 1 Pol ispitanika

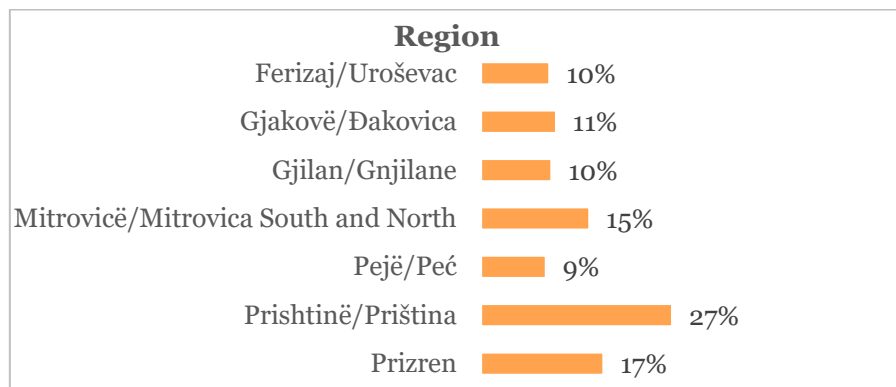

Slika 2 Starost ispitanika

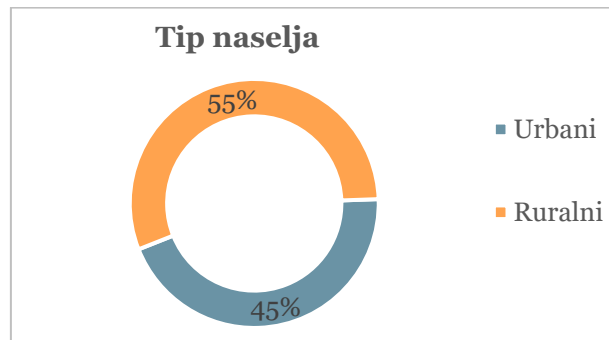
Što se tiče regionalne distribucije, uzorak je takođe reprezentativan za kosovsko stanovništvo, gde je 10% ispitanika iz Uroševca, 11% iz Đakovice, 10% iz Gnjilana, 15% iz južne i severne Mitrovice, 9% iz Peći, 27% iz Prištine i 17% iz Prizrena. Važno je napomenuti da je južni i severni region Mitrovice malo više zastupljen jer ima pod-uzorak kosovske srpske (K srpske)⁸ etničke pripadnosti, sa 96 pojedinaca, pored zastupljenosti kosovske albanske (K albanske) nacionalnosti. Takođe, 45% ispitanika živi u urbanim, a 55% u ruralnim sredinama.

Slika 3 Lokacija domaćinstva

⁸ Termini „K Albanac“ i „K Srbin“ odnose se na Albance i Srbe koji su državljani Kosova.

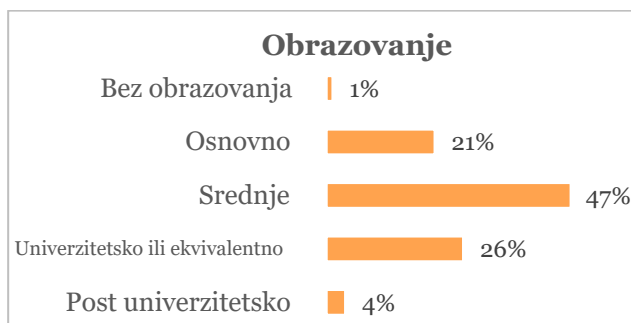
Slika 4 Domaćinstva u urbanim ili u ruralnim oblastima

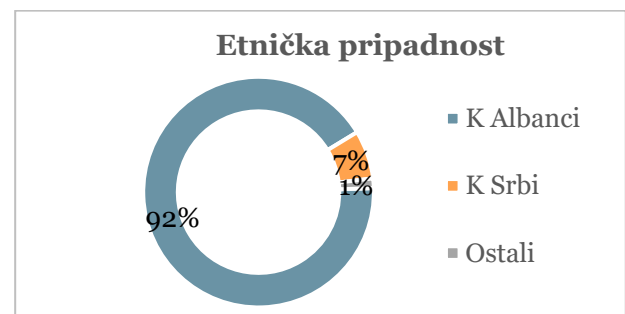
Što se tiče nivoa obrazovanja, 1% ispitanika nije završio nikakvo obrazovanje; 21% njih je završilo osnovno obrazovanje; 47% je završilo srednje obrazovanje ili ekvivalentno; 26% njih je završilo univerzitetsko (diplomirano) obrazovanje ili ekvivalentno; i 4% je završilo postdiplomske studije (magistri ili više).

Što se tiče etničkog sastava ispitanika, ima anketiranih K Albanaca (92%), ispitanika K Srba (7%) i ostalog nevećinskog stanovništva (1%), što je blizu stvarnog sastava stanovništva.

Slika 5 Obrazovni nivo ispitanika

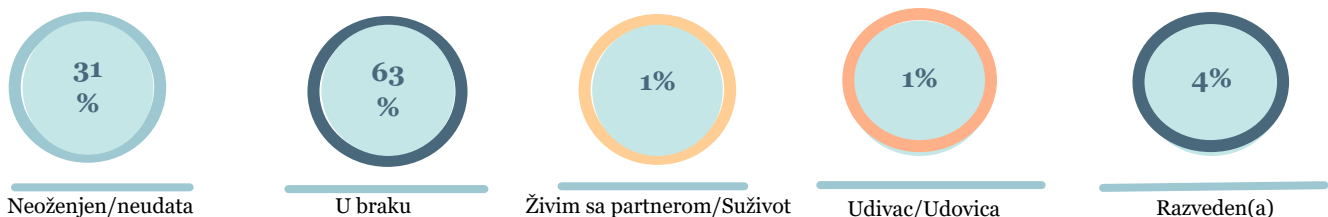

Slika 6 Etnička pripadnost ispitanika

Što se tiče bračnog statusa, 31% ispitanika su samci, 63% je u braku, 1% živi zajedno, 1% su rastavljeni ili razvedeni, a 4% je su udovci i udovice.

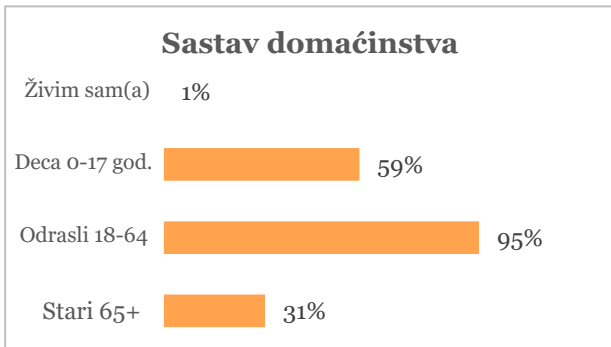
Slika 7 Bračni status

Anketa je takođe ispitivala sastav domaćinstava. Sa tim u vezi, samo 1% domaćinstava čine porodice sa jednom osobom, 59% domaćinstava ima decu do 17 godina, 95% domaćinstava ima odrasle osobe od 18 do 64 godine, a 31% domaćinstava domaćinstva imaju starije od 65 godina ili više. Kada je u pitanju prosek

svake od ovih kategorija u domaćinstvu, otprilike je 2,2 dece do 17 godina, 3,6 odraslih i 1,4 starijeg člana. Međutim, budući da je sastav domaćinstava varirao i bilo je dosta domaćinstava koja su imala mnogo više od prosečnih članova porodice, treba istaći da je najčešći broj članova porodice po kategoriji bilo dvoje dece, dve odrasle osobe i jedan stariji. Takođe, 4% domaćinstava imalo trudnicu.

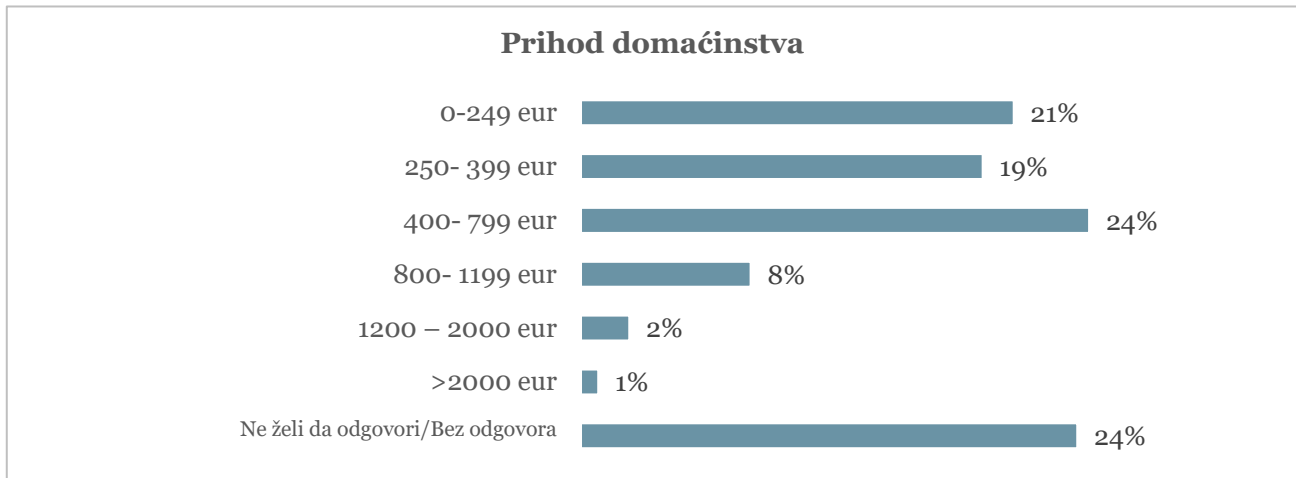
Slika 8 Sastav domaćinstva

Kada je reč o mesečnom dohotku domaćinstava, 21% porodica ima mesečni kumulativni prihod do 249 evra, 19% porodica živi sa mesečnim primanjima od 250 do 299 evra, 24% ima prihod između 400 i 799 evra, 8% ima mesečni prihod domaćinstva od 800-1.199 evra, 2% imaju mesečni porodični prihod od 1.200 do 2.000 evra, a 1% živi sa mesečnim primanjima većim od 2.000 evra. Međutim, 24% nije otkrilo mesečni prihod svojih domaćinstava.

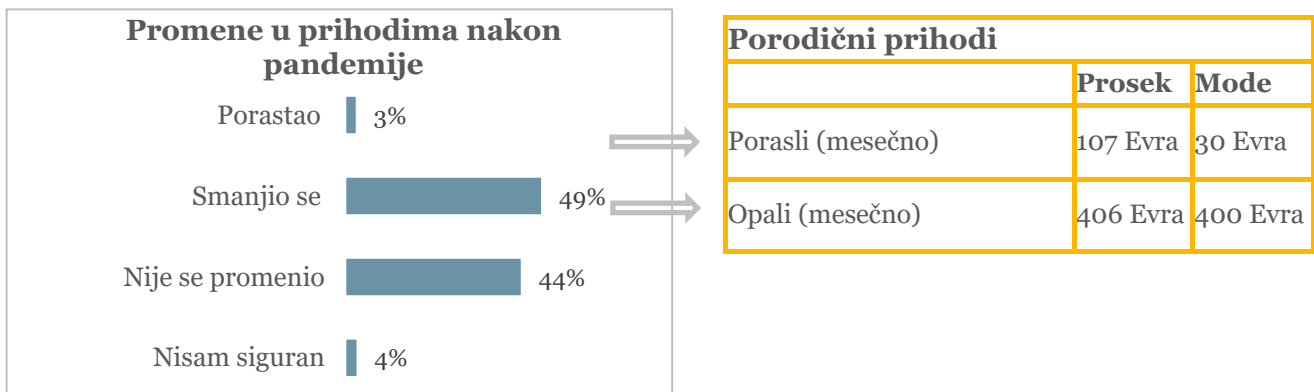
	Prosek	Mode
Broj dece 0-17	2.2	2
Broj odraslih 18-64	3.6	2
Broj starijih lica 65+	1.4	1

Slika 9 Prihodi domaćinstva

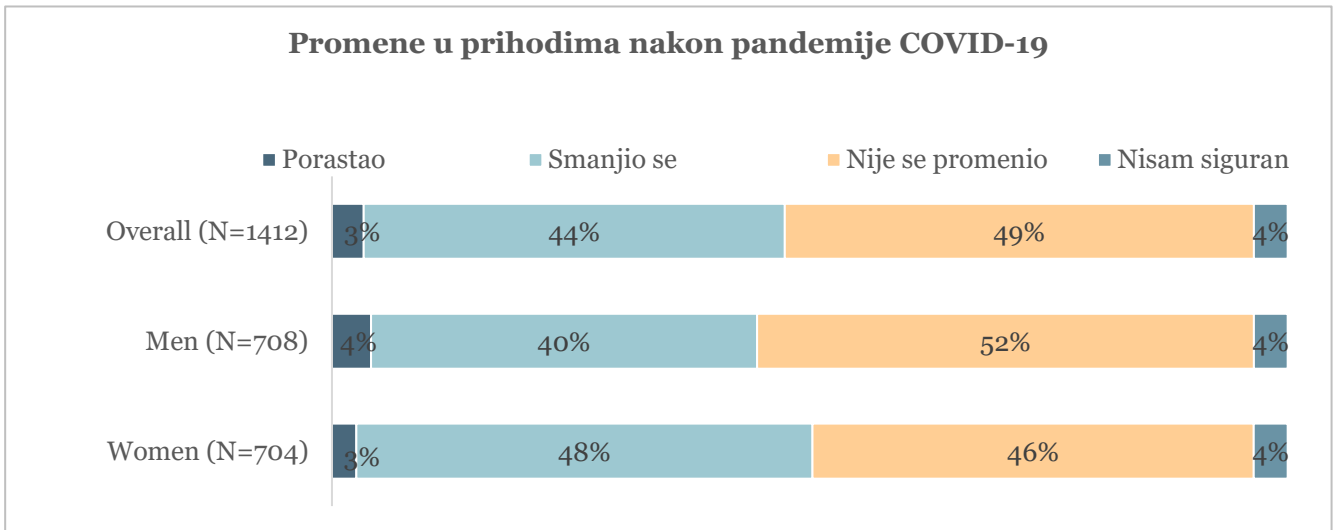
Na pitanje da li se nivo prihoda u domaćinstvu promenio kao posledica pandemije COVID-19, 3% njih je reklo da se njihov prihod u domaćinstvu povećao, 49% je tvrdilo da se njihov prihod u domaćinstvu smanjio, 44% je tvrdilo da se prihodi u domaćinstvu nisu promenili, a 4% njih nisu sigurni. Ispitanici koji su prijavili povećanje porodičnog dohotka prosečno su imali povećanje od 107 evra mesečno, dok je u ovoj grupi najčešće deklarirana vrednost bila povećanje mesečnog dohotka od 30 evra. Sa druge strane, skoro polovina domaćinstava je doživela pad u proseku od 406 evra mesečno, pri čemu je najčešća vrednost pada prihoda 400 evra mesečno.

Slika 10 Promene u prihodima nakon pandemije

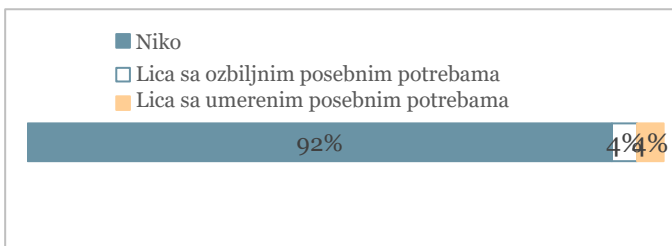
Analizirajući ovo pitanje po polovima, za 52% muškaraca i 46% žena smanjio se nivo prihoda nakon izbijanja pandemije, dok 40% muškaraca i 48% žena nije doživelo nikakve promene u prihodima. Mali deo muškaraca (4%) i žena (3%) doživeo je porast prihoda nakon početka pandemije COVID-19.

Slika 11 Promene u prihodima nakon pandemije COVID-19, po polu

Najviše anketiranih domaćinstava (92%) nema članove porodice sa ozbiljnim ili umerenim posebnim potrebama. Međutim, oko 4% njih ima članove porodice sa ozbiljnim posebnim potrebama, a još 4% imaju članove porodice sa umerenim posebnim potrebama. U proseku, domaćinstva imaju 1,1 člana porodice koji imaju umerene ili ozbiljne posebne potrebe.

Slika 12 Koliko lica sa posebnim potrebama živi u vašem domaćinstvu?

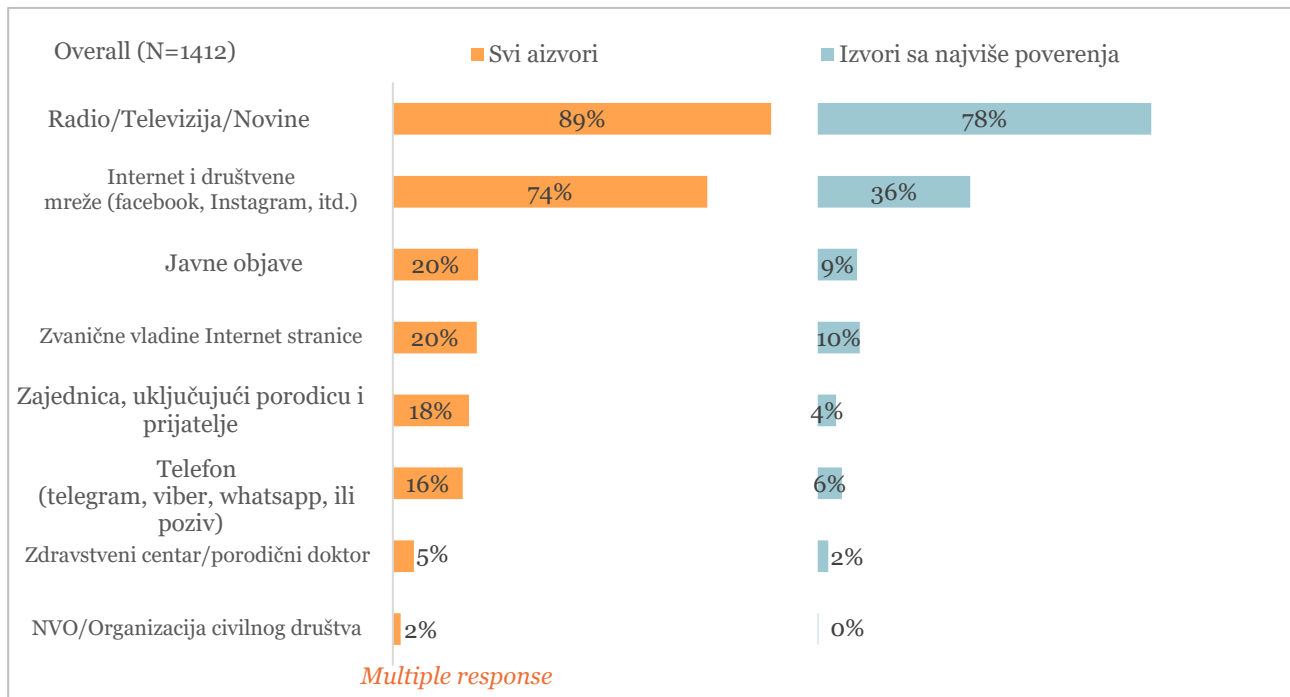
Lica sa ozbiljnim posebnim potrebama		Lica sa umerenim posebnim potrebama	
Prosek	Broj	Prosek	Broj
1.1	56	1.1	59

3.1.2 Svest i informisanost o COVID-19

Cilj ovog odeljka je da se razume kako se građani Kosova obaveštavaju o virusu COVID-19, uključujući ovde i rizike koje on predstavlja, preporučene preventivne akcije i strategije za prevazilaženje.

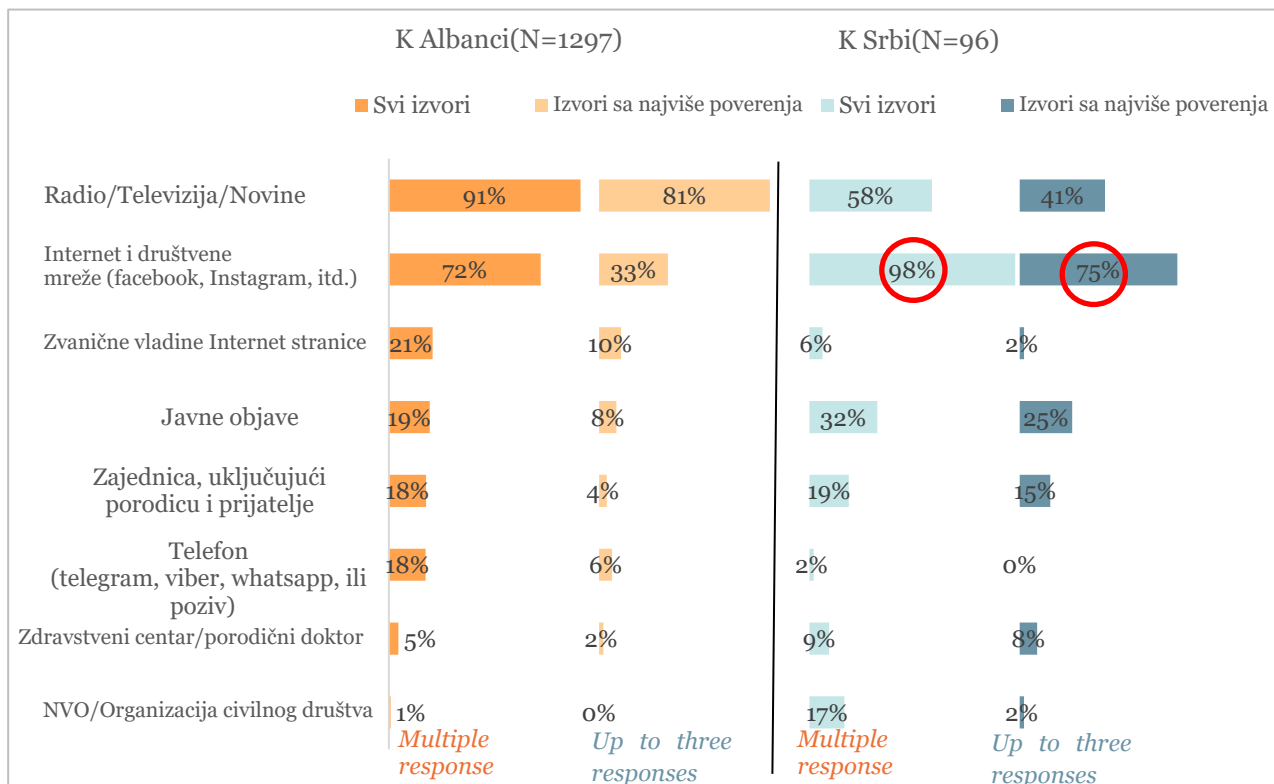
Sve u svemu, građani Kosova se najviše oslanjaju na radio, televiziju i novine (89%), internet i društvene mreže (74%) da bi dobili svoje informacije vezane za COVID-19. Ređe se oslanjaju na objave javnih službi (20%), zvanične internet stranice vlade (20%) ili na porodicu i prijatelje (18%) i telefon (16%) da bi se informisali o ovoj temi. Od onih koji se najčešće navode kao glavni izvori informacija, najverniji izvori su radio, televizija i novine (78%) i internet, uključujući tu i različite društvene mreže (36%).

Slika 13 Glavni izvori informacija i izvori informacija kojima se najviše veruje

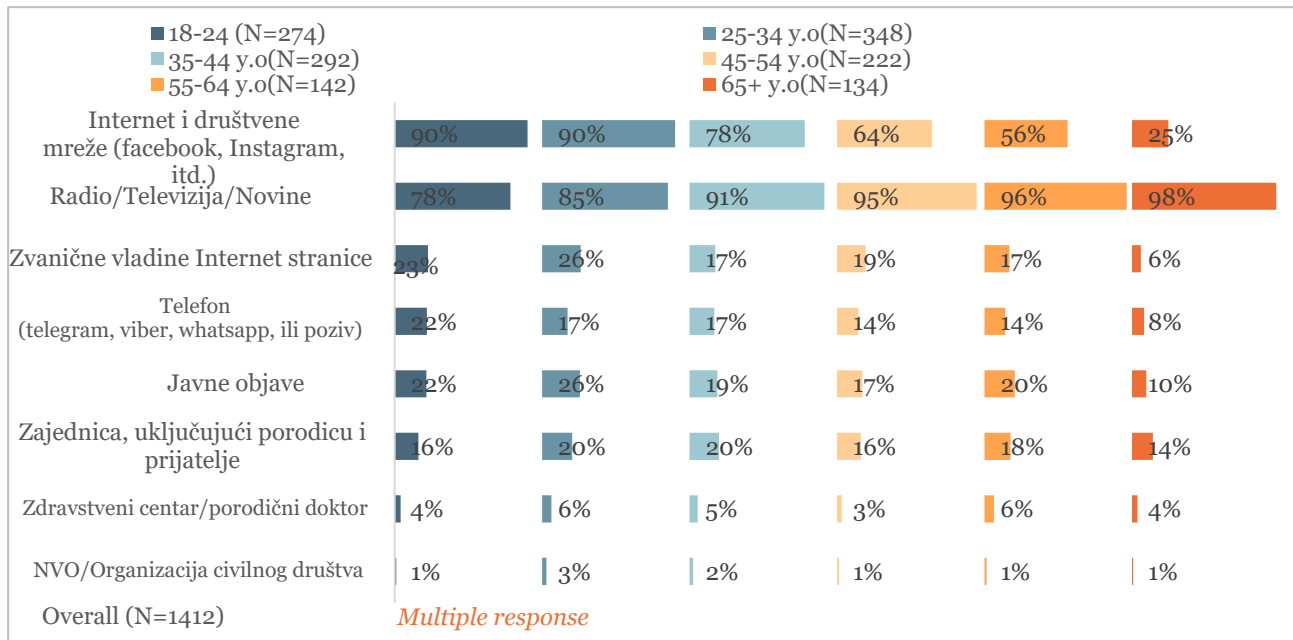
Međutim, u poređenju sa etničkom pripadnošću, istraživanje pokazuje da K Albanci koriste radio, televiziju i novine (91%) kao glavni izvor informacija i da im 81% njih najviše veruje. Za razliku od njih, K Srbi koriste društvene mreže (98%) kao glavni izvor informacija na Kosovu, a 75% njih im najviše veruje. Manje K Srba navodi radio, televiziju i novine kao glavne ili najpouzdanije izvore informacija.

Slika 14 Glavni izvori informacija i izvori informacija kojima se najviše veruje, po etničkoj pripadnosti

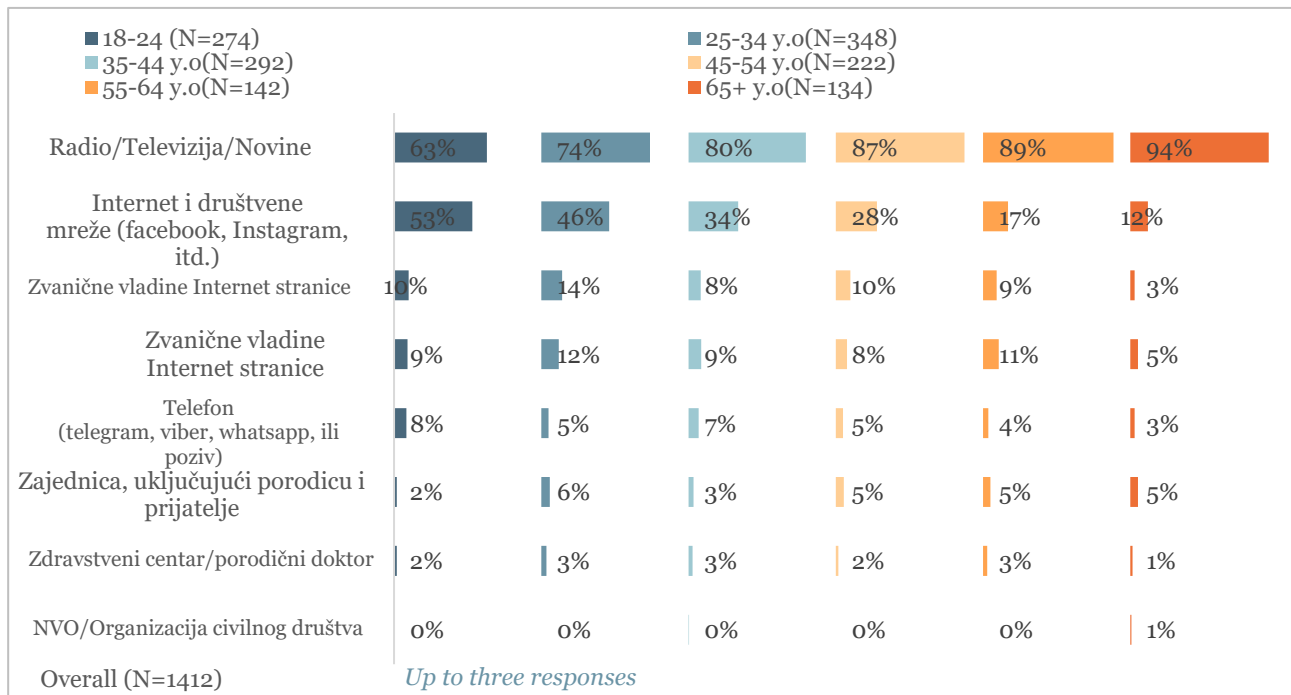
Mladi i odrasli do 34 godine koriste internet i društvene mreže kao glavni izvor informacija, dok oni od 35 pa do iznad 65 godina više vole radio, televiziju i novine.

Slika 15 Glavni izvori informacija, po starosti

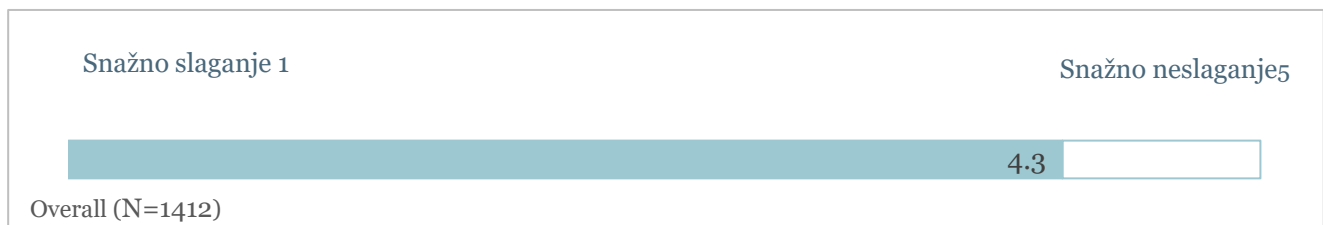
Međutim, u vezi sa time kojim tipovima medija se najviše veruje u vezi sa informacijama o COVID-19, radiju, televiziji i novinama su navedeni kao prvi za sve starosne grupe. Za ljude starosti od 18 do 44, internet i društvene mreže dolaze na blisko drugo mesto, a za ljude od 45 i više godina, ovaj izvor informacija dolazi na drugo mesto - ali u mnogo manjem obimu.

Slika 16 Izvori informacija kojima se najviše veruje, po starosti

Istraživanje je takođe imalo za cilj da se vidi koje su korisne informacije o COVID-19 za ispitanike koje se distribuiraju na različitim medijskim kanalima. U proseku, ispitanici su se prilično čvrsto složili da su im informacije o COVID-19 pomogle da zaštite sebe i porodicu od virusa, ocenivši ovo sa 4,3 od 5.

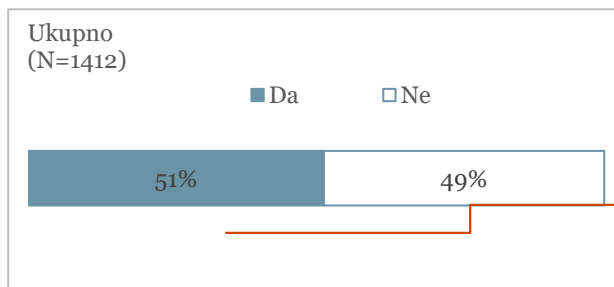
Slika 17 Slaganje sa izjavom: “Informacije o COVID-19 pomogle su mi da zaštitim sebe i porodicu od virusa”?

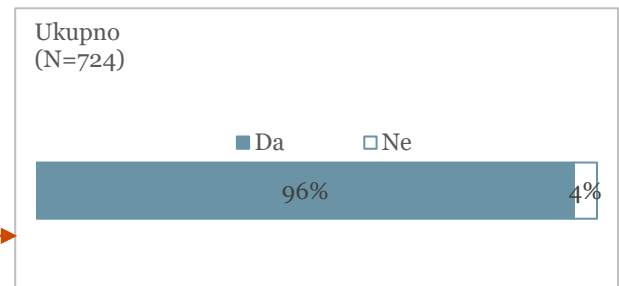
3.1.3 Učenje na daljinu

Jedna od mera koju je vlada Kosova preduzimala tokom karantina bila je ponuda učenja na daljinu koje se prenosi ga putem javnog RTK servisa. U ovom istraživanju je bilo 51% domaćinstava koja imaju decu koja idu u školu. Od toga je 96% ispitanika tvrdilo da njihova deca mogu da pohađaju učenje na daljinu, a 4% je tvrdilo da deca u svojim domaćinstvima nisu bila u stanju da pohađaju učenje na daljinu.

Slika 18 Da li u domaćinstvu ima dece koja idu u školu?

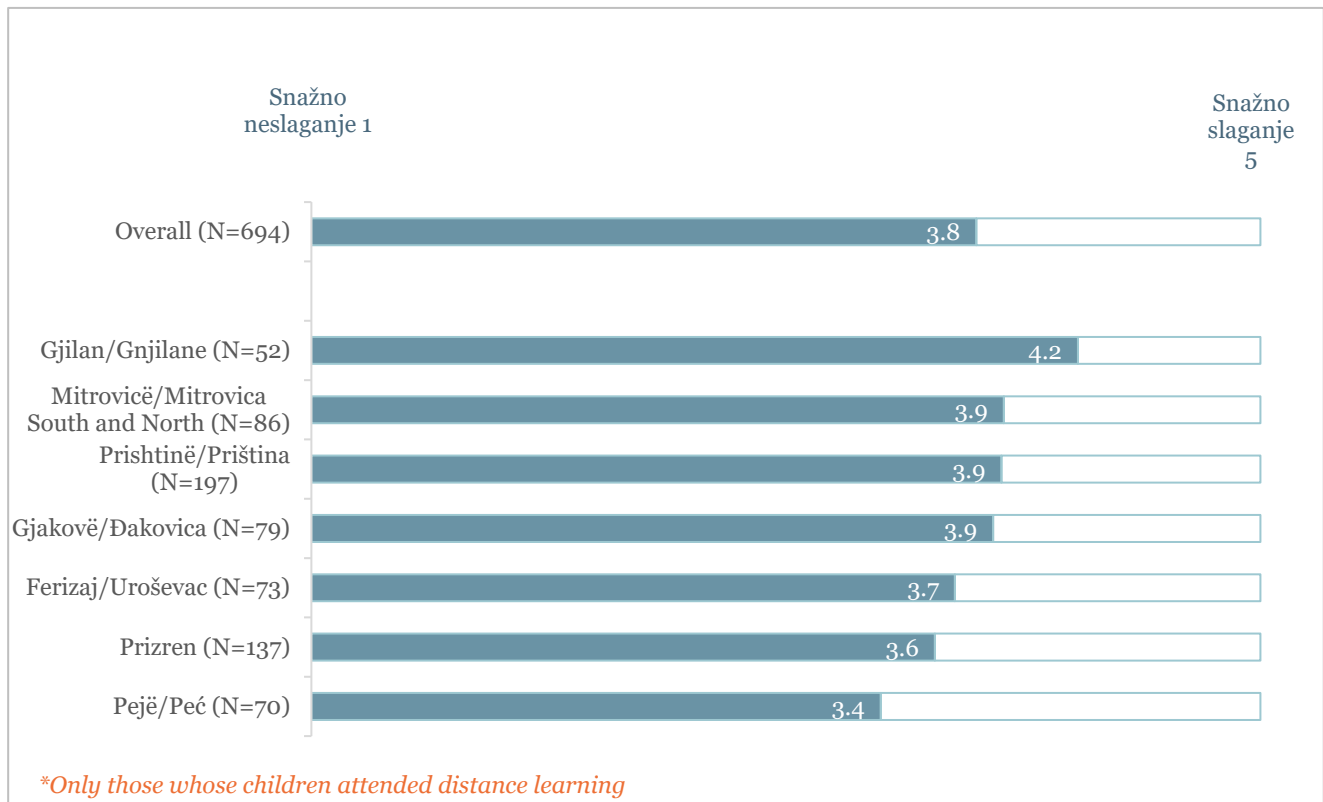
Slika 19 Da li su deca bila u stanju da prate učenje na daljinu?

Iako je mali broj (4%) ispitanika tvrdio da su njihova deca propustila učenje na daljinu, za to je mogao da postoji ili jedan ili kombinacija razloga. U tom pogledu, na pitanje koji su razlozi da se ne ostvari učenje na daljinu, 30% je reklo da više od jednog deteta mora da koristi istu opremu, 21% nema povezanost sa internetom, 17% nema nikakvu opremu, 13% nema TV signal, 3% njih znalo kako da pristupi učenju na daljinu, a 3% je reklo da je još jednom članu domaćinstva potrebna oprema za rad od kuće i zato nisu mogli da pozajmljuju opremu deci. Onih 23% koji su naveli druge razloge rekli su da kvalitet učenja nije dobar, nastavnik nije držao čas, dete ide u školu za decu sa posebnim potrebama, a, u jednom slučaju, jednostavno su rekli da nisu pohađali učenje na daljinu, iako imaju potrebnu tehničku opremu. Međutim, treba napomenuti da je ukupni uzorak ovih odgovora vrlo mali, pa bi trebalo pažljivo analizirati faktore koji sprečavaju pristup daljinskom učenju.

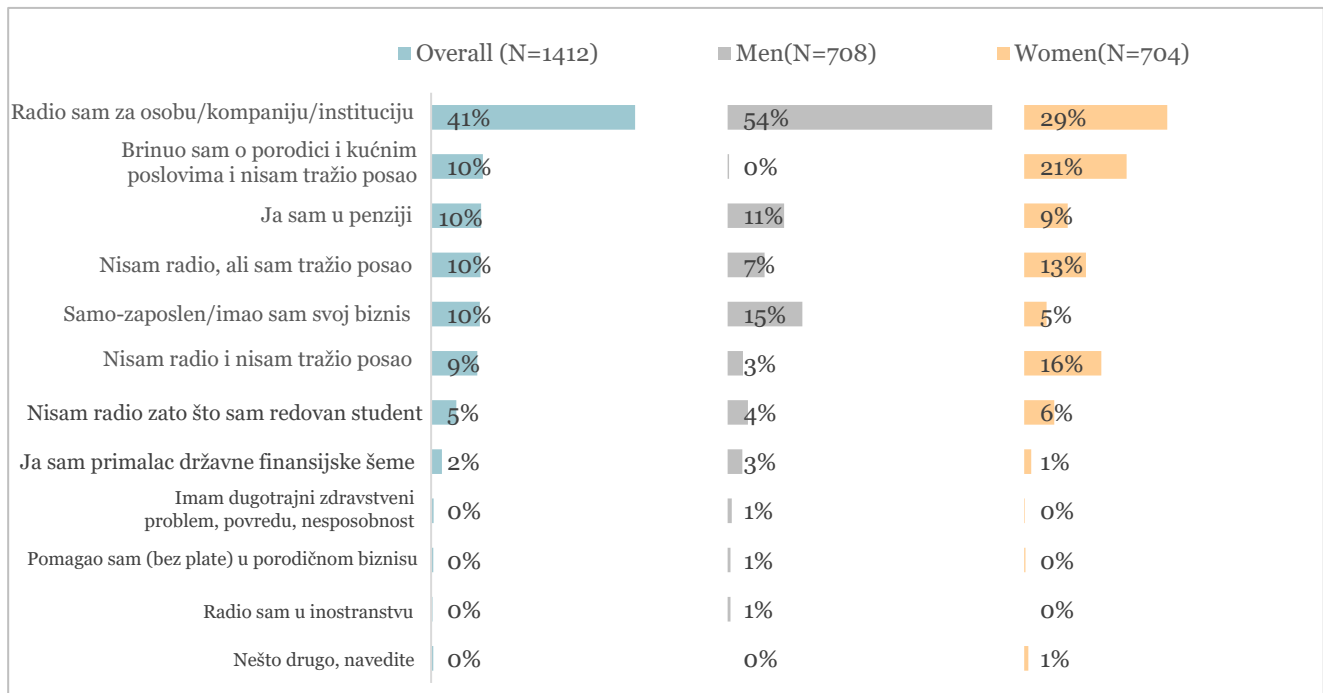
U pogledu kvaliteta obrazovanja ponuđenog putem učenja na daljinu, ispitanici su zamoljeni da ocene na skali od jedan do pet koliko se slažu da je kvalitet obrazovanja koji se nudi putem učenja na daljinu dobar. U proseku, ispitanici su se prilično snažno složili sa ovom izjavom (3.8/5). Ispitanici iz regiona Gnjilana (4.2/5) su se najviše složili, a najmanje ispitanici iz regiona Peći (3.2/5).

Slika 20 Slaganje sa izjavom: “Kvalitet obrazovanja ponuđenog kroz učenje na daljinu bio je dobar”?

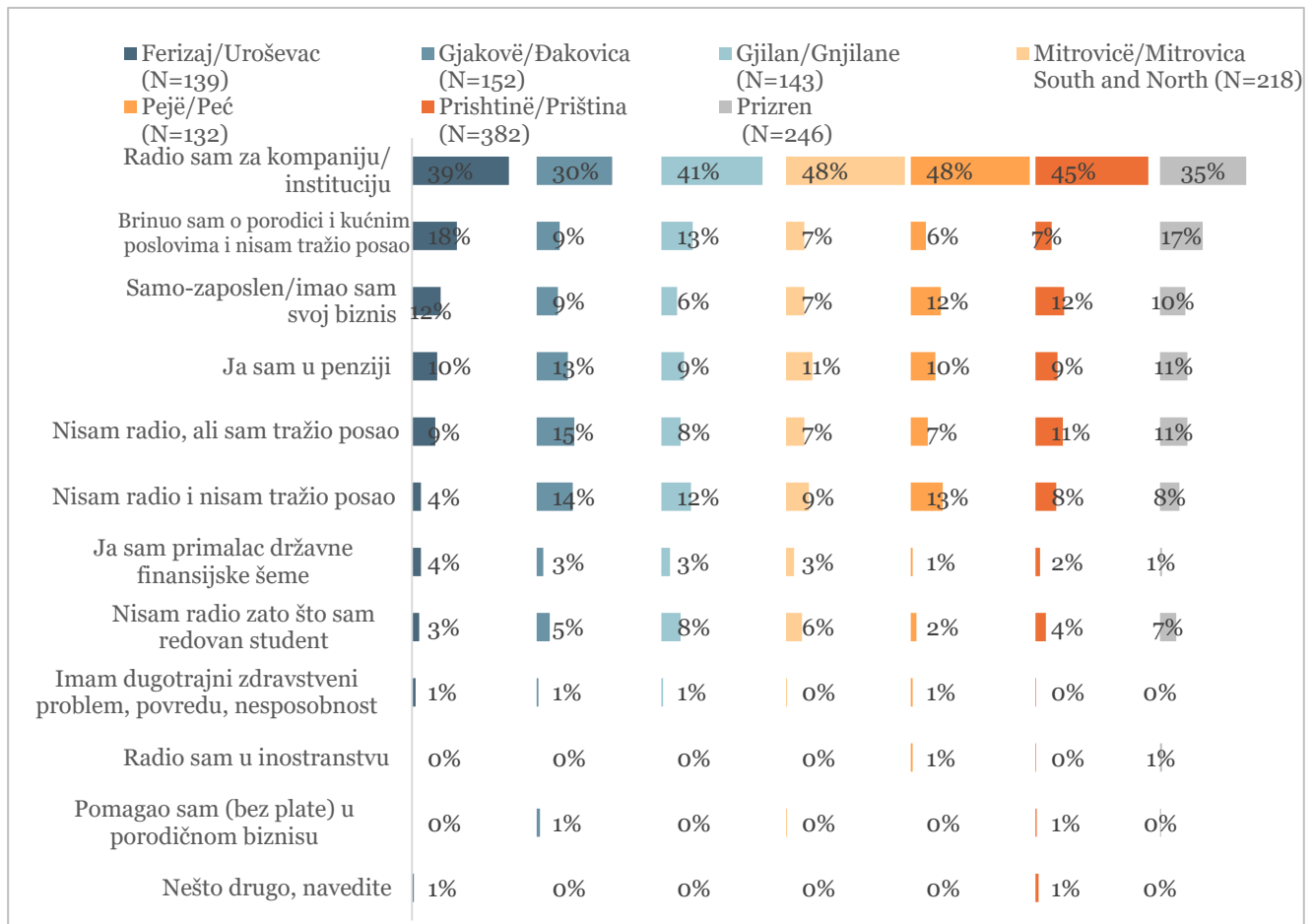
3.1.4 Zaposlenost i životni prihodi

Ovaj odeljak ispituje u čemu su se promenili zaposlenost i sredstva za život pojedinaca i domaćinstava nakon pandemije koronavirusa. Najmanje nedelju dana pre pandemije 54% muškaraca i 29% žena radilo je u nekoj ustanovi ili kompaniji, dok je 15% muškaraca i 5% žena tvrdilo da su bili samozaposleni ili da poseduju sopstveni posao. Samo oko 1% muškaraca je pomagalo u porodičnom poslu bez plate. Oko 7% muškaraca i 13% žena je bilo nezaposleno, a 3% muškaraca i 16% žena su bili razočarani radnici koji nisu tražili posao, dok 4% muškaraca i 6% žena nije radilo jer su bili redovni studenti. Bilo je i penzionera, od kojih su 11% bili muškarci, a 9% žene. Iako ne rade, 3% muškaraca i 1% žena bili su primaoci šeme javne socijalne pomoći. Oko 1% muškaraca, i gotovo nijedna žena, rekli su da su nezaposleni zbog dugoročnog zdravstvenog stanja. I na kraju, za muškarce, to što su zaduženi za kućni rad i porodičnu brigu nije prepreka za zapošljavanje, u poređenju sa 21% žena.

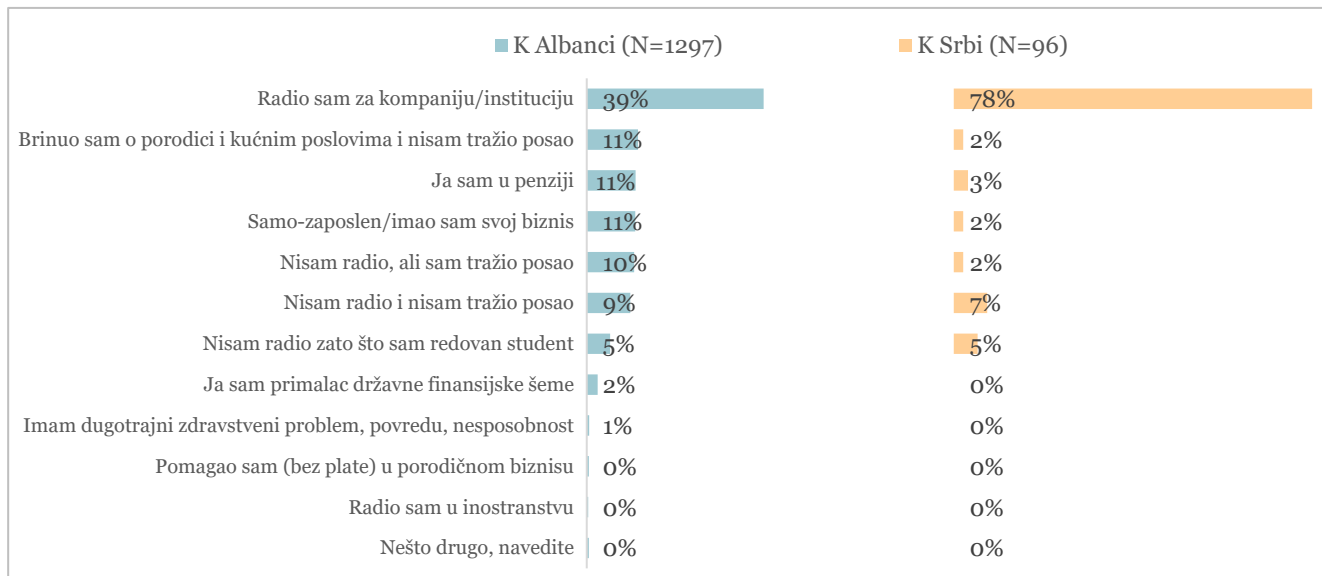
Slika 21 Status zaposlenosti pre COVID-19, po polu

Ako upoređujemo status zaposlenosti ispitanika po regionima, čini se da ne postoji velika razlika u svakoj kategoriji. Peć i Priština (48%) imaju najveći udeo ispitanika koji rade za nekoga, kompaniju ili instituciju dok Đakovica (30%) i Prizren (35%) imaju nešto niži udeo ispitanika u ovoj vrsti zaposlenja. Što se tiče pojedinaca koji ne rade zbog kućnih poslova i porodičnih obaveza, Uroševac (18%) i Prizren (17%) imaju veći udeo ispitanika sa najmanje 10 procentnih poena više od ostalih regiona. Što se tiče nezaposlenosti i obeshrabrenih radnika, Đakovica se izdvaja sa većim udelom od 15% i 14% u svakoj kategoriji, a prate je Peć (13%) i južna i severna Mitrovica (12%) sa bliskim udelom obeshrabrenih radnika.

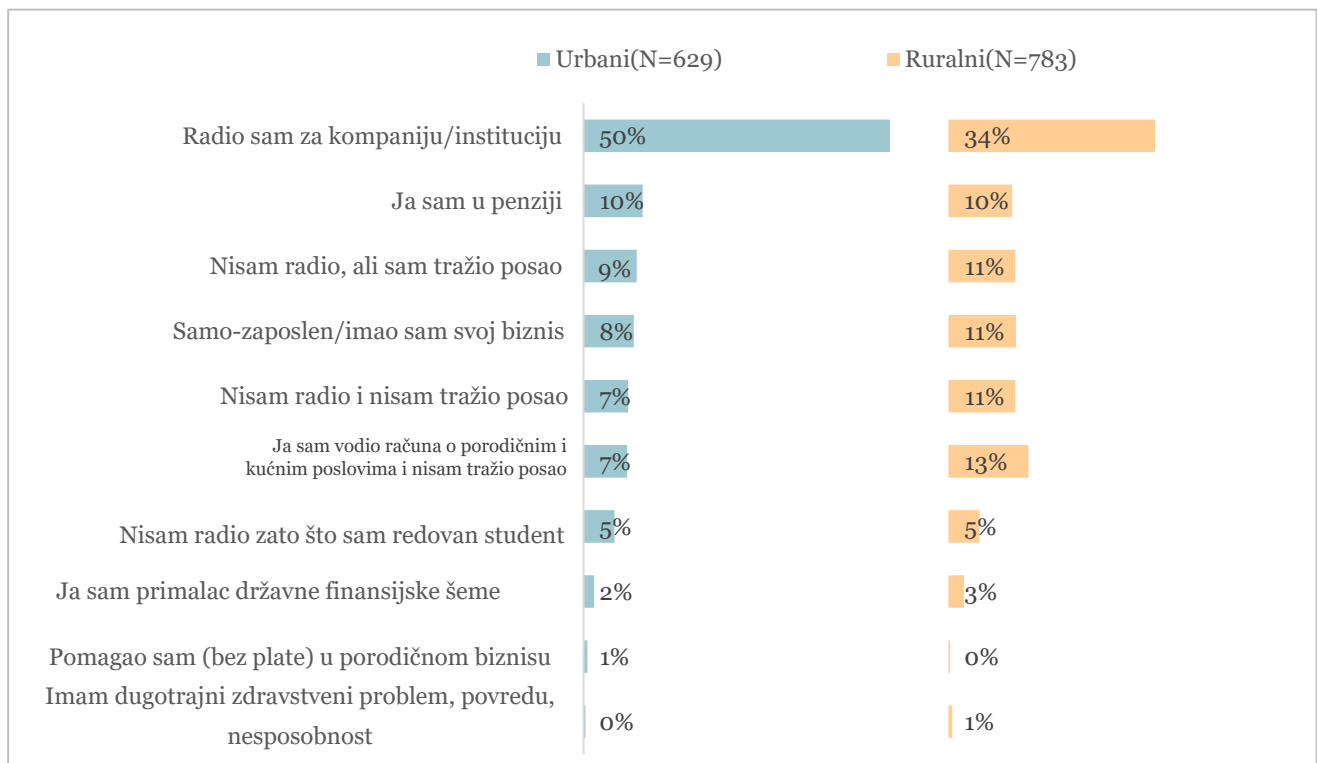
Slika 22 Status zaposlenosti pre COVID-19, po regionu

U pogledu etničke pripadnosti, K Srbi (78%) imaju višu stopu zaposlenosti u kompaniji ili ustanovi ili rade za neku osobu u odnosu na K Albanca (39%). Međutim, treba napomenuti da je uzorak K Srba zasnovan na 'kvoti uzorkovanja' gde je većina ispitanika koji su pristali da učestvuju u istraživanju radila za javni sektor. Deo nezaposlenih radnika i studenata bliži je udelu, sličan je za pripadnike kosovskih Albanaca i kosovskih Srba; budući da je udeo K Albanaca koji brinu o porodici, rade u ličnom poslu, penzionisanih ili obeshrabrenih radnika veći nego kod K Srba.

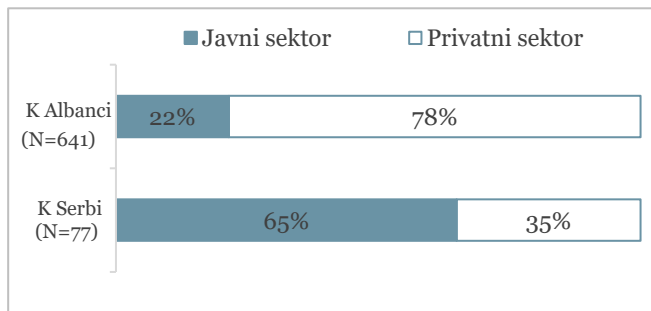
Slika 23 Status zaposlenosti pre COVID-19, po etničkoj pripadnosti

U poređenju sa urbanim/ruralnim mestom stanovanja, polovina gradskih stanovnika radi za nekoga, kompaniju ili instituciju. U ruralnim sredinama taj udeo iznosi 34%. Sa druge strane, u ruralnim sredinama postoji više (13%) ljudi koji brinu o porodičnim i kućnim poslovima nego u urbanim sredinama (7%), kao i više obeshrabrenih radnika, sa razlikom od 4 procentna poena u odnosu na stanovnike iz grada, dok su, u pogledu drugih statusa zaposlenosti, razlike između urbanih i ruralnih područja male.

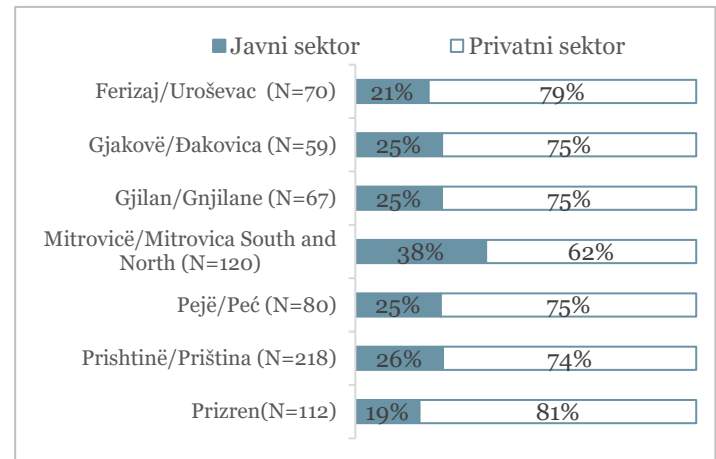
Slika 24 Status zaposlenosti pre COVID-19, po tipu naselja

Kod onih koji rade u institucijama ili kompanijama nema većih regionalnih razlika u pogledu zaposlenosti. Ipak, treba napomenuti da Đakovica (25%), Gnjilane (25%), Peć (25%) i Priština (26%) imaju oko četvrtine pojedinaca koji rade u javnom sektoru, a Uroševac (21%) i Prizren (19%) imaju oko petinu građana koji rade u javnom sektoru. Jug i sever Mitrovice imaju veći udeo pojedinaca koji rade u javnom sektoru, više od jedne trećine; međutim, treba napomenuti da se to u velikoj meri može pripisati velikom broju ispitanika iz redova kosovskih Srba koji rade u javnom sektoru.

Slika 25 Sektor zaposlenosti, po etničkoj pripadnosti

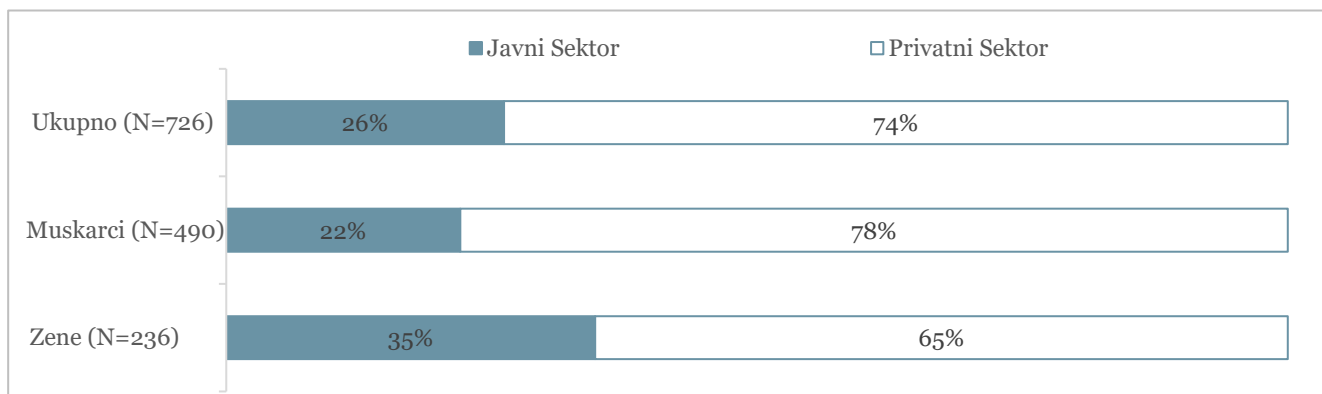

Slika 26 Sektor zaposlenosti, po regionu

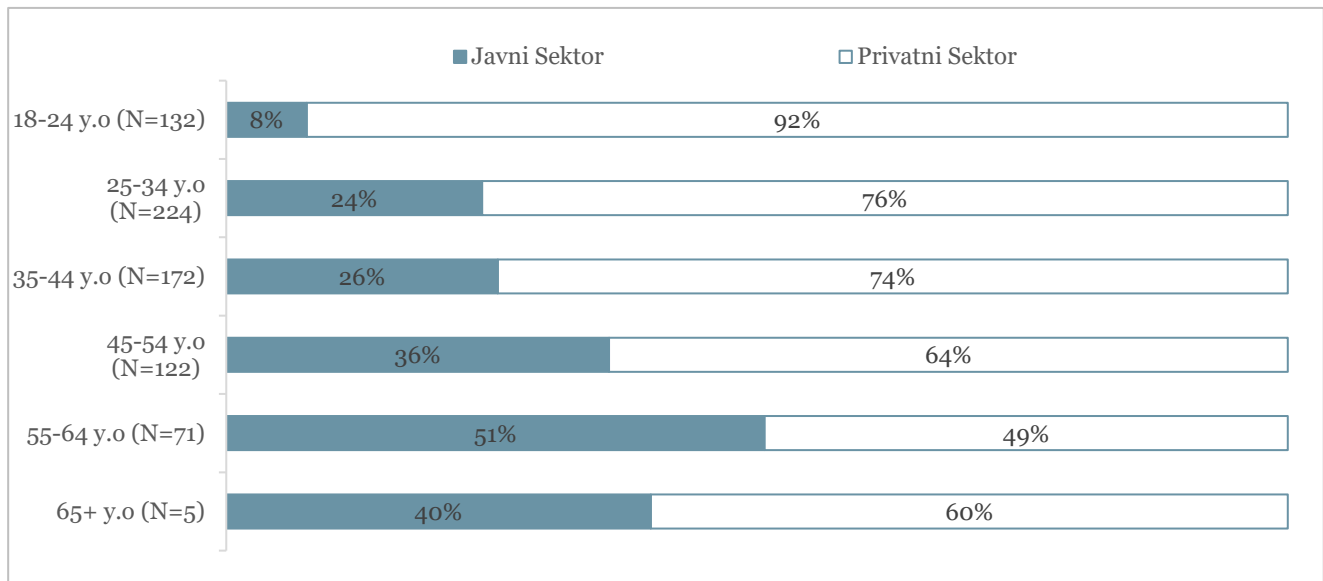
U poređenju po polovima, više od trećine anketiranih žena radi u javnom sektoru, dok kod muškaraca oko petina radi u javnom sektoru. Dve trećine žena i četiri petine muškaraca rade u privatnom sektoru (vidi sliku 27).

Slika 27 Sektor zaposlenosti, po polu

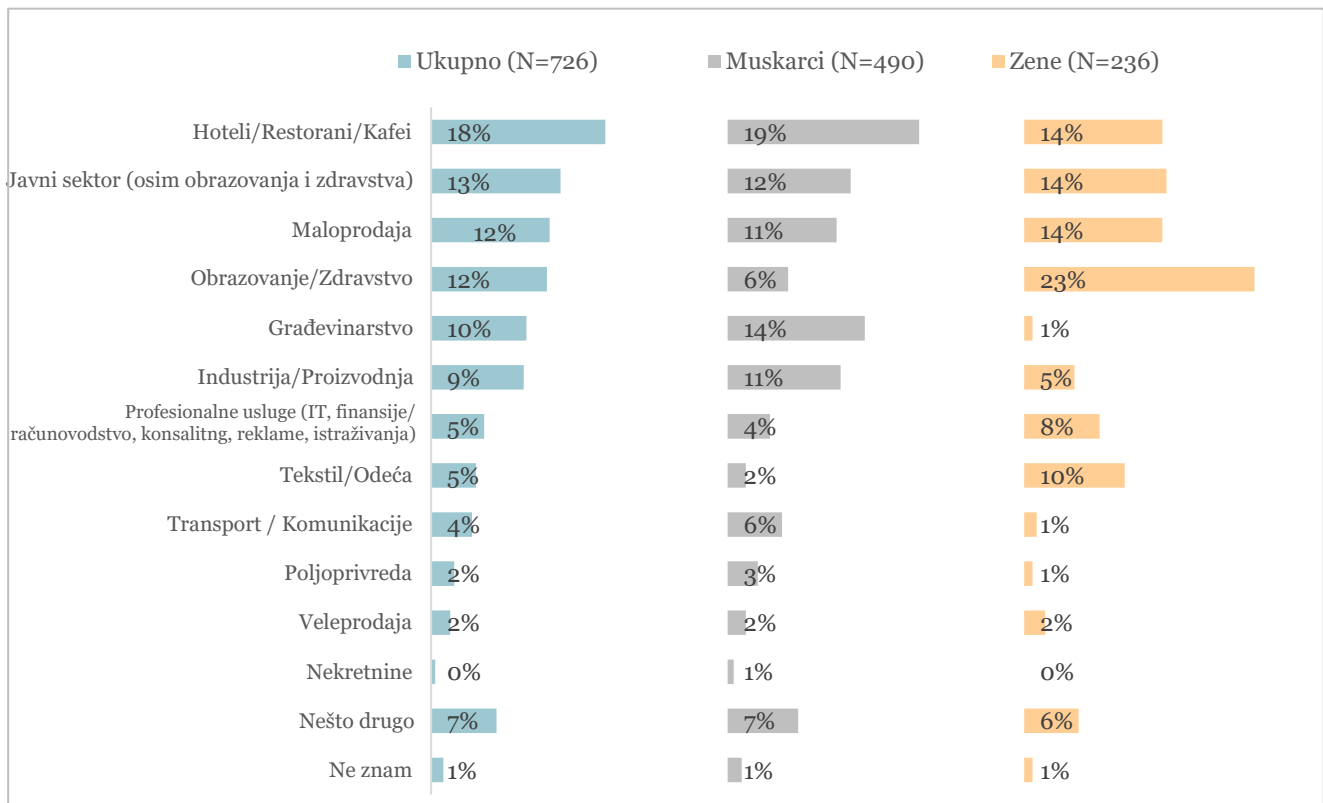
Postoji više razlika po sektorima zaposlenosti u poređenju različitih starosnih grupa. Što su ljudi mlađi, to više imaju tendenciju da rade u privatnom sektoru. To ne važi za osobe starije od 65 godina, jer ima samo pet osoba koje su još uvek zaposlene i možda su blizu penzije. Najmlađe odrasle osobe od 18 do 24 godine koje su verovatno u ranoj karijeri rade mnogo više (92%) u privatnom sektoru u odnosu na javni sektor (8%). Sledeća grupa osoba od 25 do 34 godine ima tendenciju da u javnom sektoru radi više (24%) nego prethodna grupa, ali i oni su uglavnom zaposleni u privatnom sektoru (76%), dok je za one u starosnoj grupi od 55 do 64 godine odnos između javnog i privatnog sektora skoro pola - pola.

Slika 28 Sektor zaposlenosti, po starosti

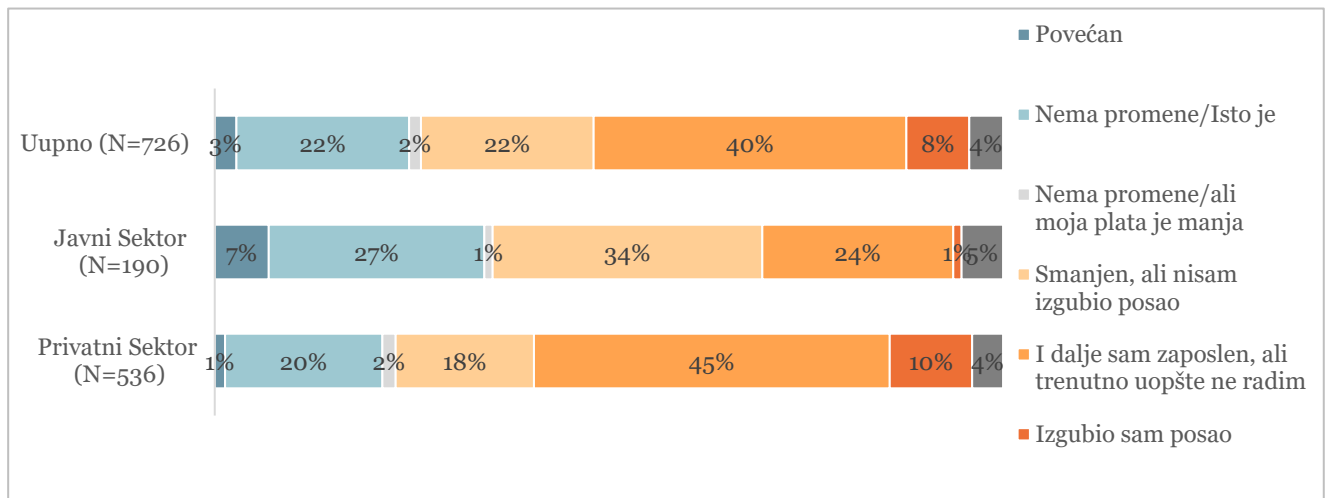
U pogledu zaposlenosti po delatnostima, postoje neke veće razlike po polovima u određenim delatnostima. Ima više muškaraca (19%) nego žena (14%) koji rade u restoranima, kafićima ili hotelima. Ima mnogo više žena koje rade u obrazovanju i zdravstvu (23%) u poređenju sa muškarcima (6%). Što se tiče proizvodnje i građevinarstva, muškarci (11%, odnosno 14%) ponovo imaju znatno veći udeo od žena (1% i 5%). Žene su više zastupljene u javnom sektoru, maloprodaji i tekstilu nego muškarci.

Slika 29 Delatnost zaposlenosti, po polu

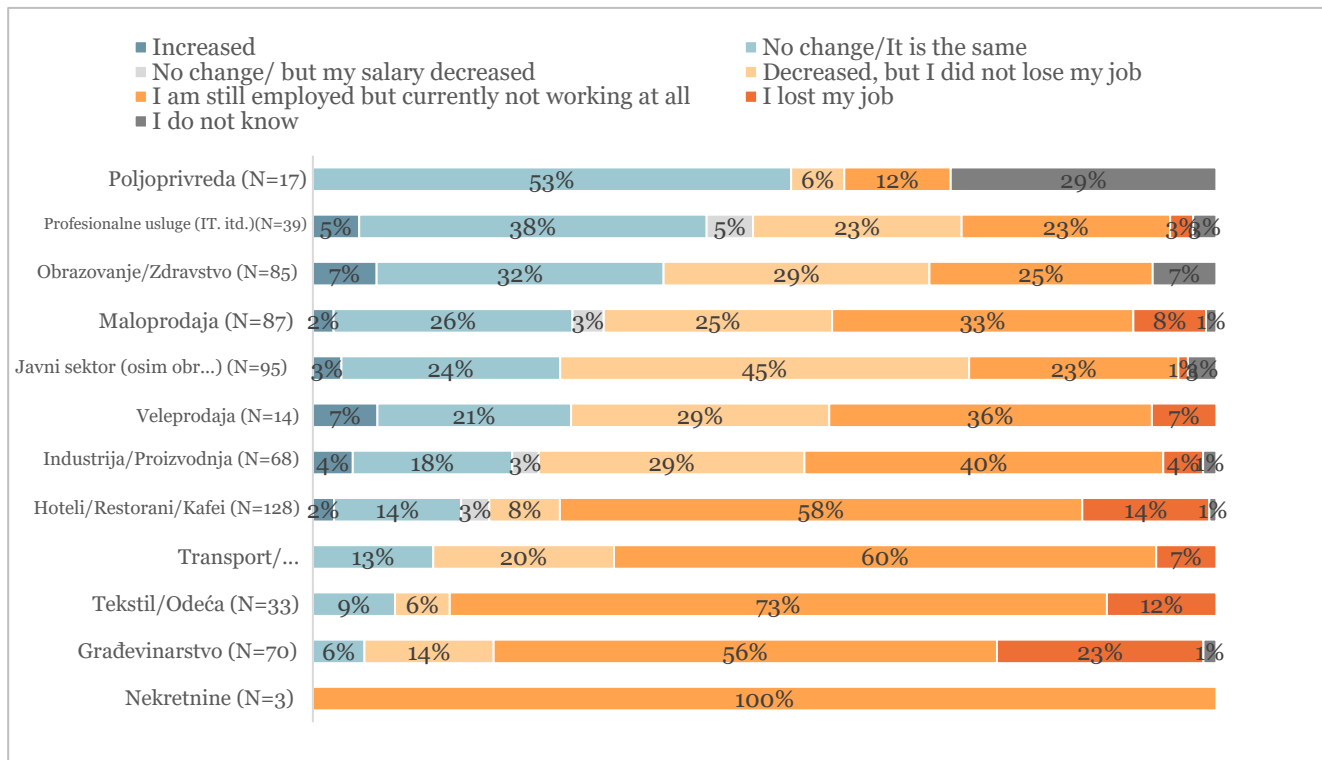
Vrsta zaposlenosti, sektor i delatnost razmatrani su za razdoblje od najmanje nedelju dana pre izbijanja pandemije COVID-19. Međutim, u dodatnom pitanju ispitanici su bili upitani da li su se sati posvećeni radu promenili nakon pandemije i, generalno, 3% njih su rekli da se povećalo, 22% su rekli da su ostali isti, 2% njih je reklo da su ostali isti, ali su imali smanjenje plata, 22% ispitanika je reklo da su se sati smanjili, ali su oni i dalje zaposleni, 40% je reklo da su i dalje zaposleni, ali trenutno uopšte ne rade, dok je 8% njih reklo da su izgubili posao.

Slika 30 Promene u satima na poslu zbog pandemije COVID-19, po sektoru zaposlenja

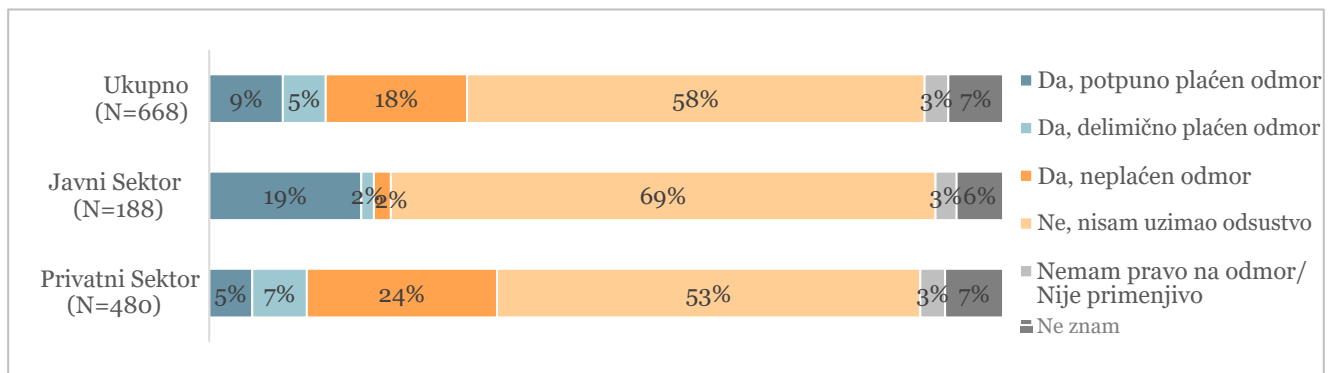
Uticaj COVID-19 na radno vreme varira po delatnostima. Najteže pogođeni radnici su sektor nekretnina, građevinarstva i tekstila. Kada upoređenju zaposlene po delatnostima, 7% ispitanika u veleprodaji i obrazovnoj/zdravstvenoj delatnosti, 5% radi u profesionalnim uslugama, 4% u proizvodnji, 3% u javnom sektoru i 2% u restoranima/kafićima/hotelima i maloprodaji, kažu da im se broj sati na poslu povećao. U poljoprivredi, 53% tvrdi da im se nije promenio broj sati provedenih na poslu, što je najveće učešće u odnosu na ostale delatnosti.

Slika 31 Promene u satima provedenim na poslu zbog pandemije COVID-19, po delatnostima

Da bi razumeli dinamiku rada i mehanizme prevladavanja teškoća kod različitih institucija i kompanija sa svojim zaposlenima, ispitanici su upitani da li im je zbog pandemije bilo naloženo da uzmu odmor ili odsustvo. Od onih koji su i dalje zaposleni u javnom sektoru posle pandemije, 19% je uzelo potpuno plaćeni odmor, 2% delimično plaćeni odmor, 2% neplaćeni odmor, a 58% njih nije uzimalo nikakav odmor. U privatnom sektoru, 5% njih imali su potpuno plaćeno odsustvo, 7% je imalo delimično plaćeno, 24% neplaćeno odsustvo, a 53% njih nije koristilo nikakav odmor. Bilo je i 3% ispitanika koji su rekli da nemaju pravo na odmor ni u jednom od ova dva sektora. Iako razlozi za to nisu dalje istraživani, neki od tih odgovora mogli bi biti posledica vrste ugovora koji zaposleni imaju u svakom od sektora.

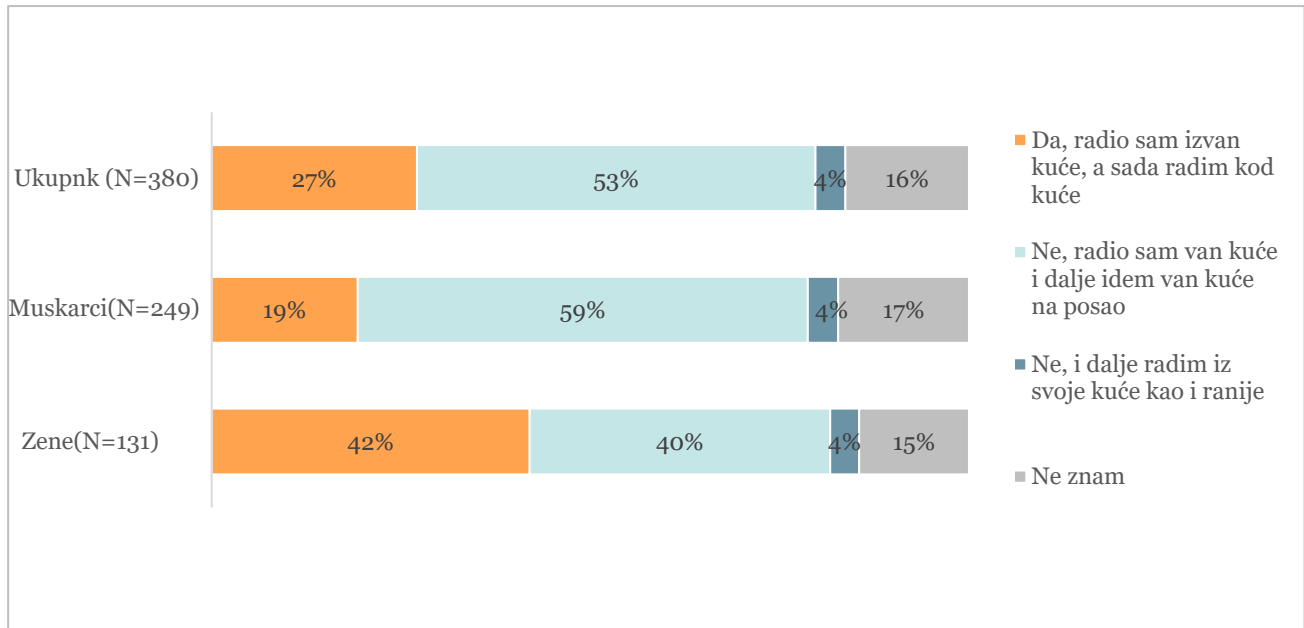
Slika 32 Obaveza da se uzme odsustvo zbog pandemije, po sektoru

Takođe je bilo važno ispitati da li se fizičko mesto rada među ispitanicima promenilo tako da odražava stvarnost na Kosovu. Prema rezultatima istraživanja, 27% ispitanika je promenilo mesto rada, pa ga sada obavljaju iz svojih domova. Treba naglasiti da mnogo više žena (42%) nego muškaraca (19%) radi od kuće, a ne na svom fizičkom mestu zaposlenja. U skladu sa ovim, 59% muškaraca i 40% žena nastavljaju da rade

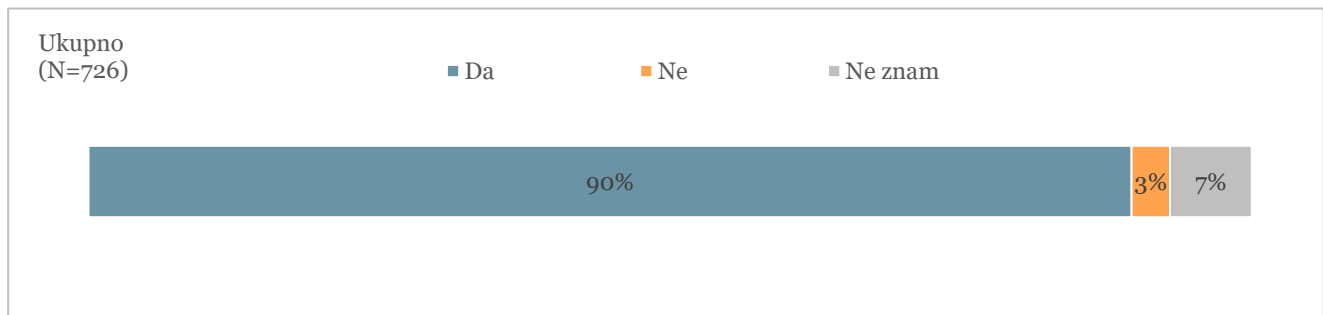
izvan kuće. Nema rodni razlika niti promena u tipičnom mestu rada za one koji su posao obavljali od kuće i pre pandemije.

Slika 33 Promena u tipičnom mestu rada, po polu

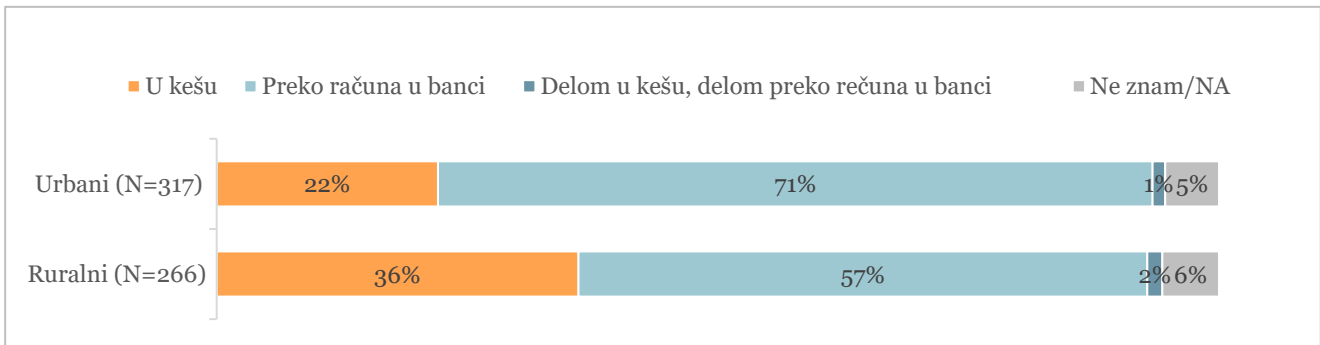
Međutim, 90% ispitanika koji su bili i nastavljaju da budu zaposleni, što predstavlja nešto više od polovine uzorka, optimistični su u pogledu budućnosti svoje zaposlenosti nakon pandemije. Samo nekolicina (3% i 7%) veruje da neće nastaviti ili nisu sigurni da će nastaviti da rade.

Slika 34 Očekivanja u pogledu mogućnosti za zaposlenje posle pandemije COVID-19

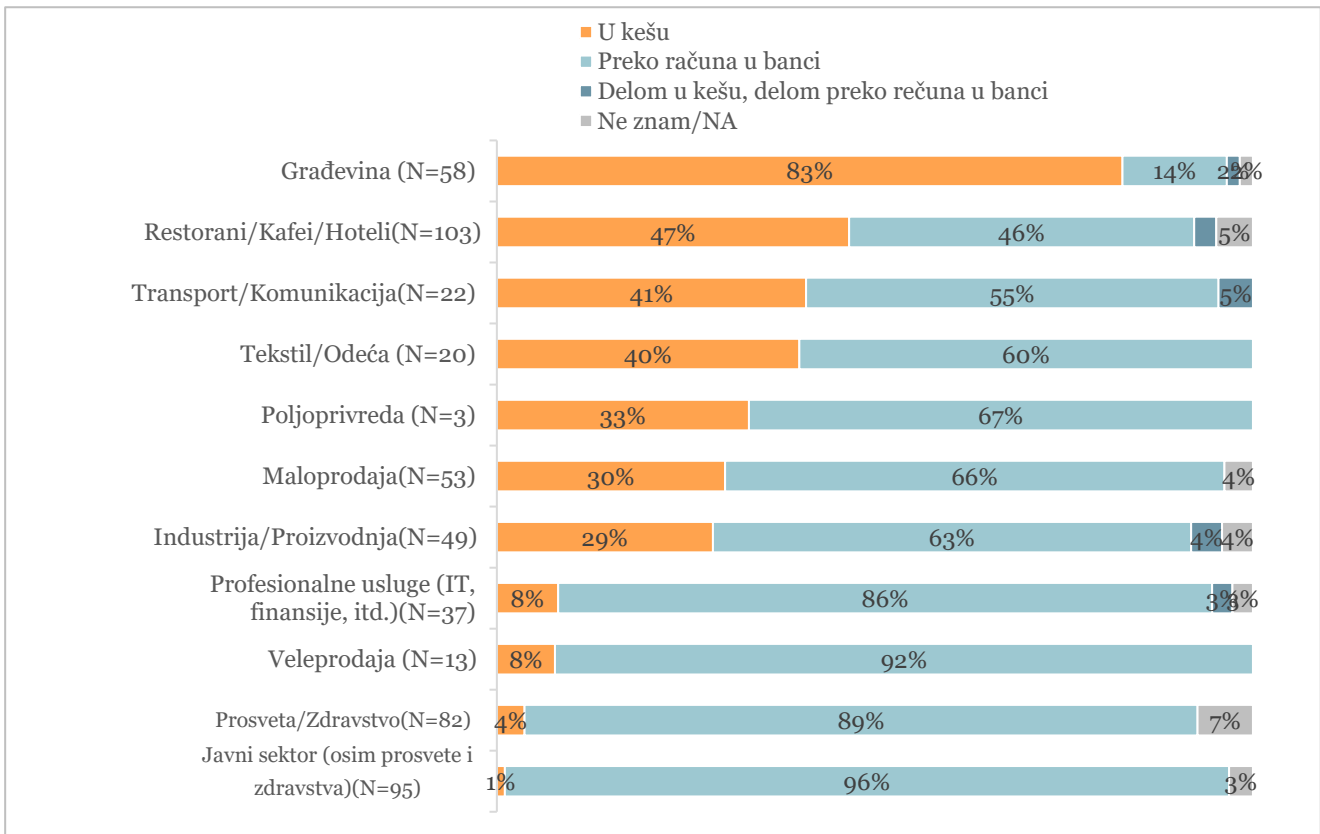
U pogledu načina za primanje plata po sektorima, 22% ljudi koji rade u urbanim sredinama, u poređenju sa 36% pojedinaca koji rade u ruralnim sredinama, primili su platu u gotovini pre COVID-19, a oko 1%, odnosno 2% su primali jedan deo svoje plate u gotovini, a deo preko bankovnog računa.

Slika 35 Načini primanja plate pre COVID-19, po tipu naselja

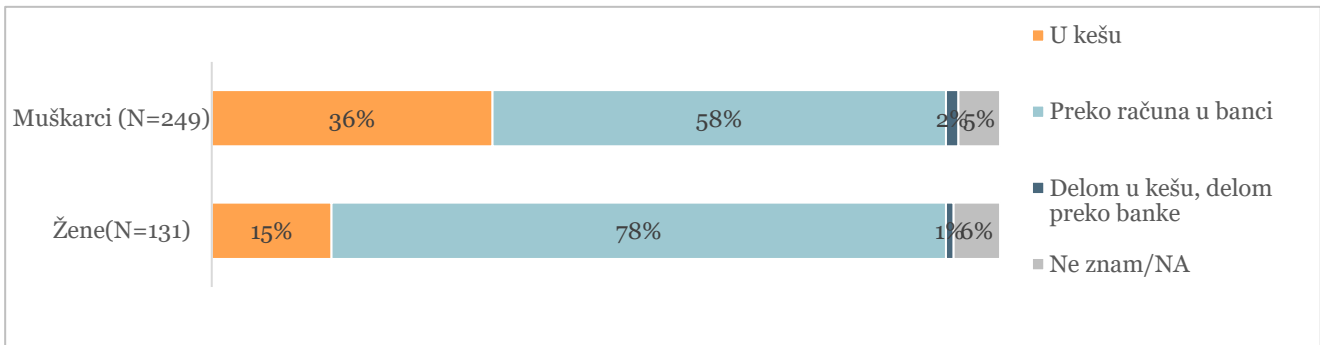
Dok je neformalnost u poslovanju najteže pogodila građevinsku delatnost, gde je 83% ispitanika tvrdilo da primaju platu u gotovini, a za njima slede radnici u restoranima, kafićima i hotelima (47%), u transportu i komunikacijama (41%), i u industriji tekstila i odeće (40%). Najmanje neformalni sektori u tom pogledu izgleda da su profesionalne usluge (8%), veleprodaja (8%), obrazovanje i zdravstvo (4%) i javni sektor (1%).

Slika 36 Načini primanja plate pre COVID-19, po delatnostima

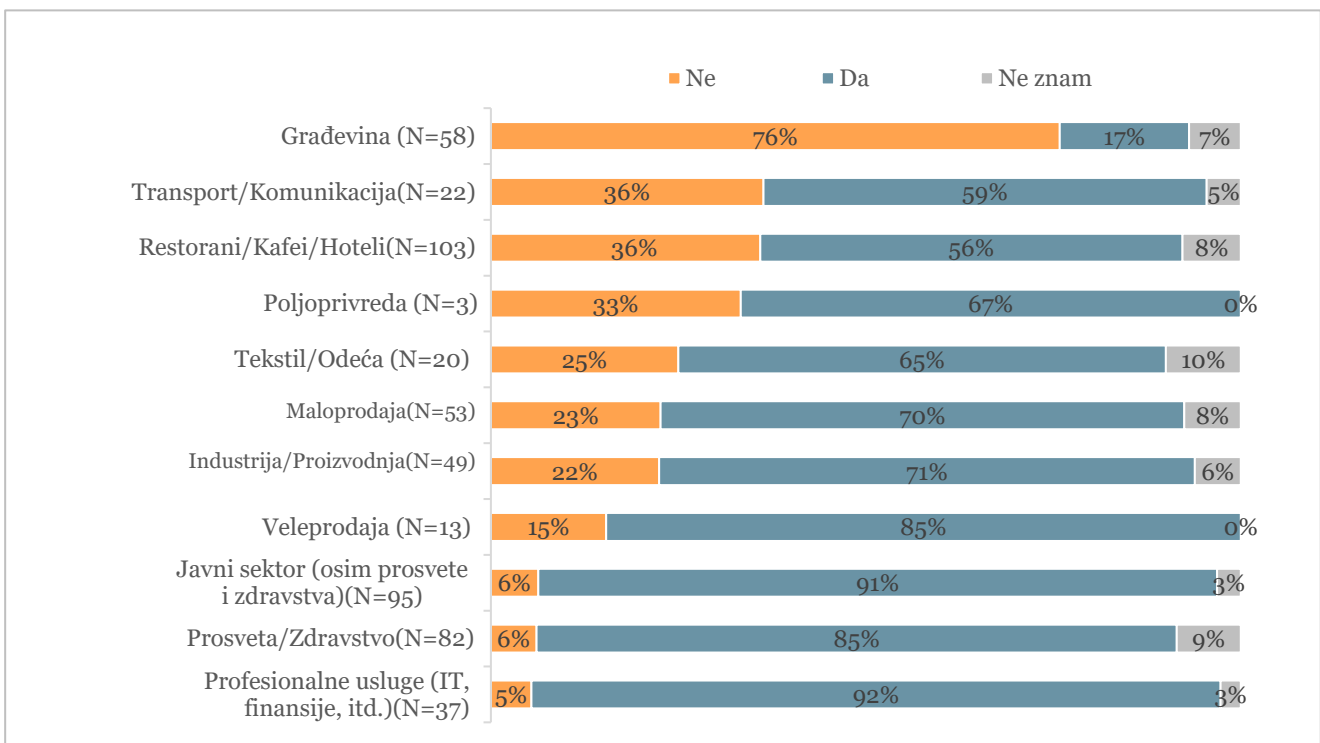
Čini se da su muškarci ranjiviji u pogledu neformalnog zaposlenja od žena. Dok je 58% muškaraca i 78% žena bilo plaćeno putem bankovnog računa, bilo je više muškaraca (36%) nego žena (15%) koji su plaćeni u gotovini. Samo mali broj muškaraca (2%) i žena (1%) isplaćen je delom u gotovini, a delom putem bankovnog računa.

Slika 37 Sredstva za primanje plate pre COVID-19, po polu

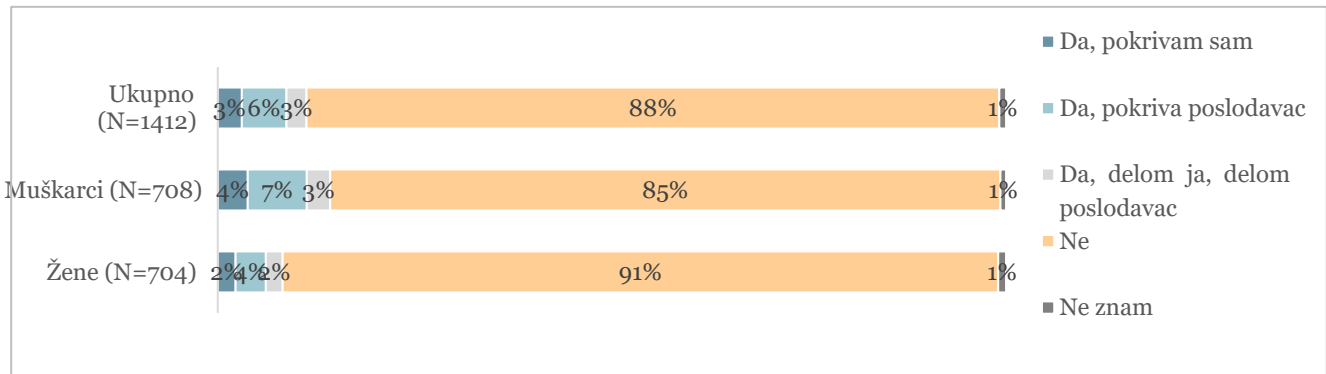
Slično tome, većina poslodavaca građevinskih radnika (76%) ne plaća penzijske doprinose za njih kako to nalaže zakon. Međutim, to se događa i u drugim sektorima, gde za najmanje trećinu zaposlenih poslodavci ne plaćaju penzijske doprinose - konkretnije, u transportu/komunikacijama (36%), restoranima/kafićima/hotelima (36%) i poljoprivredi (33%). Otprilike petina ili četvrtina poslodavaca ne plaća radnicima doprinose za penzije u delatnostima tekstila/odeće, trgovini na malo i u proizvodnji.

Slika 38 Plaćanja doprinosa poslodavaca pre COVID-19, po delatnostima

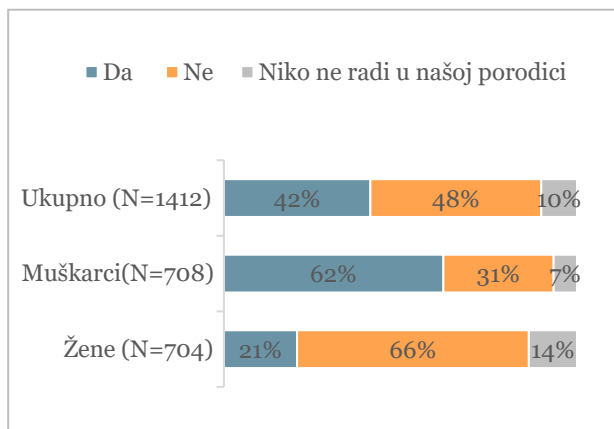
Istraživanje je takođe nameravalo da razume da li su ispitanici pokriveni bilo kojom vrstom zdravstvenog osiguranja ili zdravstvenim planom na Kosovu. Većina žena (91%) i muškaraca (85%) nema zdravstveno osiguranje. Više muškaraca (7%) od žena (4%) ima zdravstveno osiguranje koje pokriva njihov poslodavac. Dalje, više muškaraca (4%) nego žena (2%) plaća sopstveno zdravstveno osiguranje. Manji deo, pak, muškaraca (3%) i žena (2%) ima zdravstveno osiguranje koje delimično pokrivaju oni sami, a delimično ga pokriva njihov poslodavac.

Slika 39 Zdravstveno osiguranje ili pokrivenost zdravstvenog plana po polu

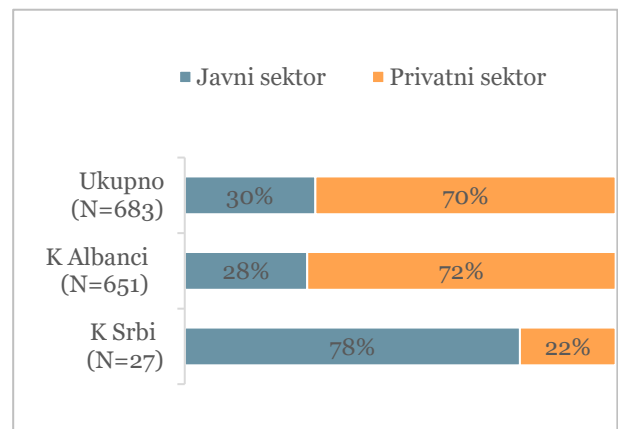

Od onih koji su sami zaposleni ili barem imaju člana porodice koji je zaposlen, 48% njih tvrdi da nisu glavni donosioci prihoda u porodici. Sektor u kojem je zaposlen glavni donosilac prihoda u domaćinstvima kosovskih Albanaca je 28% javni sektor, a 72% privatni sektor, dok je za kosovske Srbe to 78% u javnom sektoru, a 22% u privatnom sektoru.

Slika 40 Da li ste vi glavni donosilac prihoda u svom domaćinstvu? Po polovima

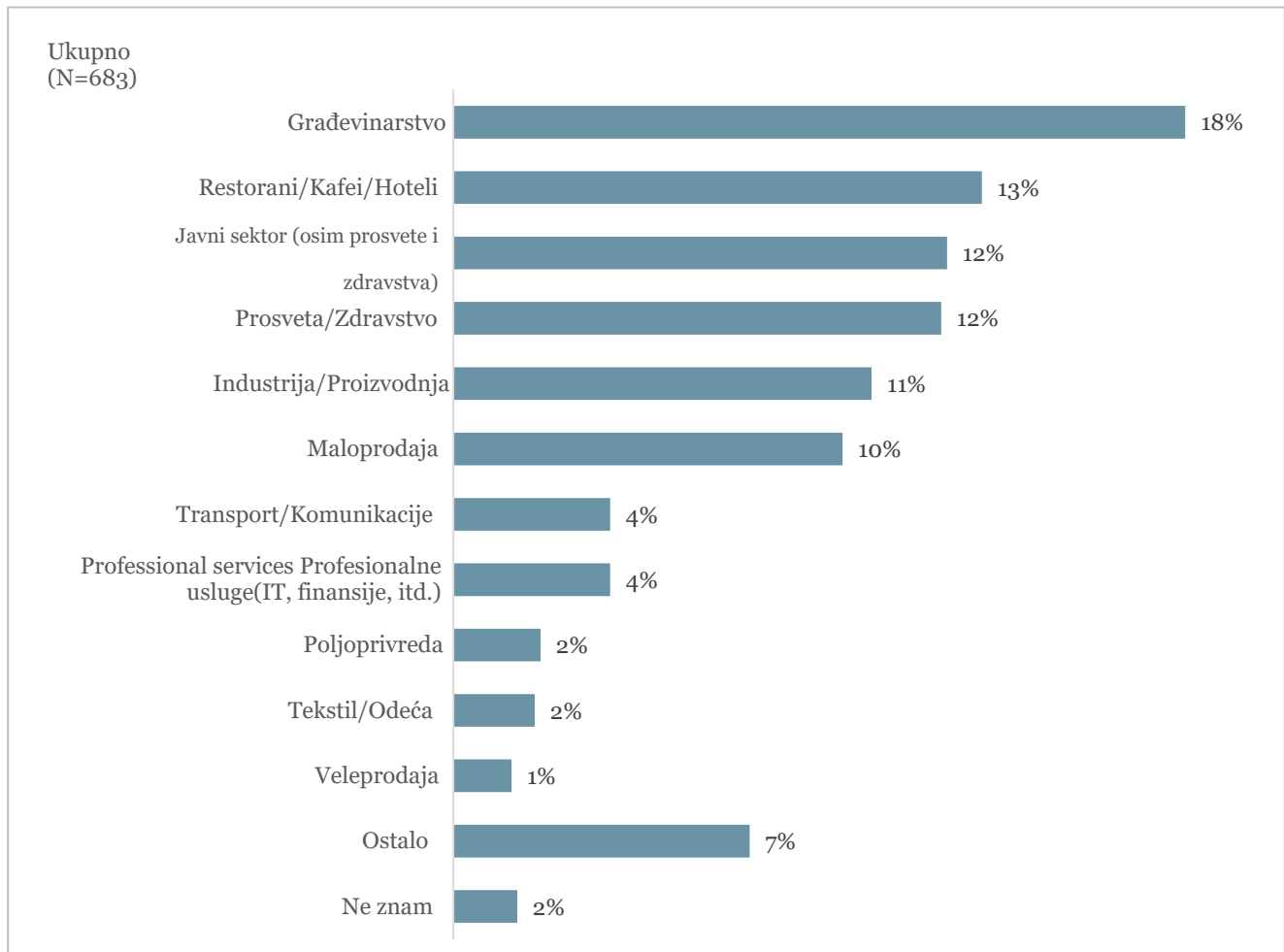

Slika 41 Sektor u kojem je zaposlen glavni donosilac prihoda, po etničkoj pripadnosti

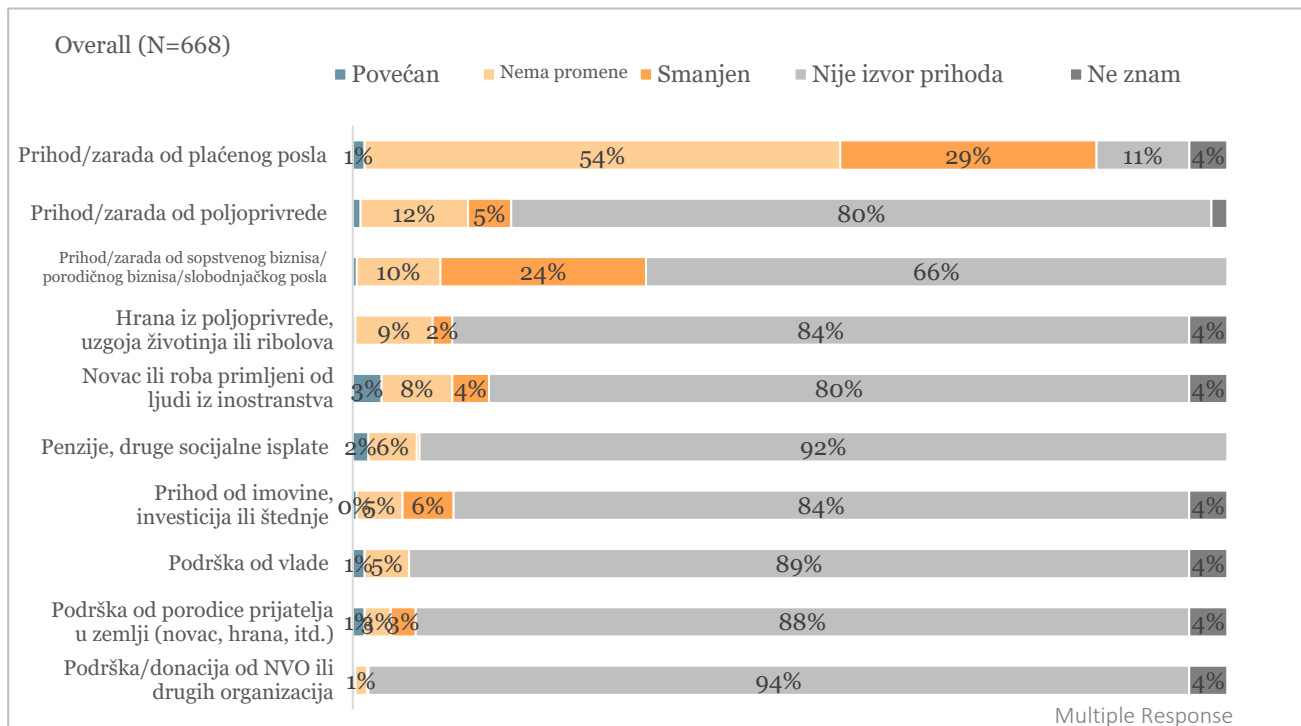
Od onih domaćinstava u kojima glavni nosilac prihoda nije ispitanik, industrija zapošljavanja glavnih primalaca prihoda su građevinski sektor (18%), restoran, kafić ili hotelijerstvo (13%), te javni sektor, obrazovanje i zdravlje (svaki 12%). Najmanji udeo onih koji ostvaruju glavni prihod su zaposleni u poljoprivredi (2%), tekstilu / odeći (2%) i veleprodaji (1%).

Slika 42 Industrija zaposlenosti je glavni primalac prihoda

S obzirom na to da se zaposlenost građana promenila, bilo je od najveće važnosti da se shvati da li je pogođen njihov lični dohodak iz različitih izvora. Utvrđeno je da 54% ispitanika nije promenilo prihod od posla, 39% je imalo smanjenje, a 1% je doživeo porast u ovom izvoru zarade. Međutim, sveukupno, 29%, odnosno 24% ispitanika tvrdi da su im prihodi zarađeni na poslu i u biznisu smanjeni. Većina ispitanika ne prima prihode putem NVO podrške (94%), državne podrške (89%), podrške porodice (88%), poljoprivrede (80%), doznaka (80%), lične imovine, ulaganja ili štednje (84%) ili porodičnog preduzeća (66%). Međutim, kod onih koji to imaju, bilo je smanjenje prihoda, i to od poljoprivrede za 5%, 4% od doznaka, 6% od lične imovine, ulaganja ili uštede i 3% od podrške porodice.

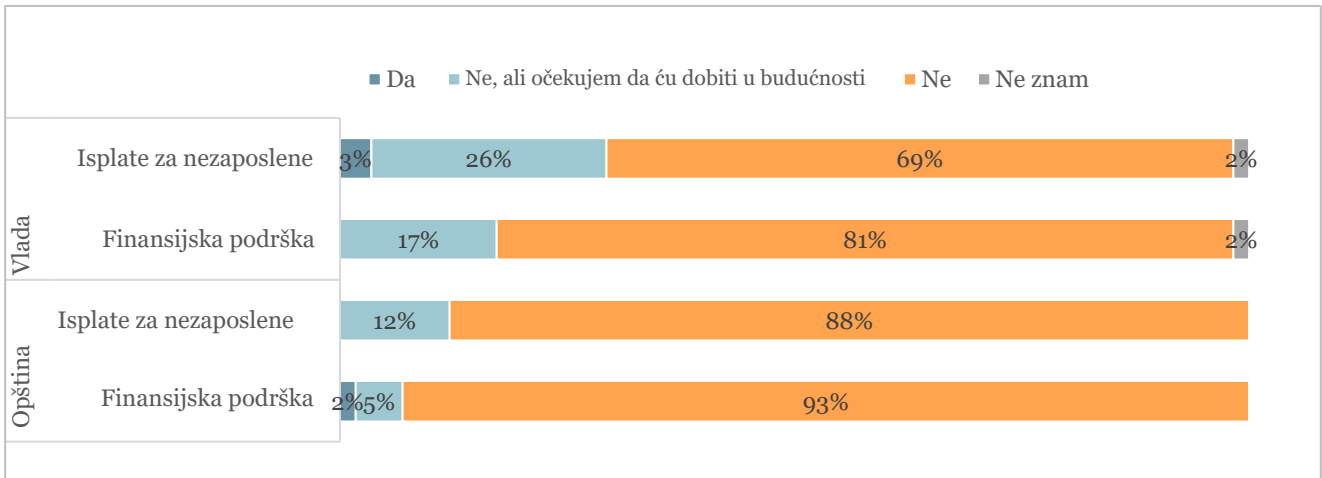
Slika 43 Kao rezultat COVID-19, kako je pogođen svaki od sledećih LIČNIH resursa?

* Samo oni koji su bili zaposleni prije širenja COVID-19 i nisu izgubili posao

Za one koji su nakon izbivanja pandemije izgubili posao (8%), 3% njih je tvrdilo da su primili naknadu za nezaposlene od vlade, a 2% kažu da su dobili finansijsku podršku od opštine. Oko 26%, odnosno 17% njih očekuju da će dobiti naknadu za nezaposlene i finansijsku podršku od vlade, dok 12%, odnosno 5% ispitanika očekuju da će naknadu za nezaposlene i finansijsku podršku dobiti od svojih opština.

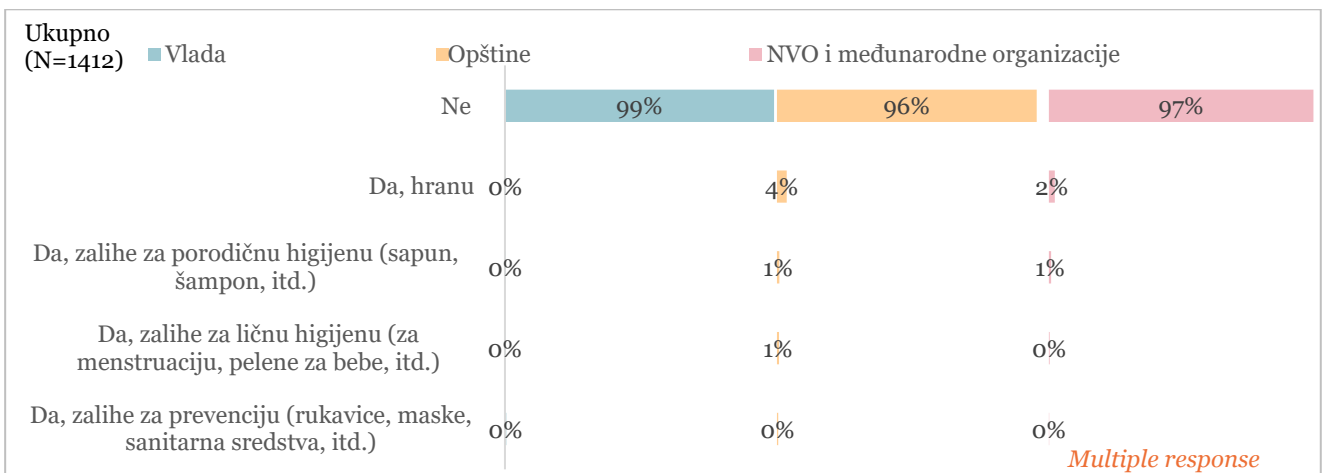
Slika 44 Da li primete naknadu za nezaposlene i/ili neku finansijsku podršku od države i/ili opštine od početka COVID-19?

* Samo oni koji su ostali bez posla

Većina ispitanika nije dobila nikakvu pomoć u robi ili uslugama od vlade (99%), opština (96%) ili nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija. Međutim, oko 4% je dobilo hranu, a 1% je dobilo porodične pakete i pakete za ličnu higijenu od opštine, a 2% njih su dobili hranu i 1% porodične higijenske potrepštine od NVO i/ili međunarodnih organizacija.

Slika 45 Da li dobijate neku podršku u robi ili uslugama od vlade, opštine, nevladinih ili međunarodnih organizacija od početka pandemije COVID-19?

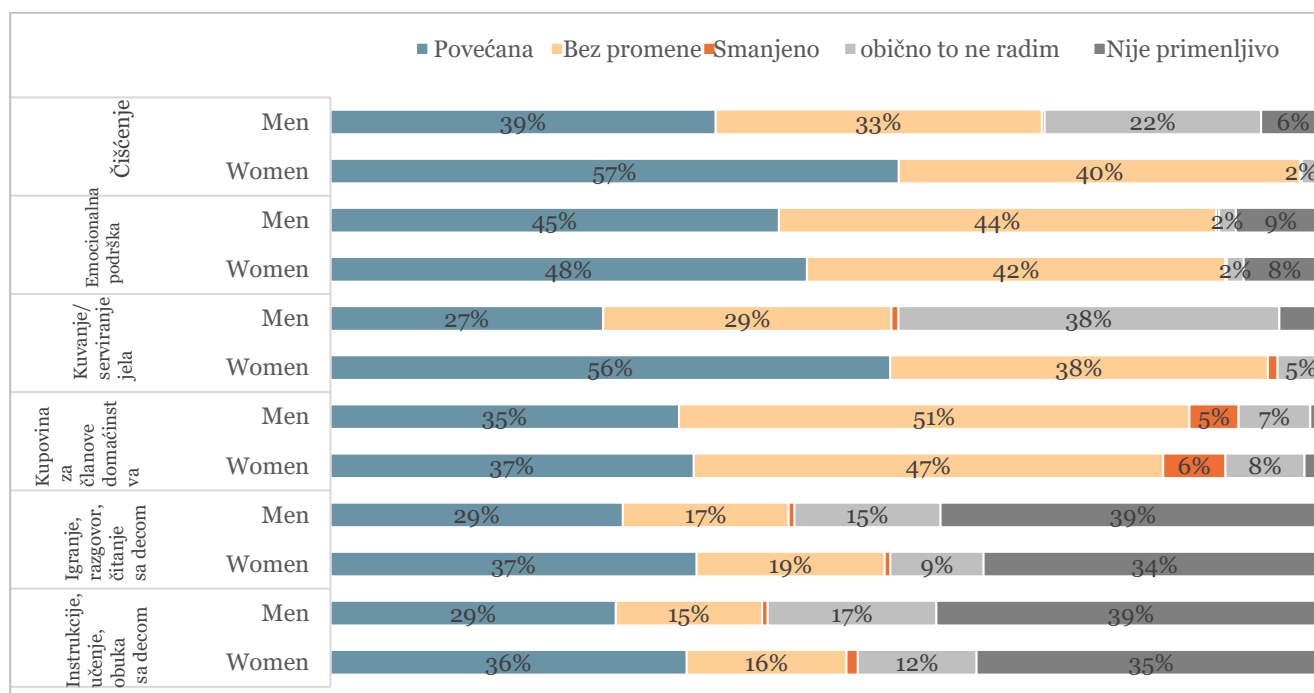

3.1.5 Distribucija kućnih poslova i socijalna dinamika

Iako su obaveze u okviru domaćinstava povećane za oba pola kao rezultat COVID-19, vreme posvećeno čišćenju, kuvanju i posluživanju obroka povećalo se mnogo više za žene. Radni sati žena koji su posvećeni čišćenju povećali su se za 18 procentnih poena više u odnosu na muškarce, a za kuvanje i posluživanje obroka za 29 procentnih bodova više od muškaraca. One se takođe igraju sa decom, razgovaraju ili čitaju deci i brinu o njima za 8%, odnosno 9% više nego muškarci.⁹

Jedine obaveze domaćinstava u kojima muškarci provode više vremena nego žene su briga za kućne ljubimce i poljoprivredne aktivnosti, gde je razlika tri, odnosno 7%.

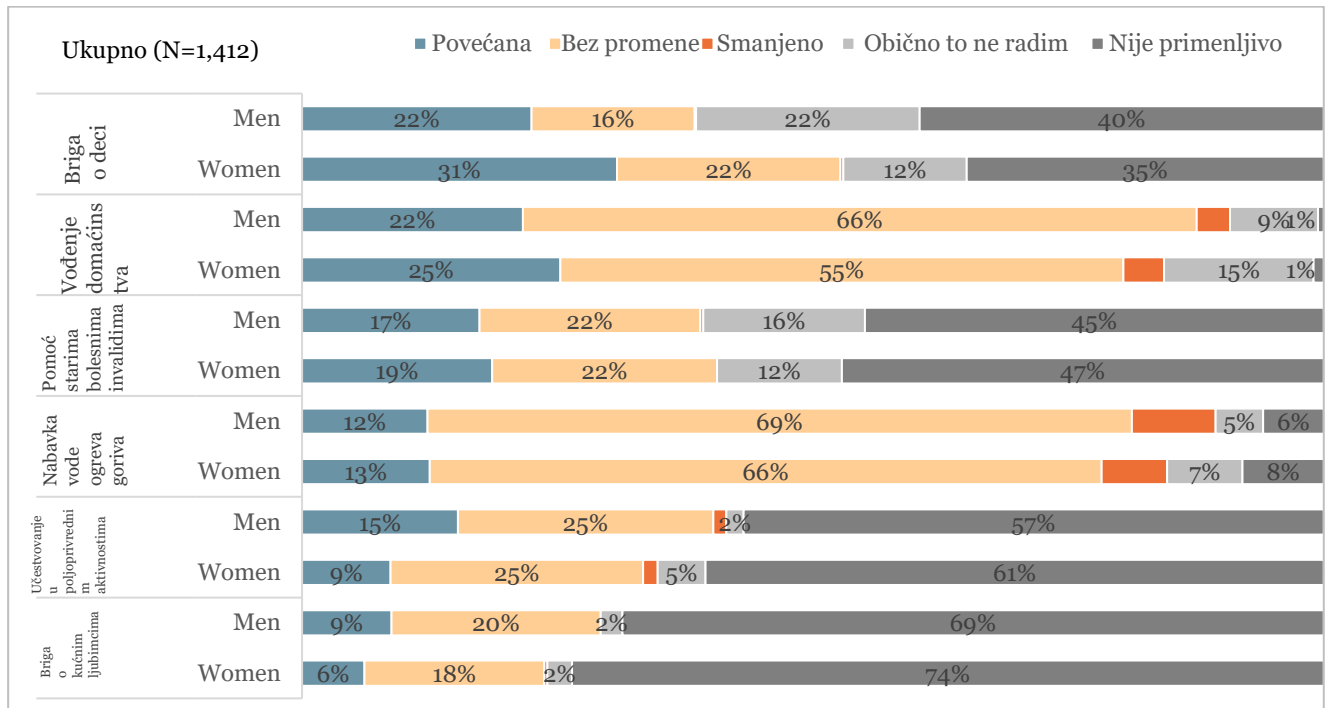
Slika 46 Kao rezultat COVID-19, da li se promenio broj sati koje posvećujete sledećim aktivnostima? - po polu

* sortirano po „povećano“

⁹ Procenat „nije primenljivo“ obuhvata ljude na koje se neke od opcija ne odnose, na primer, ljude bez dece ili partnera opcije „briga o članovima domaćinstva i deci“ ne primenjuju.

Slika 47 Kao rezultat COVID-19, da li se promenio broj sati koje posvećujete sledećim aktivnostima? - po polu

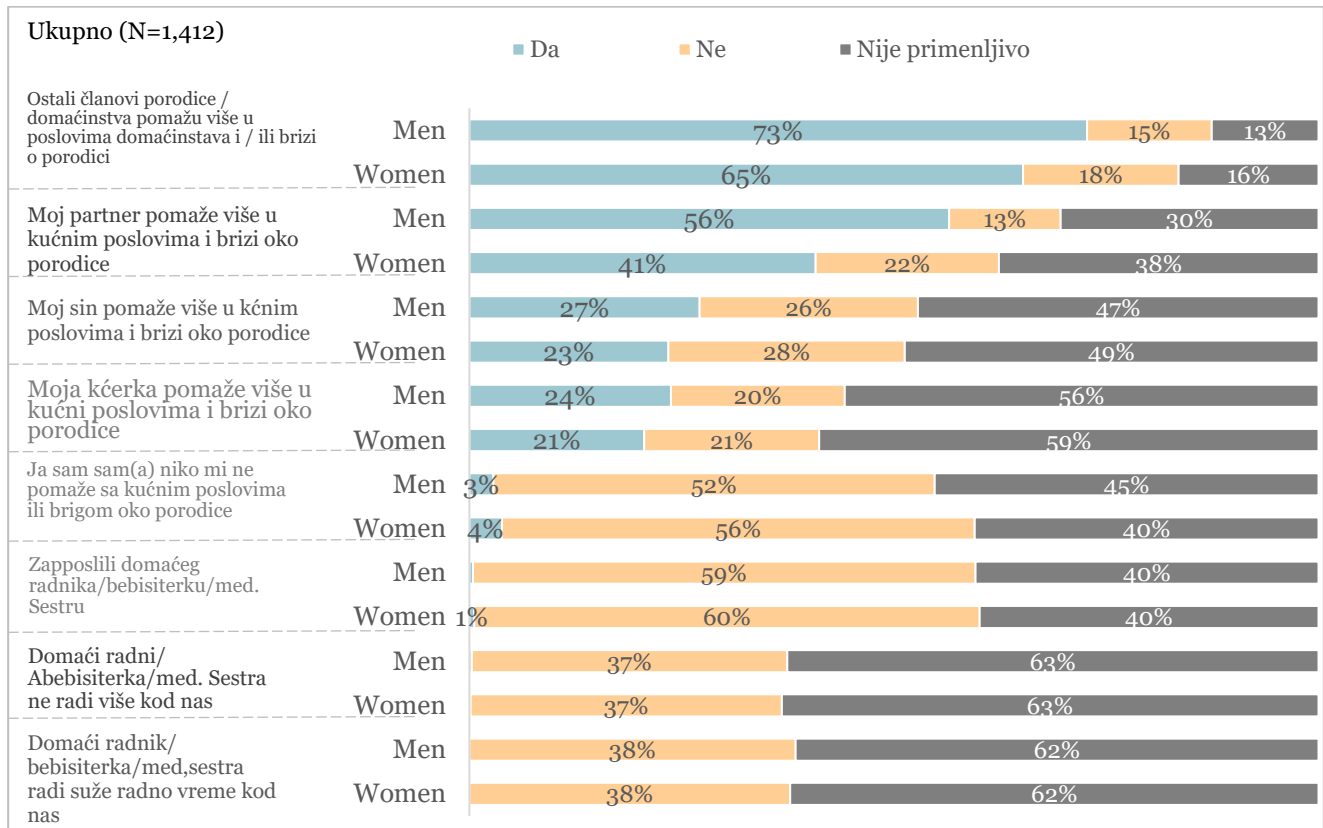

* sortirano po „povećano“

Ipak, neke žene tvrde da im partner (41%), sinovi (23%) i ćerke (21%) više pomažu u poslovima u domaćinstvu i brizi za porodicu nego pre pandemije. Ipak, više muškaraca (56%) tvrdi da njihovi partneri (tj. žene, osim ako nisu u istopolnom partnerstvu) pomažu više u brizi o domaćinstvu i porodici nego pre pandemije, što predstavlja dodatni teret koji žene podnose u kućnim poslovima.¹⁰

¹⁰ Procenat „nije primenljivo“ obuhvata ljude na koje se neke od opcija ne odnose, na primer, ljude bez dece ili partnera opcije „briga o članovima domaćinstva i deci“ ne primenjuju.

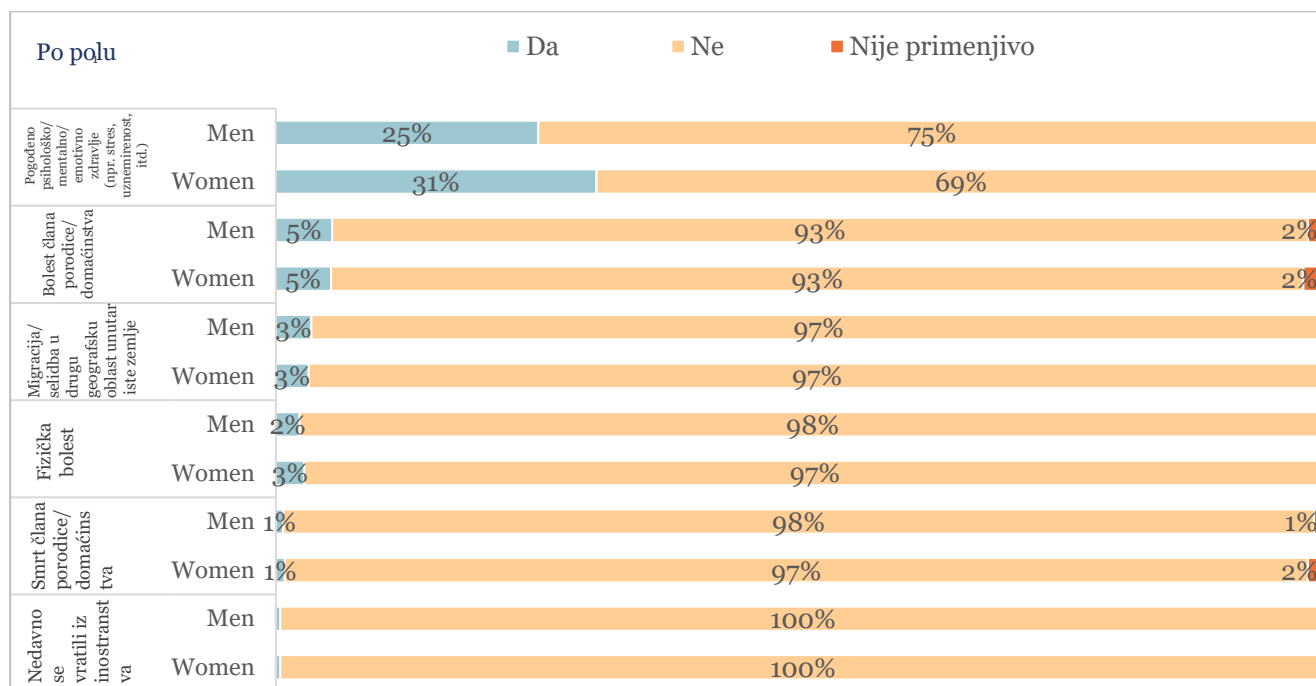
Slika 48 Od početka širenja COVID-19, da li su pogođene uloge i odgovornosti u domaćinstvu? - po polovima

3.1.6 Pristup osnovnim uslugama i bezbednost

Promene u dnevnoj rutini su, izgleda, rezultirale psihološkim efektima na građane Kosova. U tom pogledu, 25% muškaraca i 31% žena tvrde da su lično doživeli neke psihološke ili emocionalne efekte zbog pandemije, dok je oko 2% muškaraca i 3% žena reklo da je ovo imalo efekte na njihovo fizičko zdravlje. Pet posto njih iz oba pola doživelo je bolest člana porodice, dok je po jedan procenat iz oba pola doživeo smrt člana porodice.

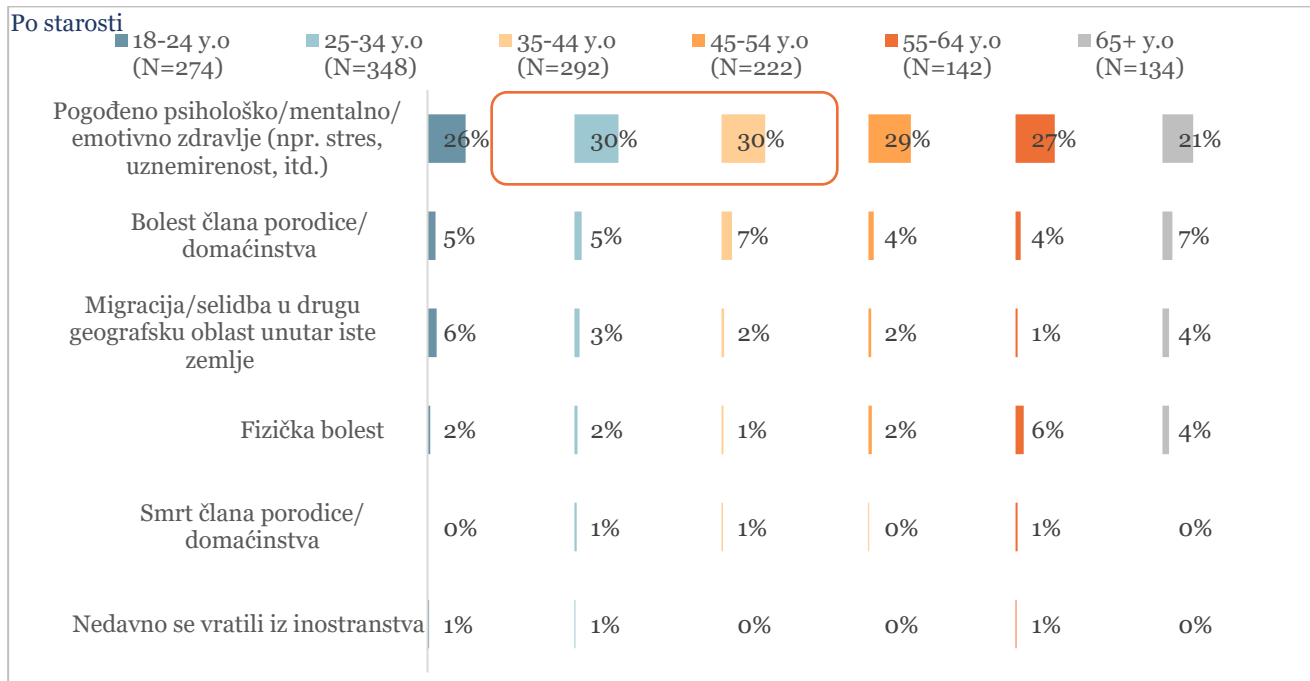
Slika 49 Kao rezultat COVID-19, da li ste (lično) doživeli nešto od sledećeg - po polovima

Prikazuje samo kategoriju „da“

Oni kod kojih je najviše pogođeno mentalno zdravlje, bilo da su doživeli stres, anksioznost ili drugi psihološki problem imaju 35-54 godine (30%). Međutim, čini se da je ovo na sve ostale starosne grupe uticalo slično, osim starijih osoba (65+) koji su pod manjim uticajem (21%), dok su ljudi starosti od 35 do 44 godine i oni stariji od 65 godina imali najviše slučajeva oboljenja člana domaćinstva (svaki po 7%). Osobe starije od 55 do 64 godine su, u poređenju s drugim starosnim grupama, u najvišem procentu su doživele fizičku bolest (6%).

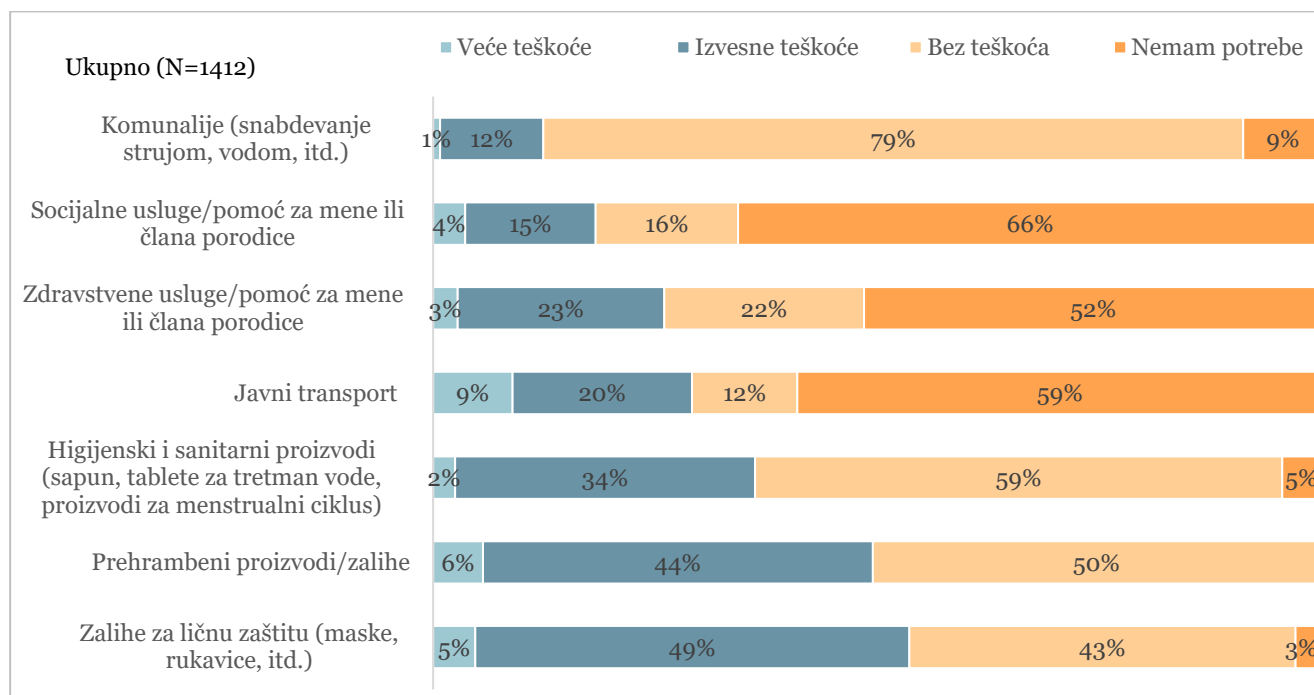
Slika 50 Kao rezultat COVID-19, da li ste (lično) doživeli nešto od sledećeg - po starosnim grupama

Prikazuje samo kategoriju „da“

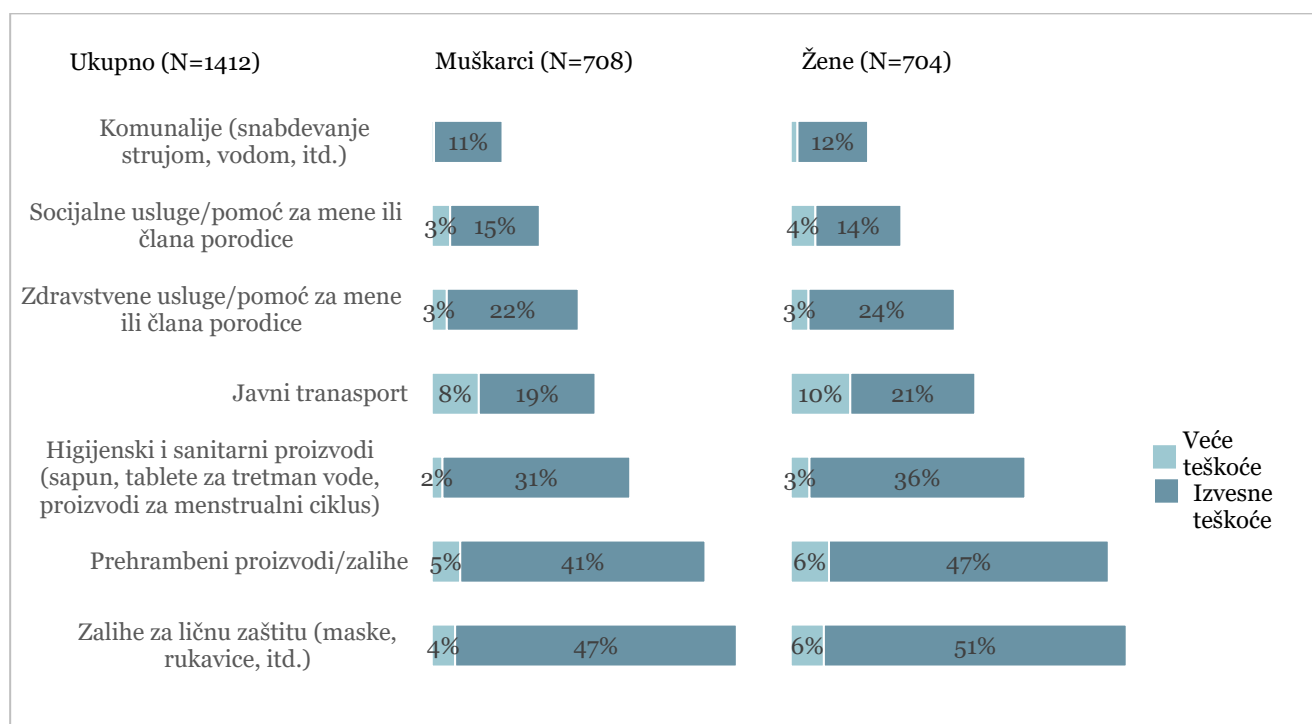
U okviru ovog istraživanja takođe je istraživani pristup osnovnim komunalnim uslugama, socijalnim i zdravstvenim uslugama, javnom prevozu i osnovnim zdravstvenim proizvodima. Važno je napomenuti da je 13% svih ispitanika tvrdilo da su imali velike ili izvesne poteškoće u pristupu komunalnim uslugama, uključujući ovde i snabdevanje električnom energijom i vodom. Dalje, 19% ispitanika imalo je veće ili izvesne poteškoće u pristupu socijalnim uslugama, a 26% njih je imalo problema sa zdravstvenim uslugama za sebe ili članove porodice. Otprilike polovina svih ispitanika imala je poteškoće u pristupu sredstvima za ličnu zaštitu i prehrambenim proizvodima; otprilike trećina ispitanika imala je velike ili izvesne poteškoće u pristupu javnom prevozu kao i higijenskim i sanitarnim proizvodima.

Slika 51 Kao rezultat COVID-19, da li ste (lično) imali poteškoća u pristupu osnovnim uslugama:

Bilo je sasvim malo rodni razlika u pogledu pristupa osnovnim uslugama. U 13% od svih ispitanika, bilo je 12% žena i 11% muškaraca koji su imali velike ili izvesne poteškoće u pristupu komunalnim uslugama, uključujući ovde i snabdevanje električnom energijom i vodom. Dalje, 25% ispitanika muškaraca i 27% anketiranih žena imali su poteškoća u pristupu zdravstvenim uslugama za sebe ili članove svoje porodice, dok je 33% anketiranih muškaraca i 39% anketiranih žena imalo poteškoće da dođe do higijenskih i sanitarnih proizvoda. Bez obzira na ovo, postojale su veće rodne razlike kada je u pitanju pristup prehrambenim i medicinskim zalihama za ličnu upotrebu. Oko 46% muškaraca i 53% žena imalo je poteškoće u pristupu hrani, a 51% muškaraca i 57% žena imali su poteškoće u pristupu medicinskim zalihama i sredstvima za ličnu upotrebu.

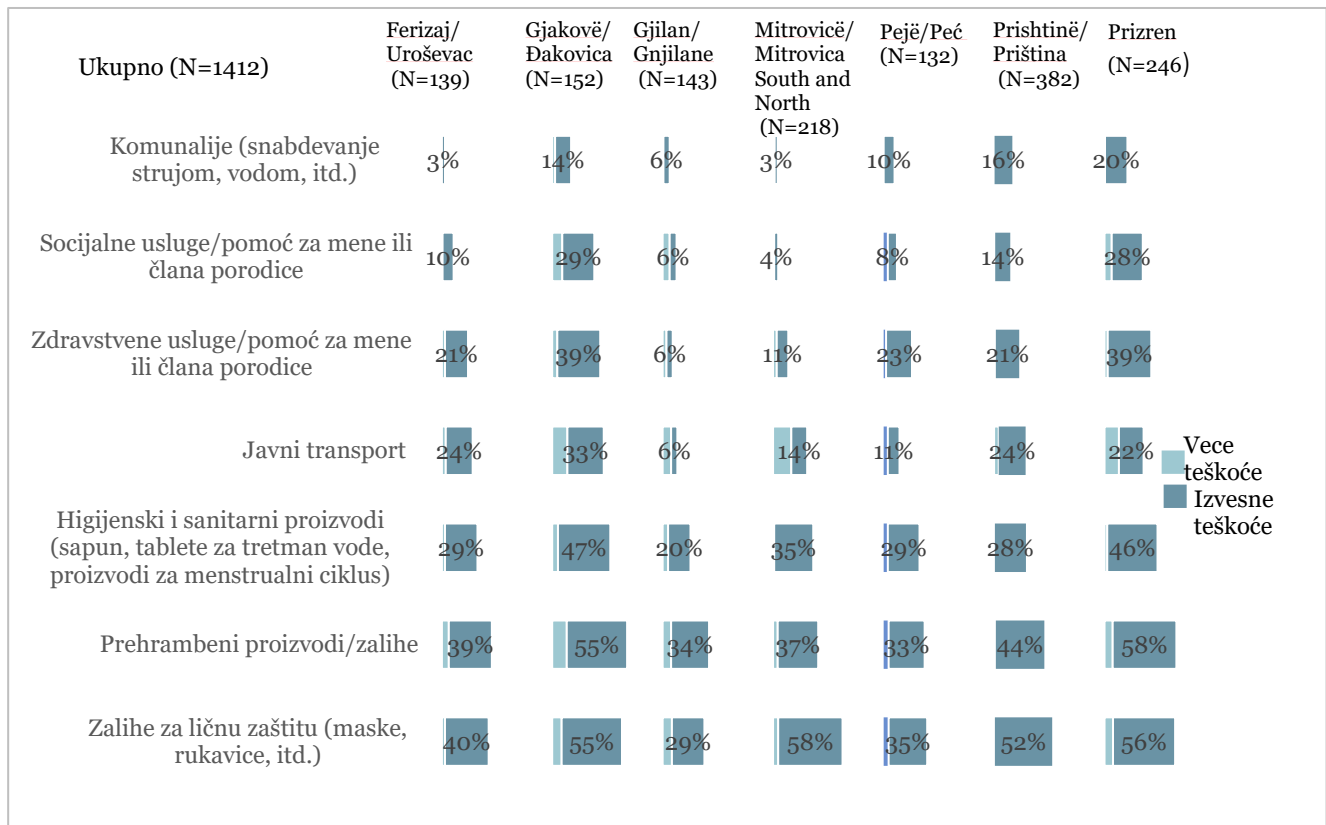
Slika 52 Kao rezultat COVID-19, da li ste (lično) imali poteškoće u pristupu osnovnim uslugama, po polovima

Prikazuje samo kategoriju „velike i izvesne poteškoće“

Prilikom pregleda pristupa osnovnim uslugama po regionima, više ispitanika iz Đakovice (55%), južne i severne Mitrovice (58%) i Prizrena (56%) tvrdilo je da imaju poteškoće u pristupu medicinskim zalihamama i sredstvima za ličnu upotrebu. Đakovica (55%) i Prizren (58%) imaju više onih koji tvrde da su imali poteškoće u snabdevanju hranom. Sve u svemu, ove dve opštine su imale najveći stepen poteškoća u pogledu svih osnovnih socijalnih i zdravstvenih usluga, dok su sve opštine imale velike probleme sa higijenskim i sanitarnim proizvodima, hranom i medicinskim materijalom za ličnu upotrebu.

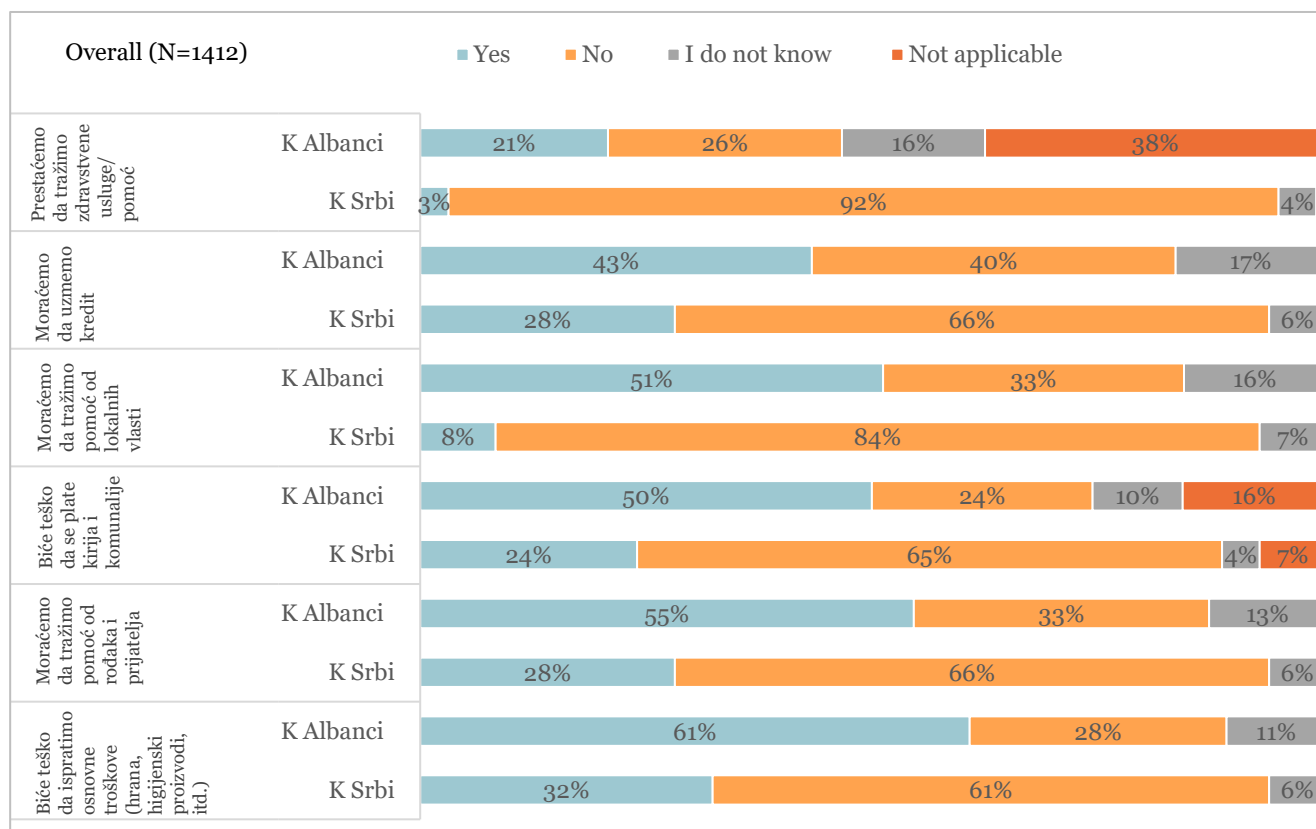
Slika 53 Da li ste, zbog izbijanja pandemije COVID-19, imali (lično) poteškoće u pristupu osnovnim uslugama? – (po regionima)

Prikazuje samo kategoriju „velike i izvesne poteškoće“

Što se tiče finansijske sigurnosti domaćinstava ako restriktivne mere u vezi sa COVID-19 potraju, postoji jedan broj aktivnosti koje će ispitanici morati da preduzmu. U poređenjima po etničkoj pripadnosti, oko 21% kosovskih Albanaca i 3% kosovskih Srba tvrdilo je da će možda morati da prestanu da traže zdravstvene usluge. Više kosovskih Albanaca (43%) nego kosovskih Srba (28%) smatra da će morati da uzmu kredit. Dalje, 59% ispitanika veruje da će morati da zatraže pomoć od lokalnih vlasti, ali od njih je samo 8% kosovskih Srba, dok je kosovskih Albanaca 51%. Barem polovina kosovskih Albanaca i trećina kosovskih Srba veruju da će imati problema sa plaćanjem kirije i komunalnih usluga, moraće da zatraže pomoć od rodbine i prijatelja, a biće teško i da se isprate i osnovni troškovi.

Slika 54 Ako se nastave restriktivne mere vezane za sprečavanje širenja virusa COVID-19, šta bi se najverovatnije moglo dogoditi sa vašom finansijskom situacijom u domaćinstvu? - po etničkoj pripadnosti

Još jedno pitanje koje je ispitivano u istraživanju jeste potencijalno povećanje broja slučajeva nasilja u porodici zbog pandemije. Izveštaji policije pokazuju da je na Kosovu 2020. godine prijavljeno skoro 650 slučajeva nasilja u porodici, što predstavlja porast od 22% u odnosu na isti period 2019.¹¹ Zbog osetljivosti ove teme, pitanja vezana za nasilje u porodici bila su zasnovana na percepciji porasta porodičnog nasilja, kao i toga da li su ispitanici ovo i sami doživeli. Sve u svemu, 56% od svih ispitanika misle da postoji porast porodičnog nasilja, a 64% njih znaju gde može da se potraži pomoć u slučaju da oni ili neko dožive nasilje u porodici.

¹¹ „Pristina Insight“. Izveštaji o povećanju broja slučajeva nasilja u porodici u 2020. godini. Maj 2020. <https://pristinainsight.com/reports-of-domestic-violence-increase-in-2020/> Poslednji put pristupljeno 21. maja 2020. godine.

Slika 55 Pitanja u vezi sa porodičnim nasiljem

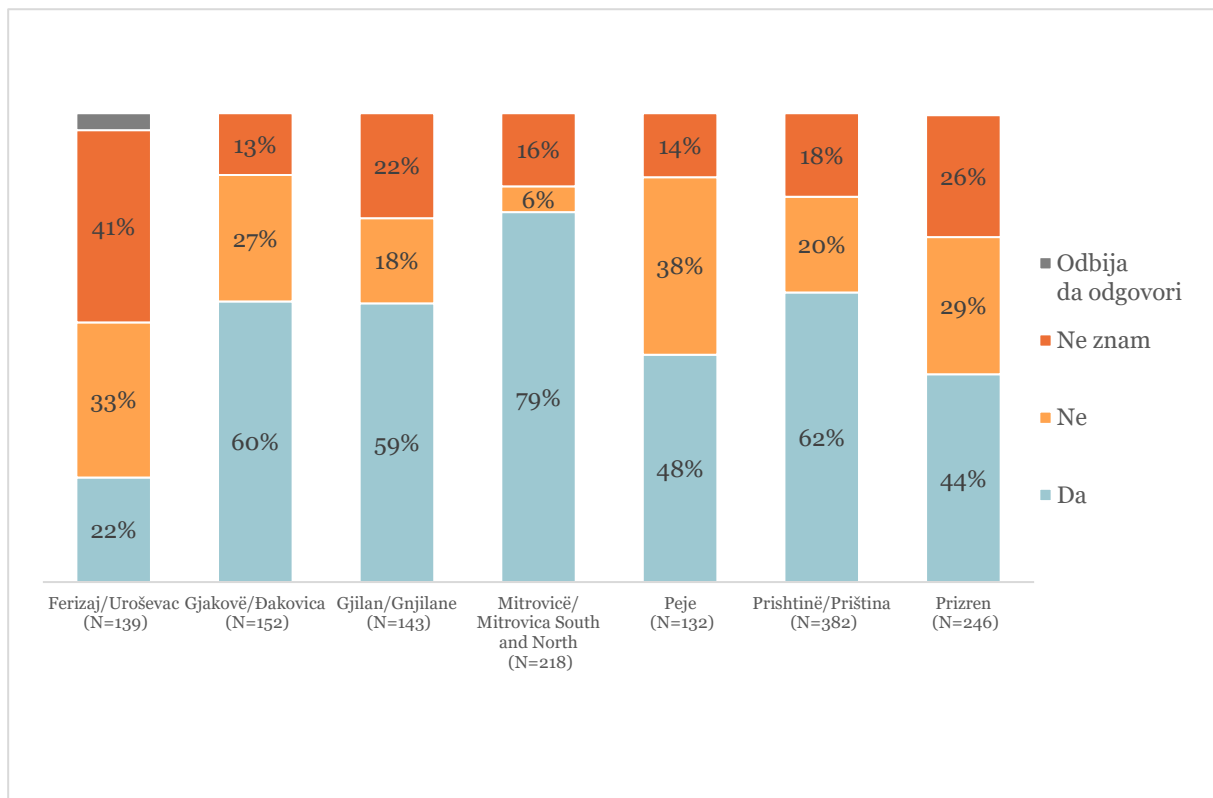
Porodicno nasilje

Da li mislite da...

Gledajući po regionima, 79% ispitanika u južnoj i severnoj Mitrovici, 62% ispitanika u Prištini, 60% ispitanika u Đakovici, 59% ispitanika u Gnjilanu, 48% ispitanika u Peći, 44% ispitanika u Prizrenu i 22% ispitanika u Uroševcu, izjavili su da veruju da postoji porast porodičnog nasilja na Kosovu zbog situacije oko virusa.

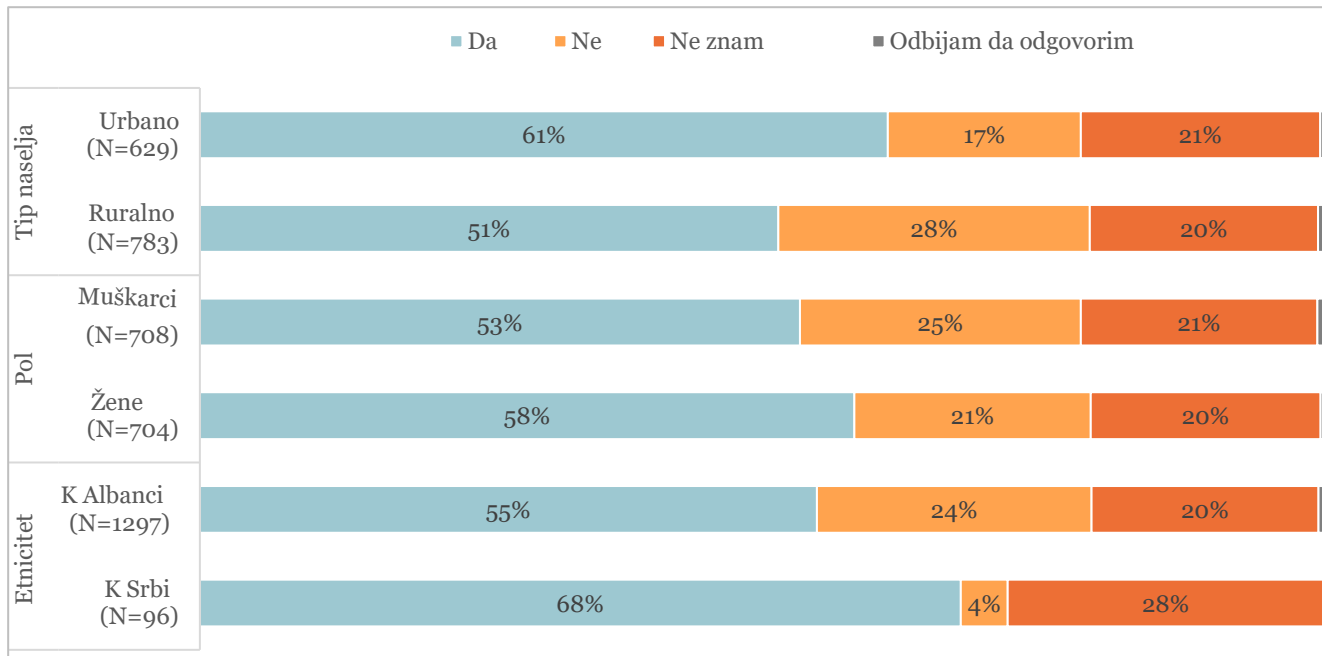
Slika 56 Mislite li da je to porast porodičnog nasilja od širenja COVID-19? - po regionima

Važno je napomenuti da više ispitanika sa prebivalištem u urbanim sredinama nego onih iz ruralnih područja znaju gde da potraže pomoć i podršku u slučaju nasilja u porodici, i to sa 10% razlike, a više

muškaraca (69%) nego žena (60%) zna gde potražiti pomoć. I, konačno, oko 84% Srba, u odnosu na 63% Albanaca, zna gde treba da se potraži pomoć u vezi sa nasiljem u porodici.

Slika 57 U slučaju da neko doživi nasilje u porodici, znate li gde može da se potraži pomoć ili podrška, poput besplatnih telefonskih linija, psihološke ili policijske podrške?

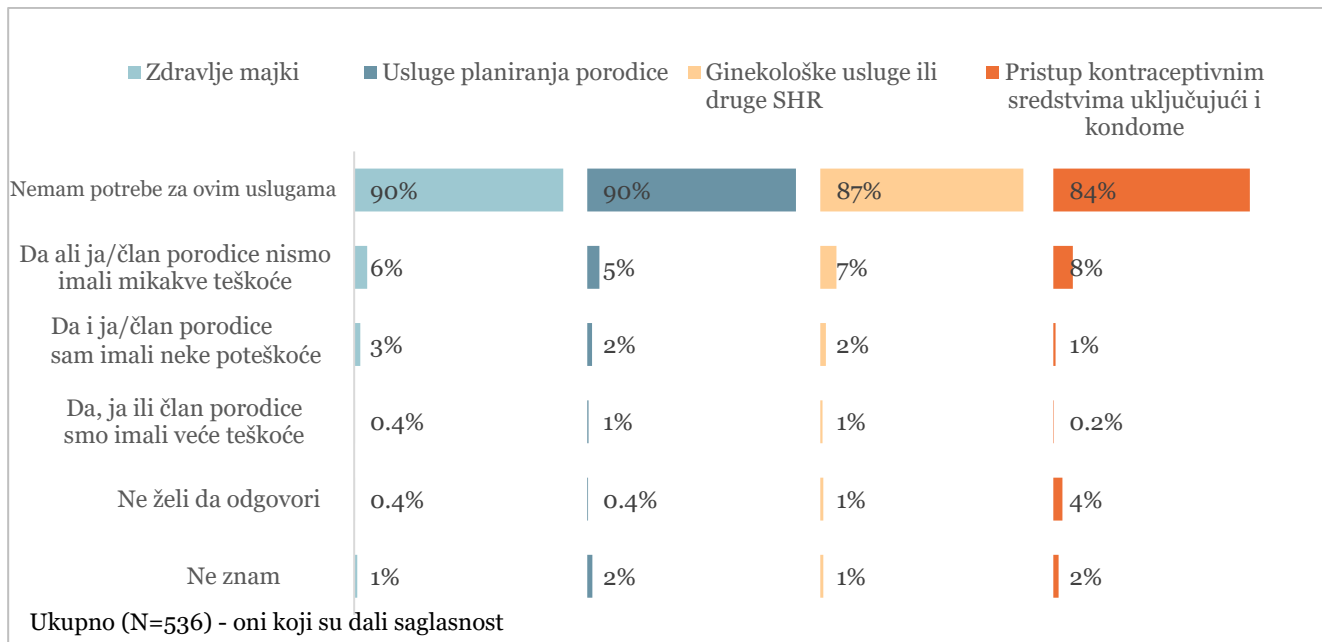

3.1.7 Seksualno i reproduktivno zdravlje

Na kraju, u istraživanju domaćinstava, ispitanici su pitani da li su lično imali poteškoća u pristupu uslugama u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem, kao i kontraceptivnim sredstvima za sebe, partnera ili druge članove porodice. Od ukupnog uzorka, 526 ispitanika bilo je spremno da ponudi odgovore na ovu temu.

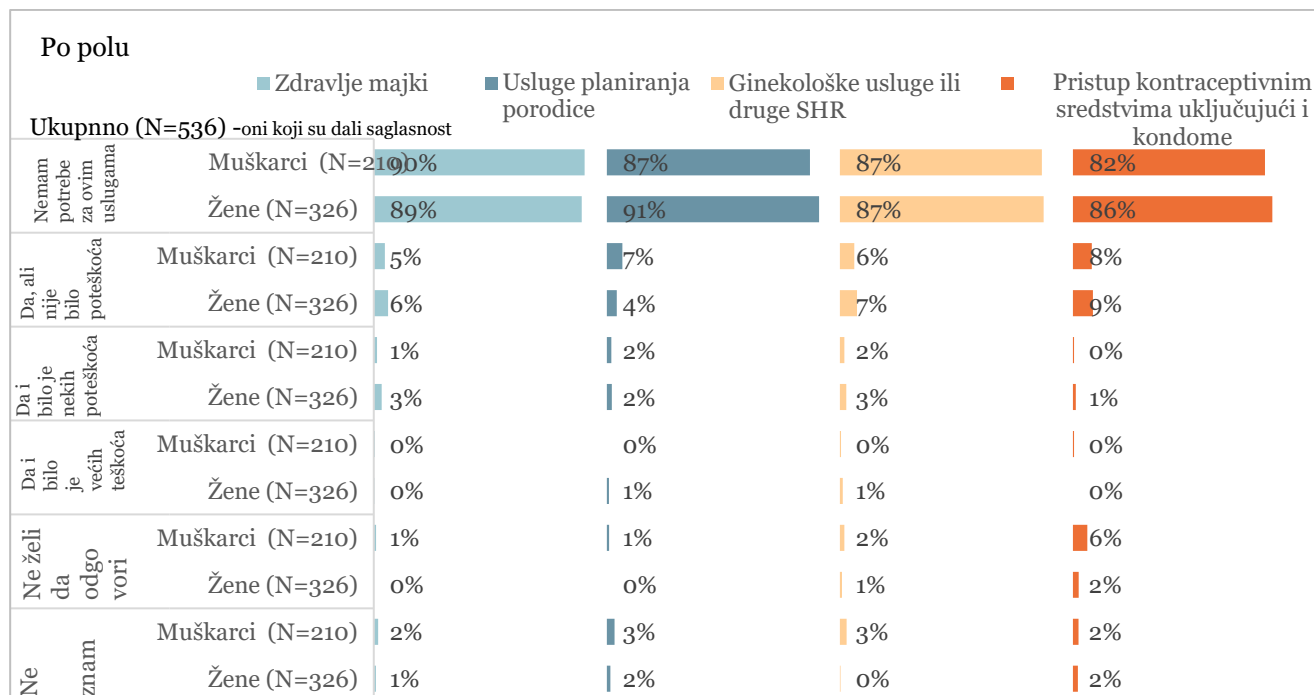
Velika većina je izjavila da oni ili bilo koji od članova njihovih porodica nemaju potrebu za zdravstvenim uslugama porođilja (90%), uslugama planiranja porodice (90%), ginekološkim uslugama (87%) ili kontraceptivnim sredstvima (84%). Neki koji su koristili navedene usluge pristupali su im bez poteškoća, a u vrlo malom broju slučajeva ispitanici ili članovi porodice su imali neke poteškoće.

Slika 58 Od početka pandemije COVID-19, da li ste vi lično imali potrebe da imate pristup, pa ste tom prilikom naišli na poteškoće u pristupu sledećim uslugama u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem i kontraceptivnim sredstvima za sebe, svog partnera ili drugog člana porodice?

Kada se ovo raščlani po polovima, postoje tek male razlike u odgovorima u pogledu pristupa uslugama oko seksualnog i reproduktivnog zdravlja ili kontraceptivnim sredstvima. Otprilike 7% anketiranih muškaraca i 4% anketiranih žena tvrdilo je da su im bile potrebne usluge planiranja porodice, ali nisu imali poteškoća u pristupu njima, dok je 2% muškaraca i 3% žena imalo potrebe i suočilo se sa nekim poteškoćama u pristupu ginekološkim i drugim zdravstvenim uslugama u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem. Samo nekoliko žena (1%) (a nijedan muškarac) reklo su da su imale nekih poteškoća u pristupu kontraceptivnim sredstvima, uključujući tu i kondome.

Slika 59 Od početka pandemije COVID-19, da li ste imali neke potrebe, ali pritom i lično imali poteškoće u pristupu sledećim zdravstvenim uslugama u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem ili kontraceptivnim sredstvima za sebe, partnera ili drugog člana porodice?

3.2. Istraživanje o preduzećima

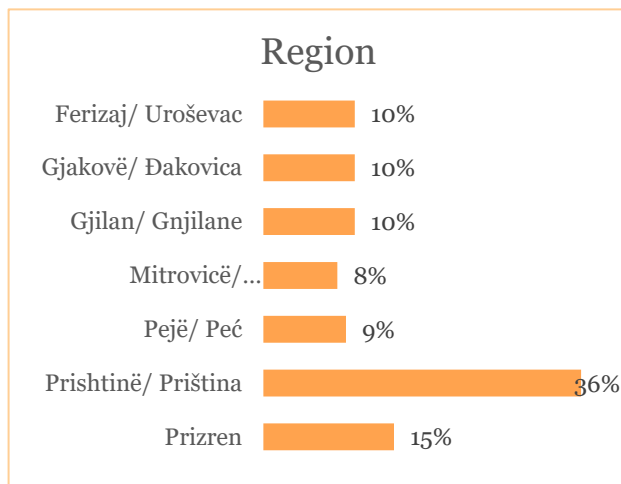
Ovaj deo izveštaja predstavlja podatke dobijene rezultatima istraživanja/ankete sa N = 202 preduzeća na Kosovu. Izveštaj je podeljen u pod-odeljke na osnovu upitnika koji se koristio za sprovođenje ankete.

3.2.1 Profili preduzeća

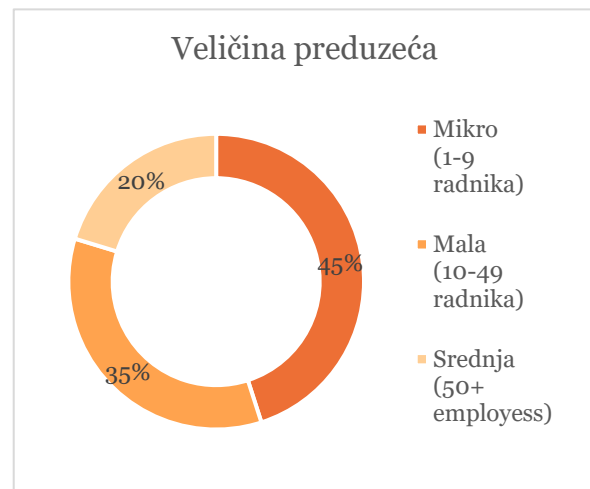
Kako srazmerno odgovara ukupnom poslovnom pejzažu na Kosovu, oko jedne trećine preduzeća nalazi se u regionu Prištine (36%), dok je 15% osnovano u regionu Prizrena. Po oko 10% je u drugim regionima. Za svrsishodnu analizu podataka, razvrstavanje po regionima napravljeno je u dve grupe: preduzeća iz Prištine („Priština“) i ostala, koja nisu iz Prištine („Ne-Priština“). Oko 45% su mikro preduzeća (1-9 zaposlenih), dok je 35% preduzeća malih dimenzija (10-49 zaposlenih), a 20% je srednje kategorije (50+ zaposlenih).

Većina preduzeća su preduzeća sa ograničenom odgovornošću (70%), dok su 28% samostalne radnje. Otprilike jedna trećina ispitanika ima biznis između jedne i pet godina, dok 50% njih posluje duže od pet godina.

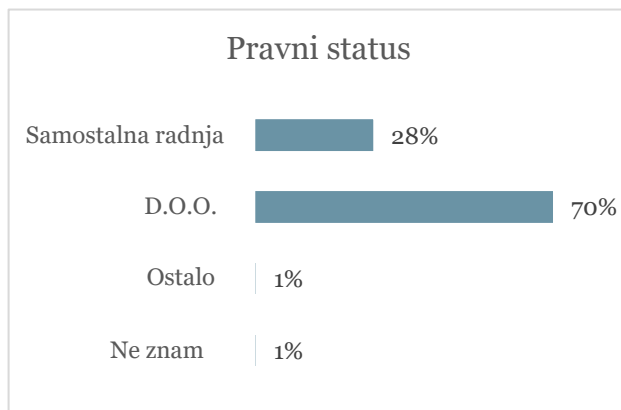
Slika 60. Regionalna distribucija preduzeća

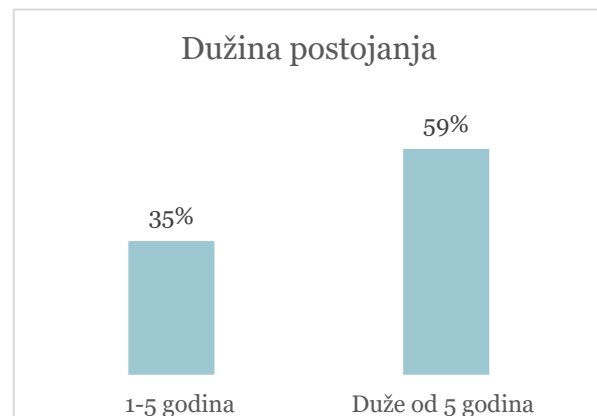
Slika 61. Veličina preduzeća

Slika 62. Pravni status preduzeća

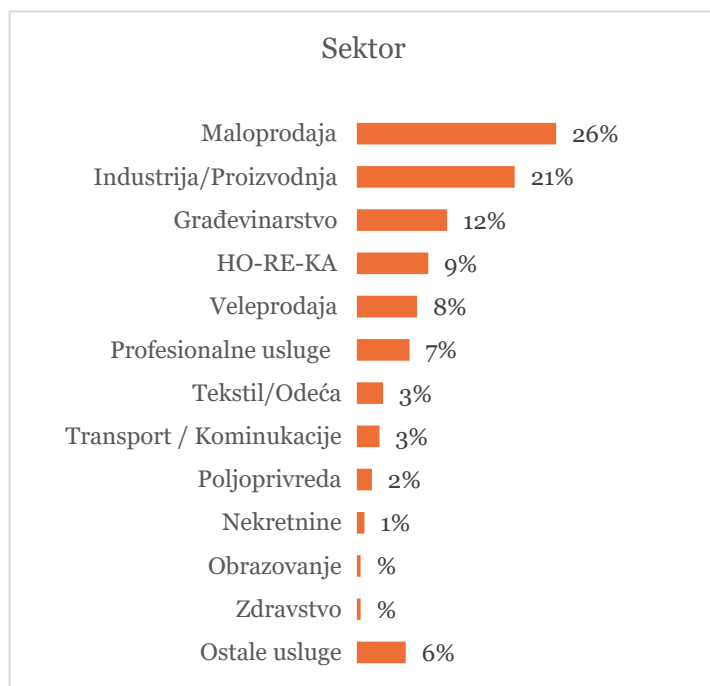

Slika 63. Trajanje postojanja preduzeća

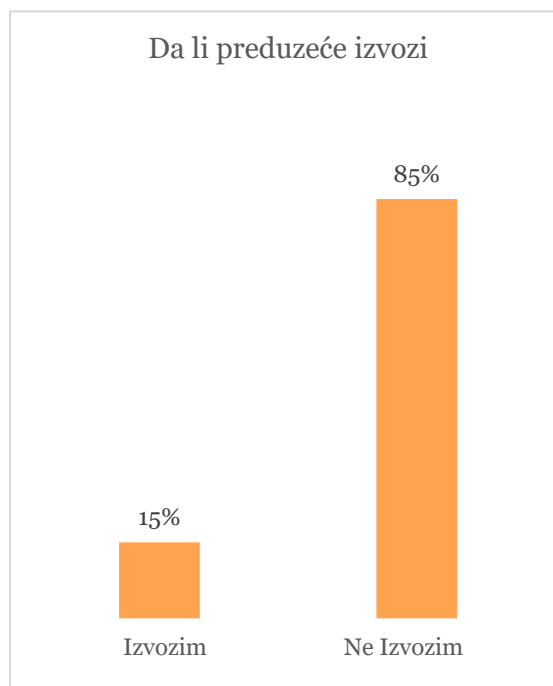

Tri sektora iz kojih su preduzeća obuhvaćena ovim istraživanjem koja su najviše aktivna, su trgovina na malo (26%), industrija/proizvodnja (21%) i građevinarstvo (12%). Velika većina preduzeća koja su učestvovala u ovom istraživanju ne izvoze robu ili usluge (85%).

Slika 64. Distribucija poslovnih sektora

Slika 65. Preduzeća koja se bave izvozom

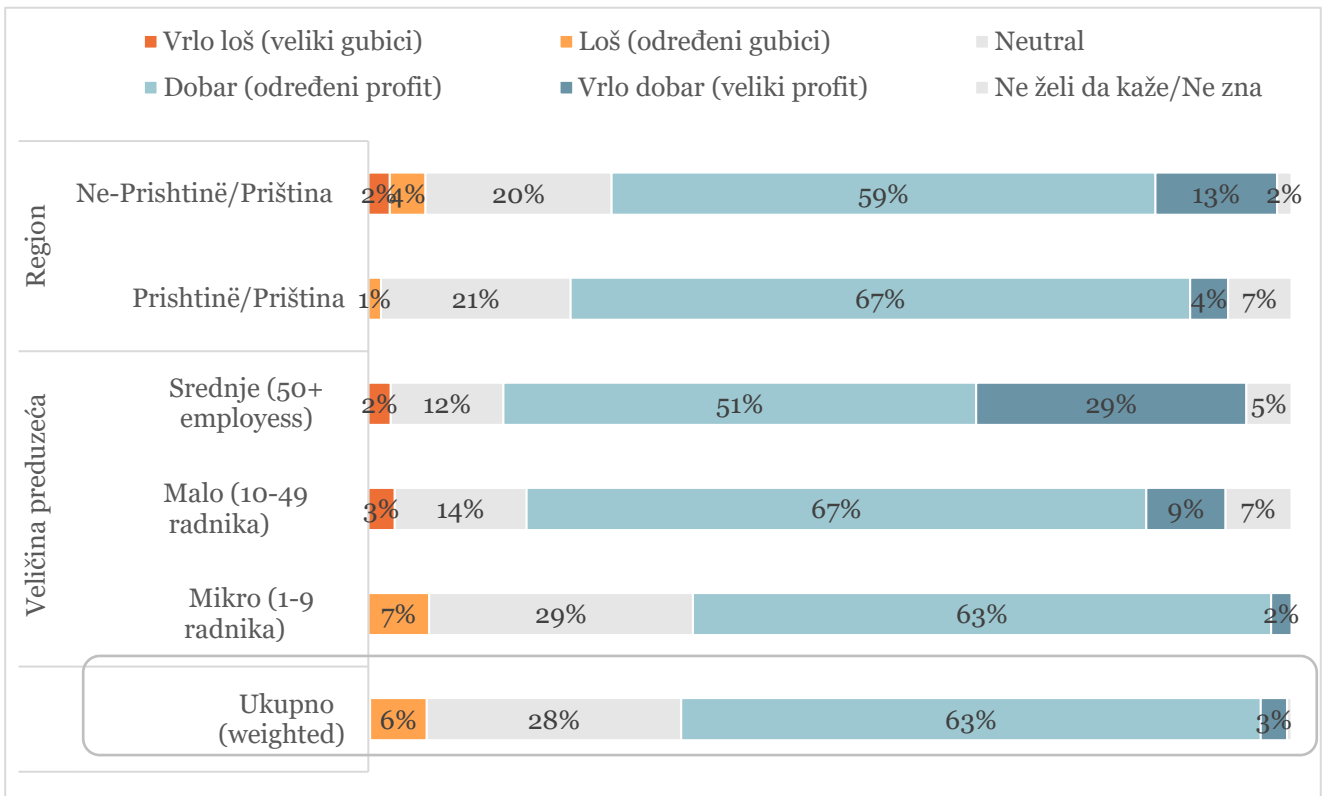
3.2.2 Uticaj COVID-19 na preduzeća

Ovaj odeljak istražuje kako pandemija COVID-19 utiče na biznise na Kosovu. Analizira se stepen uticaja, kao i kako se taj uticaj manifestuje.

Pre izbijanja pandemije COVID-19, skoro dve od svake tri anketirane firme opisale su svoj finansijski rezultat kao dobar (63%). Oko 28% smatra da su finansijski rezultati pre COVID-19 bili neutralni, a samo 6% je reklo da su bili loši.

Što su veće dimenzije preduzeća, veća je verovatnoća da su veliki prihodi ostvareni pre COVID-19. Dok veći broj preduzeća sa sedištem u Prištini izveštava o dobrom finansijskom poslovanju (67%), oni koji se nalaze u drugim regionima pokazuju nešto više šarolikosti s većim brojem različitih ishoda poslova koji su im ili doneli velike profite (13%) ili su, pak, doživeli velike/izvesne gubitke (6% ova dva kombinovano).

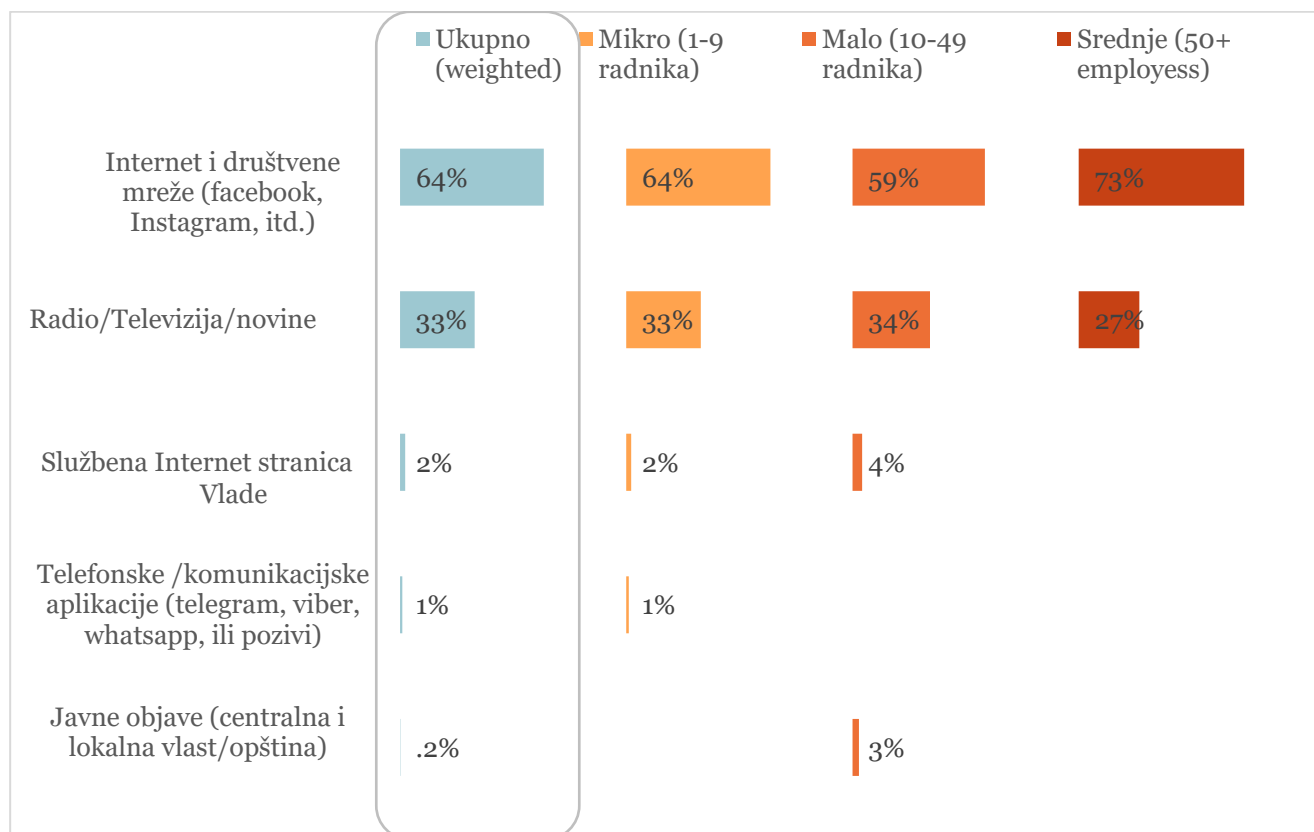
Slika 66. Kako biste opisali finansijski učinak vaše kompanije pre pandemije COVID-19?

Otpriblike dve trećine preduzeća koristi Internet i društvene mreže kao glavni kanal za pribavljanje informacija o rizicima vezanim za COVID-19, preporučenim preventivnim akcijama kao i o strategijama za prevazilaženje (64%). Jedna trećina koristi radio, televiziju i novine (33%). Srednja preduzeća pokazuju najveću upotrebu Interneta i društvenih mreža kao glavnog kanala za informacije.

Treba napomenuti da nijedno preduzeće nije navelo zajednicu (uključujući i prijatelje i porodicu), zdravstvene ustanove/porodične lekare ili nevladine organizacije kao svoj glavni kanal za dobijanje informacija u vezi sa COVID-19. Vrlo malo njih koristi zvanične vladine Internet stranice (2%).

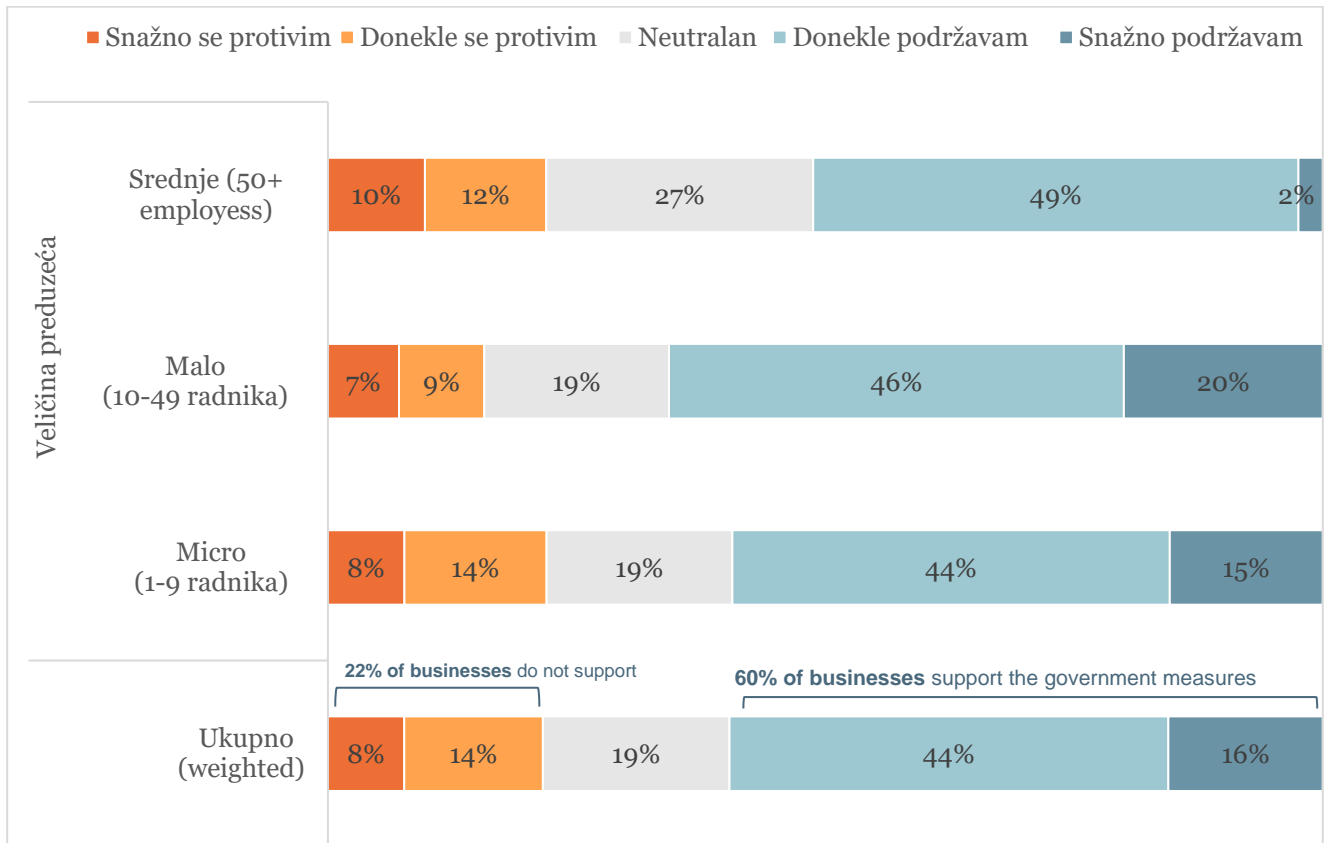
Slika 67. Koji je vaš glavni izvor informacija u vezi sa virusom COVID-19 (rizici, preporučeno preventivno delovanje, strategije prevazilaženja)?

Podrška vladinim merama za zatvaranje ili ograničavanje poslovnih aktivnosti radi usporavanja širenja virusa COVID-19 čini se da je među preduzećima relativno velika. Oko 60% ili delimično ili snažno podržava navedene mere, dok se samo 22% njih donekle ili snažno protivi.

Snažna podrška je vidljivija među malim i mikro preduzećima (20%, odnosno 15%), dok se čini da su srednja preduzeća neutralna (27%) ili se protive merama (22%).

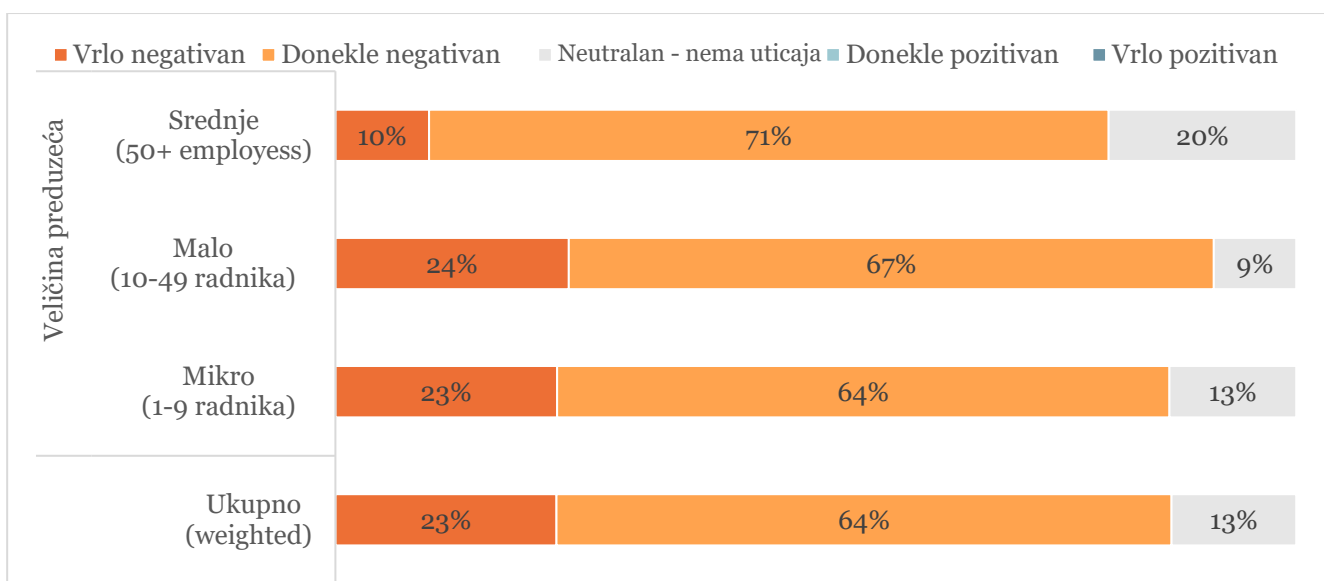
Slika 68. U kojoj meri podržavate trenutne vladine mere za zatvaranje/ograničavanje poslovnih aktivnosti da bi se usporilo širenje COVID-19?

Sve u svemu, skoro dve trećine anketiranih preduzeća ocenilo je uticaj COVID-19 kao nešto negativno (64%), dok ga 23% ocenjuje kao vrlo negativno. Više malih i mikro preduzeća (24% i 23%) od srednjih preduzeća (10%) ocenjuje ovaj uticaj kao vrlo negativan.

Oko 20% srednjih preduzeća ocenjuje da COVID-19 nema uticaja na njihovu poslovnu situaciju, dok je samo 13% mikro i 9% malih preduzeća izjavilo to isto. Nijedno preduzeće nije imalo utisak da COVID-19 ima donekle ili veoma pozitivan uticaj na njihovo poslovanje.

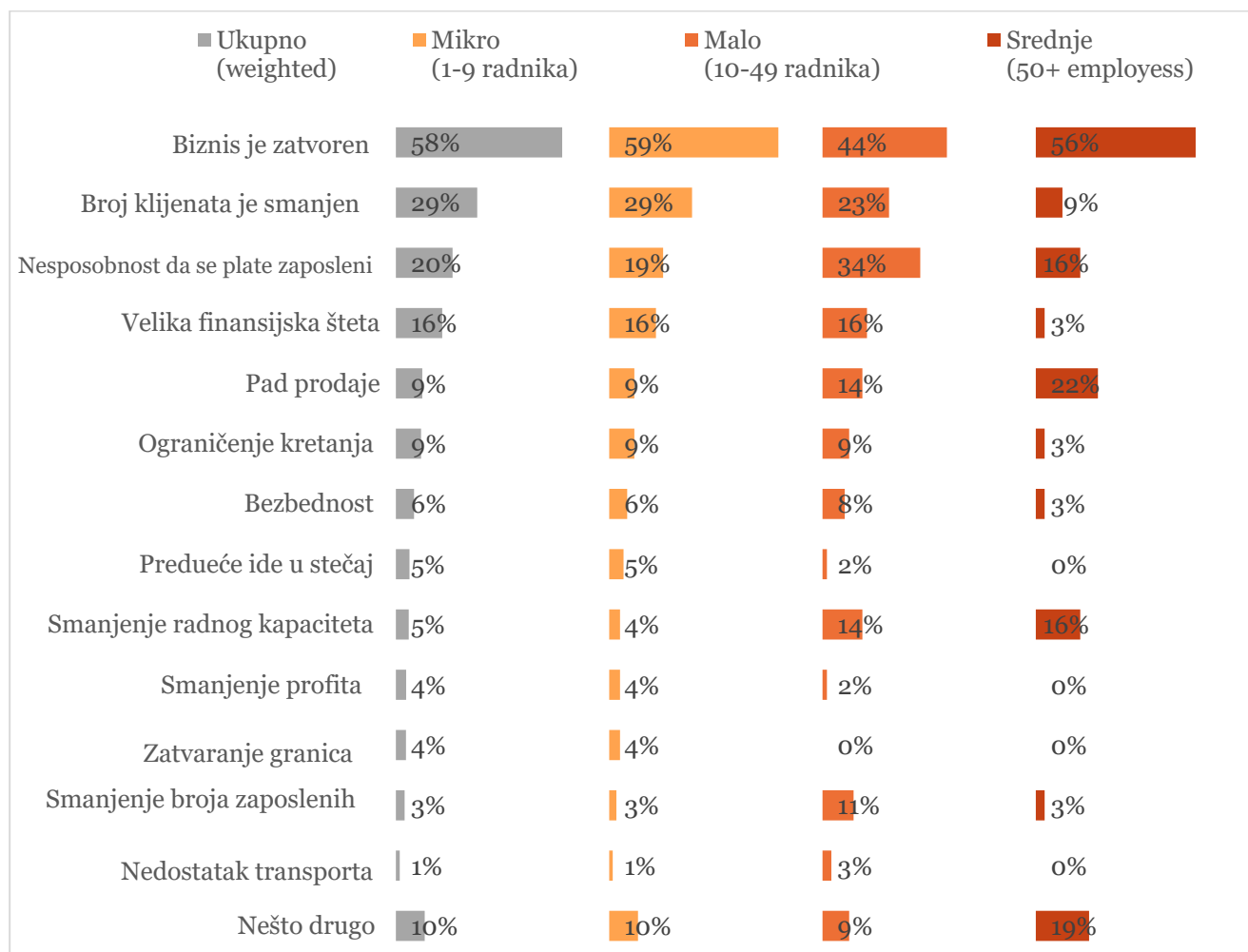
Slika 69. Sveukupno posmatrano, kako biste ocenili uticaj situacije sa COVID-19 na vaše poslovanje?

Ispitanici su potom upitani da navedu tri razloga zašto trenutna situacija ima negativan ili vrlo negativan uticaj na njihovu poslovnu situaciju. Više od polovine njih je kao zaključak da je COVID-19 imao negativan ili vrlo negativan uticaj (58%) navelo zatvaranje poslovanja. Čini se da je trajno zatvaranje posebno problem za mikro (59%) i srednja preduzeća (56%), a nešto manje za mala preduzeća (44%).

Sa druge strane, čini se da se mala preduzeća više muče sa nemogućnošću da plate svoje zaposlene (34%) nego što je to slučaj sa mikro (19%) ili srednjim preduzećima (16%). Dalje, srednja preduzeća izjavljuju da imaju veći pad prodaje (22%) nego mala (14%) ili mikro preduzeća (9%).

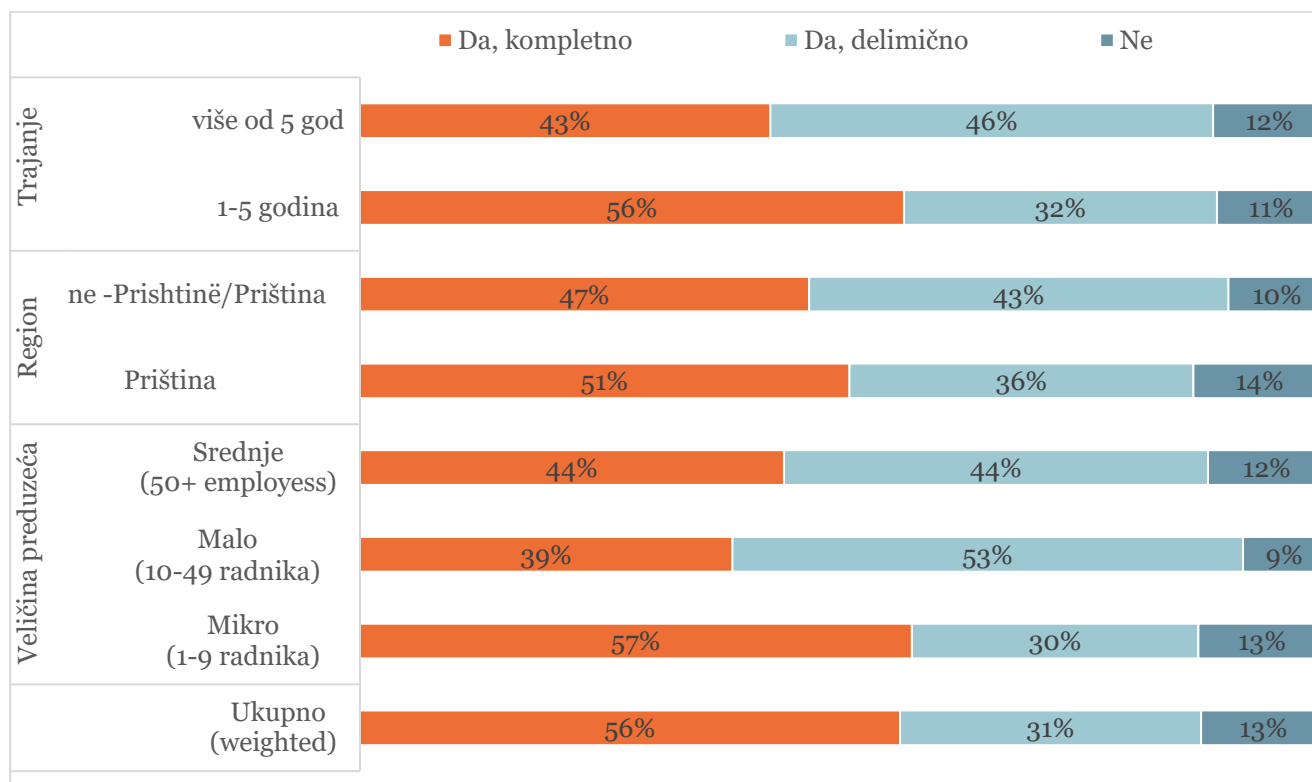
Slika 70. Razlozi za vrlo negativan i negativan uticaj

Preko polovine svih anketiranih preduzeća moralo je da potpuno zaustavi svoju aktivnost zbog situacije sa COVID-19 (556%), dok je skoro trećina bila prisiljena da delimično prestane (31%). Samo 13% njih radi normalno.

Mikro preduzeća i preduzeća starosti od jedne do pet godina češće su primorana da u potpunosti obustave svoju delatnost (567%, odnosno 546%), nego ona koja postoje duže od pet godina (43%) ili mala i srednja preduzeća (39% i 44%). Međutim, istovremeno, više mikro preduzeća (13%) bilo je u stanju da nastavi normalno da posluje nego što je to slučaj kod malih (9%) i srednjih preduzeća (12%).

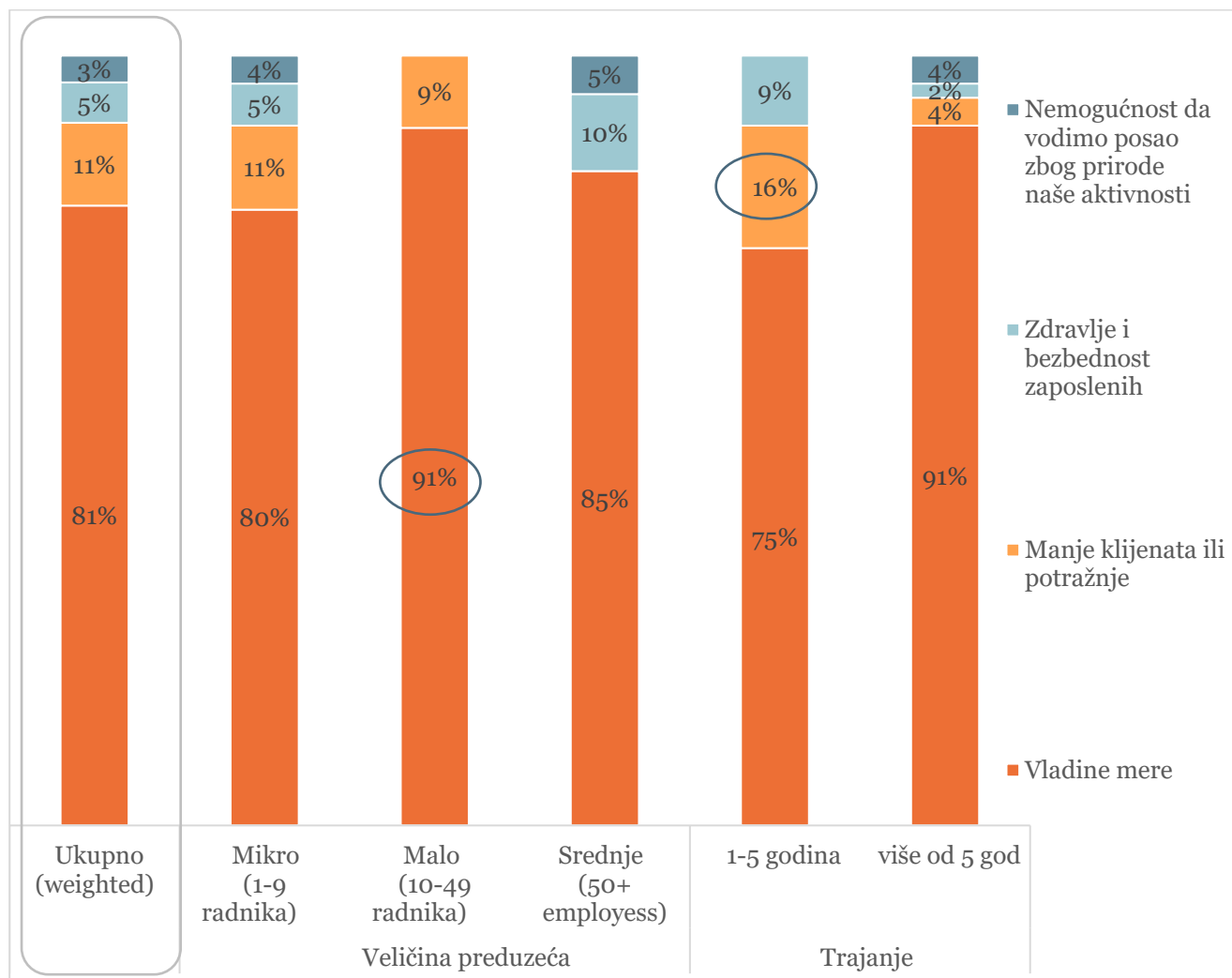
Slika 71. Da li je vaše preduzeće moralo da prekine aktivnost (bilo da je to u potpunosti ili delimično) zbog situacije sa COVID-19? (Samo one koje su smanjile kapacitet)

Prema rečima velike većine, vladine mere su glavni razlog zbog kojeg su preduzeća morala da obustave svoju aktivnost (81%). Čini se da je to naročito slučaj sa malim preduzećima (91%). Izgleda da se mikro preduzeća i preduzeća koja postoje od jedne do pet godina više muče sa nedostatkom klijenata ili potražnjom u poređenju sa drugima (11%, odnosno 16%).

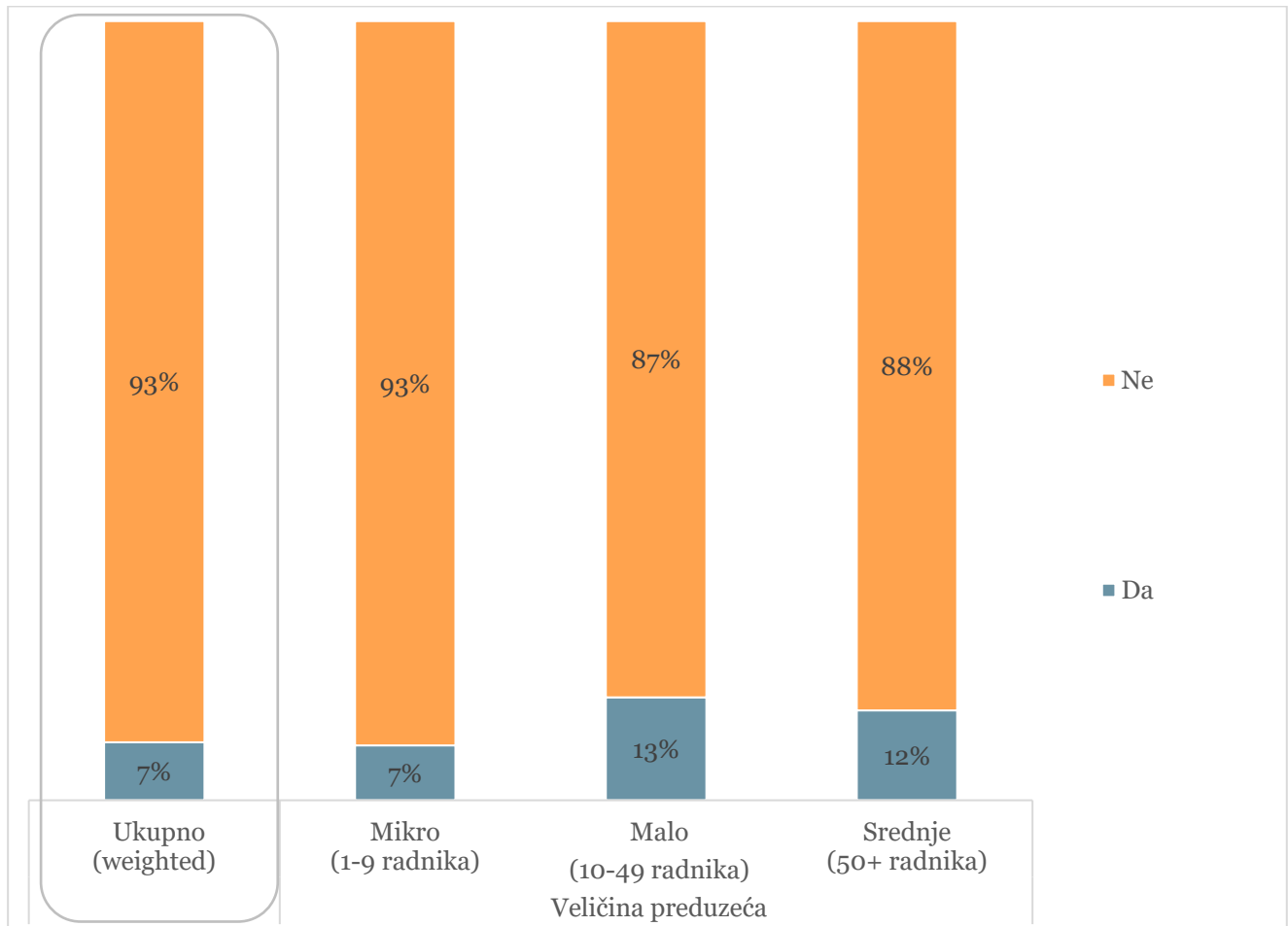
Zdravlje i bezbednost zaposlenih ili nemogućnost obavljanja posla zbog prirode aktivnosti navodi samo nekolicina njih.

Slika 72. Koji od sledećih je GLAVNI razlog obustavljanja vaše poslovne aktivnosti?

Podaci dalje pokazuju da velika većina preduzeća nije obustavila svoju aktivnost pre nego što je vlada proglasila svoje mere (93%). Međutim, treba napomenuti da je 13% i 12% malih i srednjih preduzeća obustavilo svoju aktivnost pre nego što su preduzete mere, dok je to učinilo samo 7% mikro preduzeća.

Slika 73. Da li ste obustavili poslovnu aktivnost pre nego što je vlada proglasila mere?

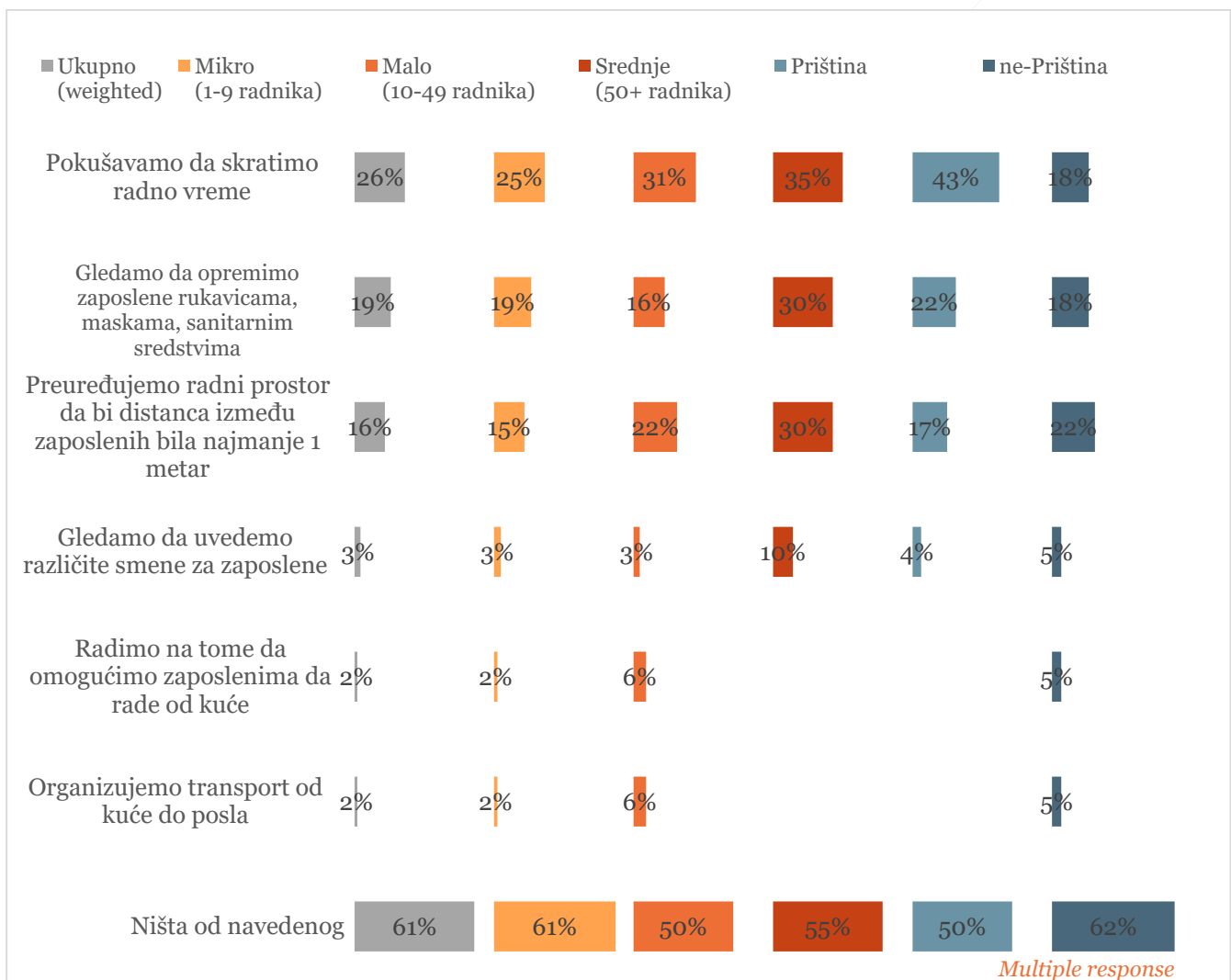

Ispitanicima iz preduzeća je zatim postavljeno pitanje da li ulažu napore da ponovo započnu sa poslovanjem za vreme pandemije/karantina. Oko 26% njih pokušava da skрати radno vreme, dok 19% oprema svoje osoblje rukavicama, maskama i sanitarnim potrepštinama. Organizovanje odgovarajućeg rastojanja između radnika ispoštovalo je samo 16% od svih anketiranih preduzeća.

Izgleda da srednja i mala preduzeća ulažu više napora da ponovo započnu sa radom planirajući da skrate radno vreme i pokušavajući da organizuju odgovarajuću udaljenost između radnika, nego što to rade mikro preduzeća. Međutim, čini se da veći broj mikro preduzeća planira da svojim zaposlenicima obezbedi zaštitnu opremu nego što je to slučaj kod malih preduzeća (19% prema 16%). Preduzeća sa sedištem u Prištini takođe znatno češće ulažu napore u pokušajima da skrate radno vreme (43%) nego preduzeća sa sedištem u drugim regionima (18%).

Treba napomenuti da se većina svih preduzeća ne bavi niti jednim od nabrojanih napora (61%), a u ovom pogledu naročito se ističu mikro preduzeća i preduzeća koja se nalaze u drugim regionima izvan Prištine.

Slika 74. S obzirom da bi ova situacija mogla da potraje i duže od mesec dana, da li ulažete bilo kakve napore da ponovo započnete sa poslovanjem tokom trajanja pandemije/karantina?

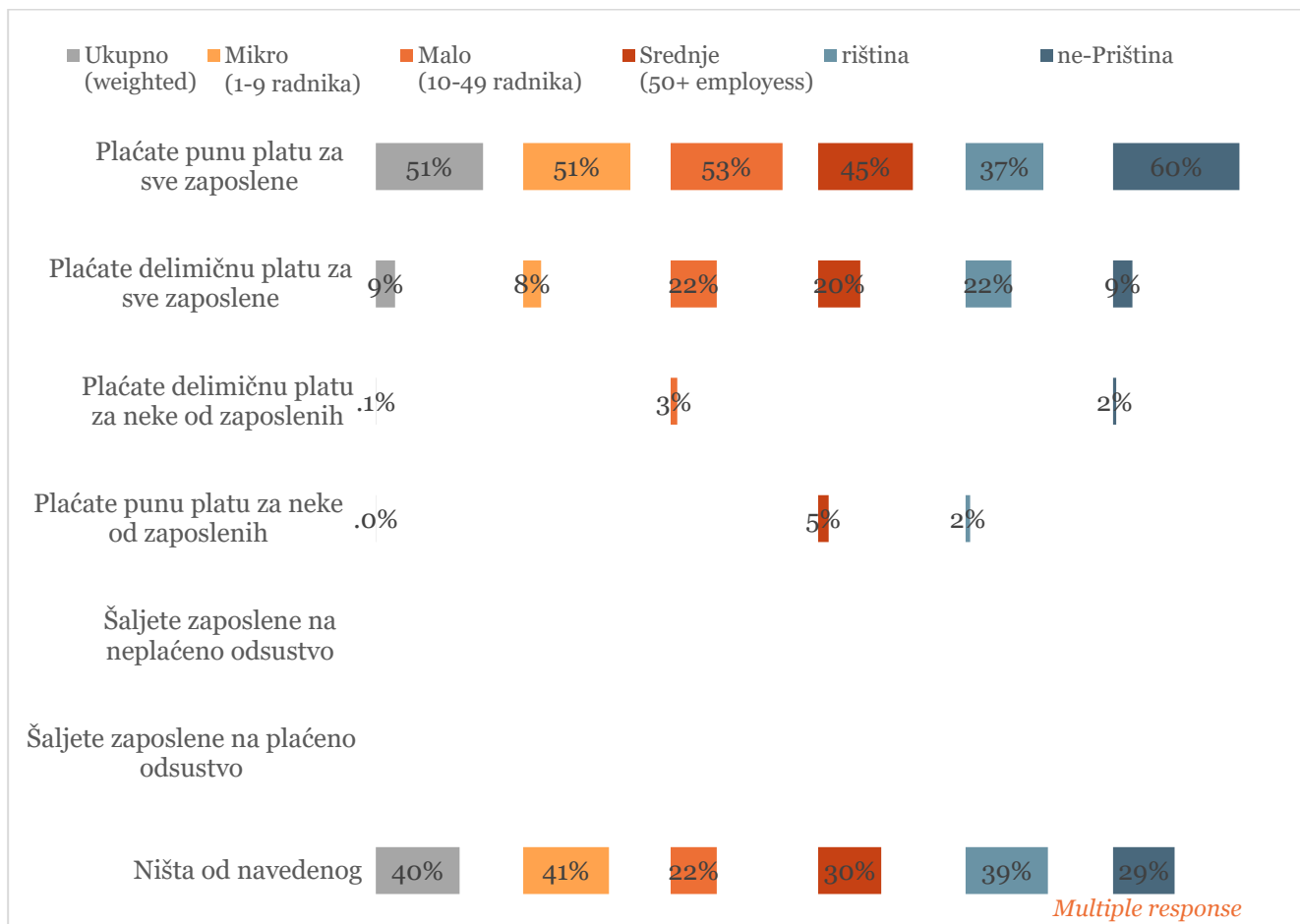

Samo oko polovine svih anketiranih preduzeća koja su morala da obustave svoju delatnost plaćaju punu platu za sve zaposlene (51%). Čini se da mikro i mala preduzeća imaju malo veći procenat onih koji plaćaju pune plate (51%, odnosno 53%) od srednjih (45%). Oko 20% malih i srednjih preduzeća plaćaju delimične plate za sve zaposlene, dok kod mikro preduzeća samo 8% radi to isto.

Postoji značajna razlika između preduzeća iz različitih regiona. Samo 37% preduzeća sa sedištem u Prištini koja su morala da obustave svoju delatnost plaćaju punu platu za svoje zaposlene, dok u drugim regionima to čine značajno više (60%).

Ukupno, 40% njih nije smatralo da se bilo koja od navedenih akcija odnosi na njihovu kompaniju. Takođe, treba napomenuti da nijedno preduzeće nije izjavilo da prinudno šalje svoje zaposlene na neplaćeni ili plaćeni odmor.

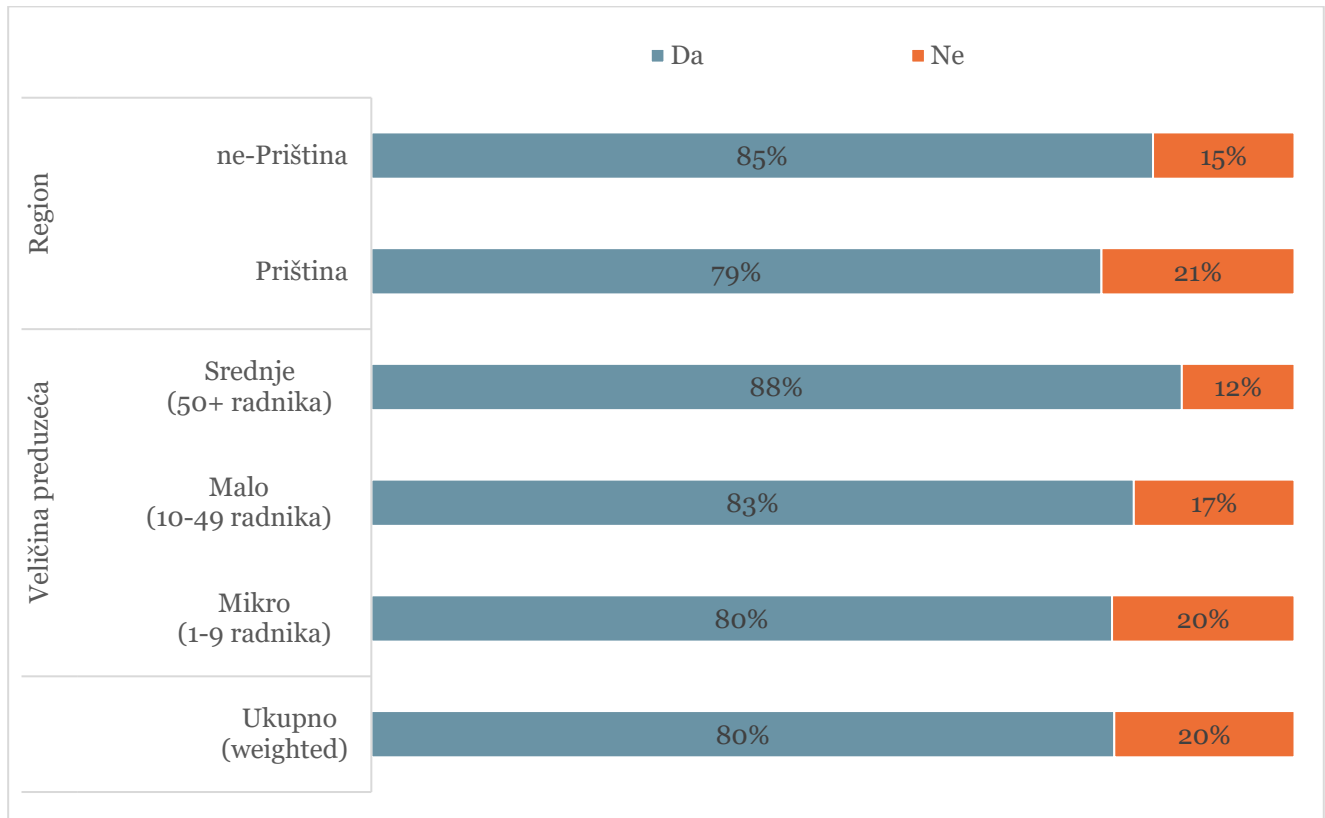
Slika 75. Od momenta kada ste obustavili svoju poslovnu aktivnost, vi činite sledeće:

Iako velika većina preduzeća nastavlja da plaća penzijske doprinose za svoje zaposlenike usred situacije izazvane virusom COVID-19 (80%), značajan broj njih ne plaća ove doprinose na isti način kako su to činili pre pojave ove pandemije (20%).

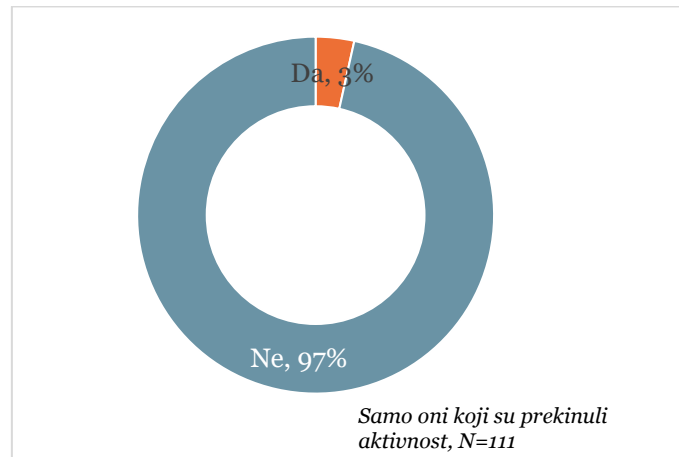
Mikro preduzeća (20%) kao i preduzeća koja se nalaze u regionu Prištine (21%) ističu se zbog većeg broja onih koji ne plaćaju navedeni doprinos onako kako su to činili pre pandemije COVID-19 u poređenju sa preduzećima koja se nalaze u drugim regionima (15%) ili preduzećima većih dimenzija (mala 17% i srednja 12%).

Slika 76. Da li vaše preduzeće i dalje plaća penzijske doprinose za svoje zaposlene kao i pre COVID - 19?

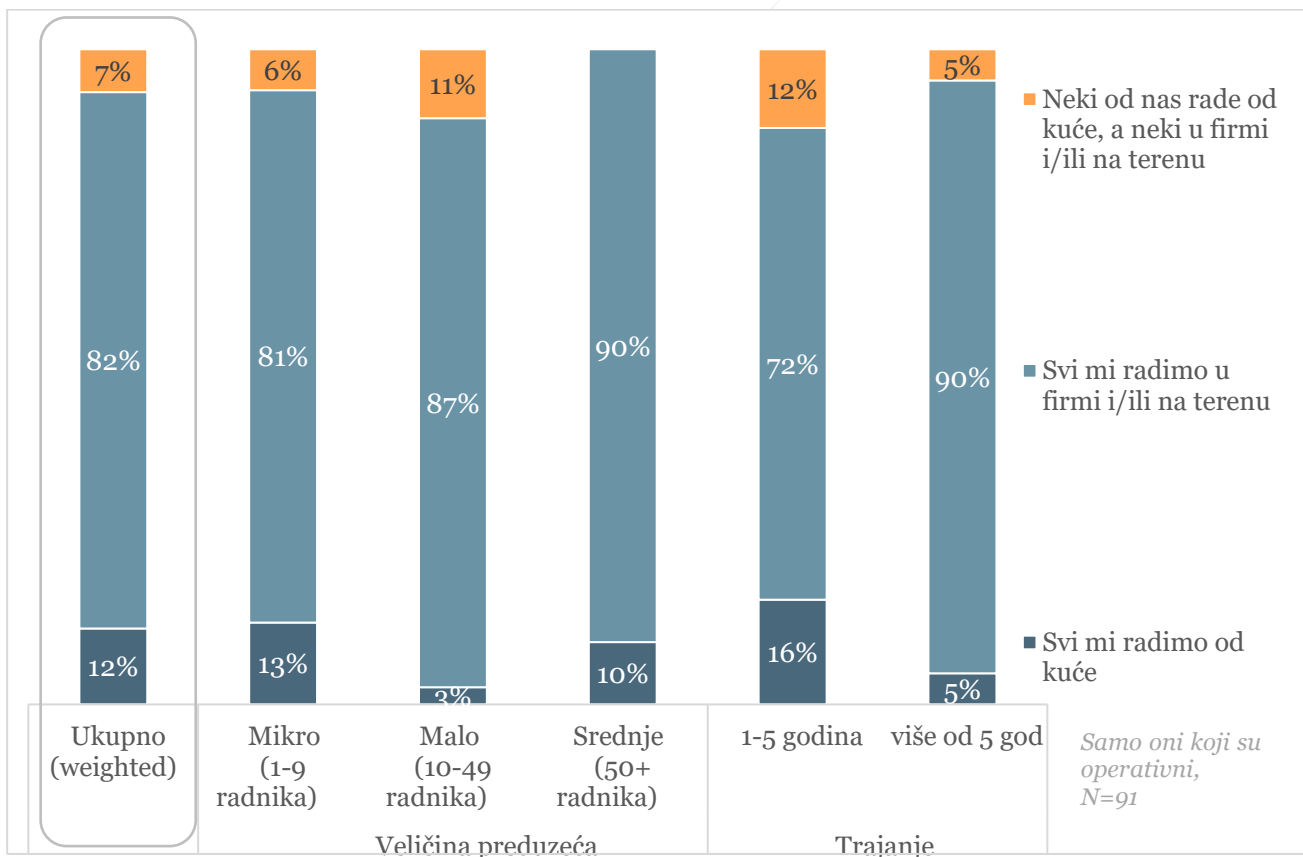
U samo 3% anketiranih preduzeća koja su obustavila svoju delatnost zaposleni su dali otkaz sa radnog mesta. U dva slučaja to je bilo zbog nemogućnosti da im se isplate zarade, a druga dva slučaja su bila iz drugih razloga.

Slika 77. Da li je neko od zaposlenih odustao od posla?

Zaposleni u preduzećima koja trenutno posluju uglavnom rade u prostorijama firme/na terenu (82%). Samo 12% njih radi od kuće, dok 7% navode da neki rade od kuće, a drugi u firmi. Više zaposlenih iz mikro i malih kancelarija radi od kuće (9%, odnosno 11%) nego onih koji su iz srednjih preduzeća (0%).¹²

Slika 78. Šta od sledećeg važi u vašem slučaju?

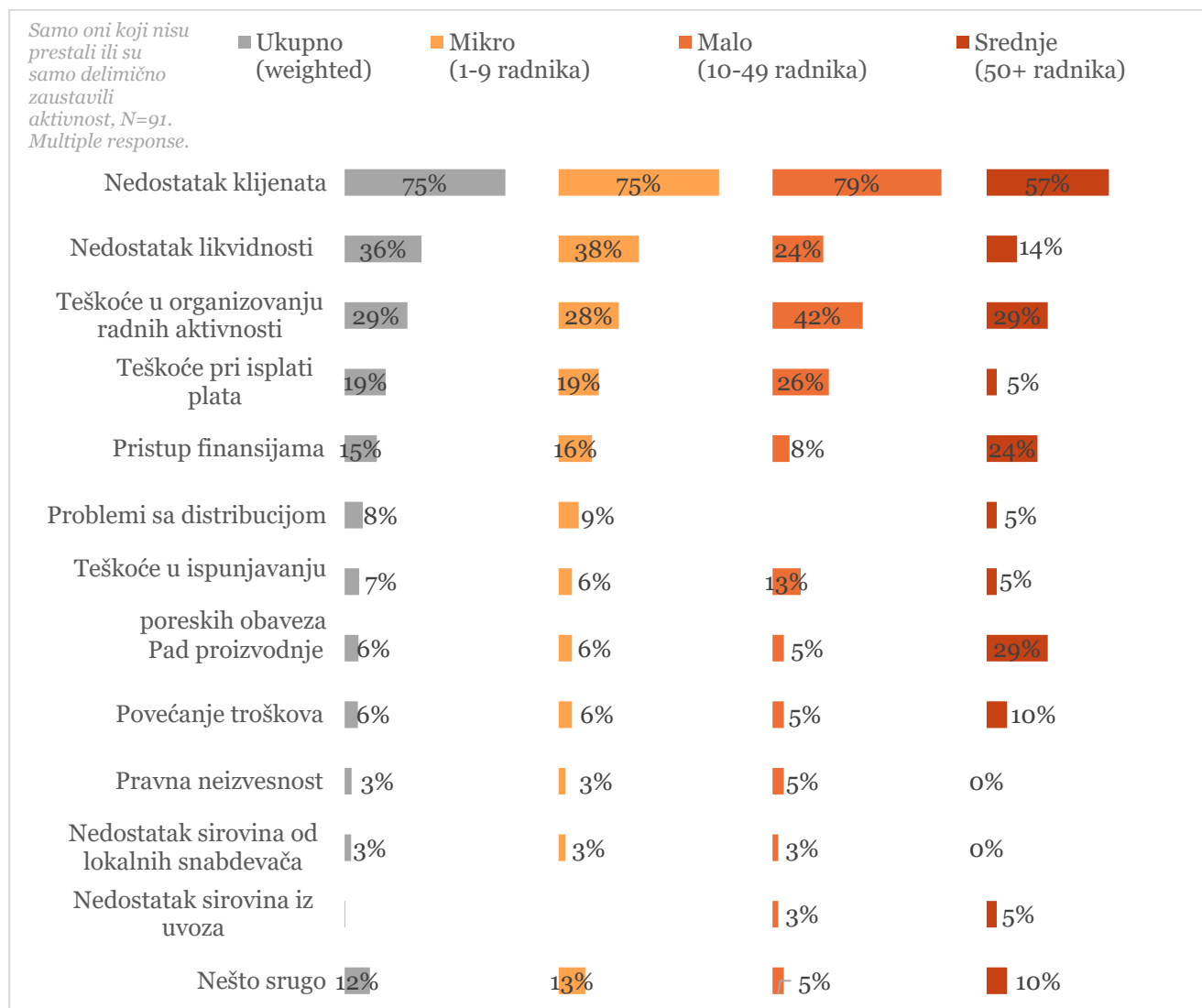

¹² Trebalo bi, međutim, napomenuti da su rezultati u ovoj podeli za srednja preduzeća i za preduzeća koja postoje od jedne do pet godina samo indikativni, zbog malog uzorka (N = 21, odnosno N = 25).

Tri od četiri kompanije, koje su delimično obustavile svoju delatnost ili nisu prestale, vide nedostatak klijenata kao problem u trenutnoj situaciji sa COVID-19 (75%). Više od jedne trećine njih pominju nedostatak likvidnosti (36%). Mala i srednja preduzeća se manje muče sa ovim problemom u poređenju sa mikro preduzećima. Izgleda da su mala preduzeća više sklona tome da naiđu na poteškoće u organizovanju radnih aktivnosti (42%) nego što je to slučaj sa srednjim (29%) ili mikro preduzećima (28%).

Rezultati iz podataka podeljenih po regionima u ovom pogledu pokazali su da se preduzeća sa sedištem u drugim regionima izvan Prištine više muče sa nedostatkom klijenata i organizacijom radnih aktivnosti u odnosu na ona koja se nalaze u Prištini.¹³

Slika 79. Šta od sledećeg predstavlja problem za vašu kompaniju s obzirom na trenutnu situaciju sa COVID-19?

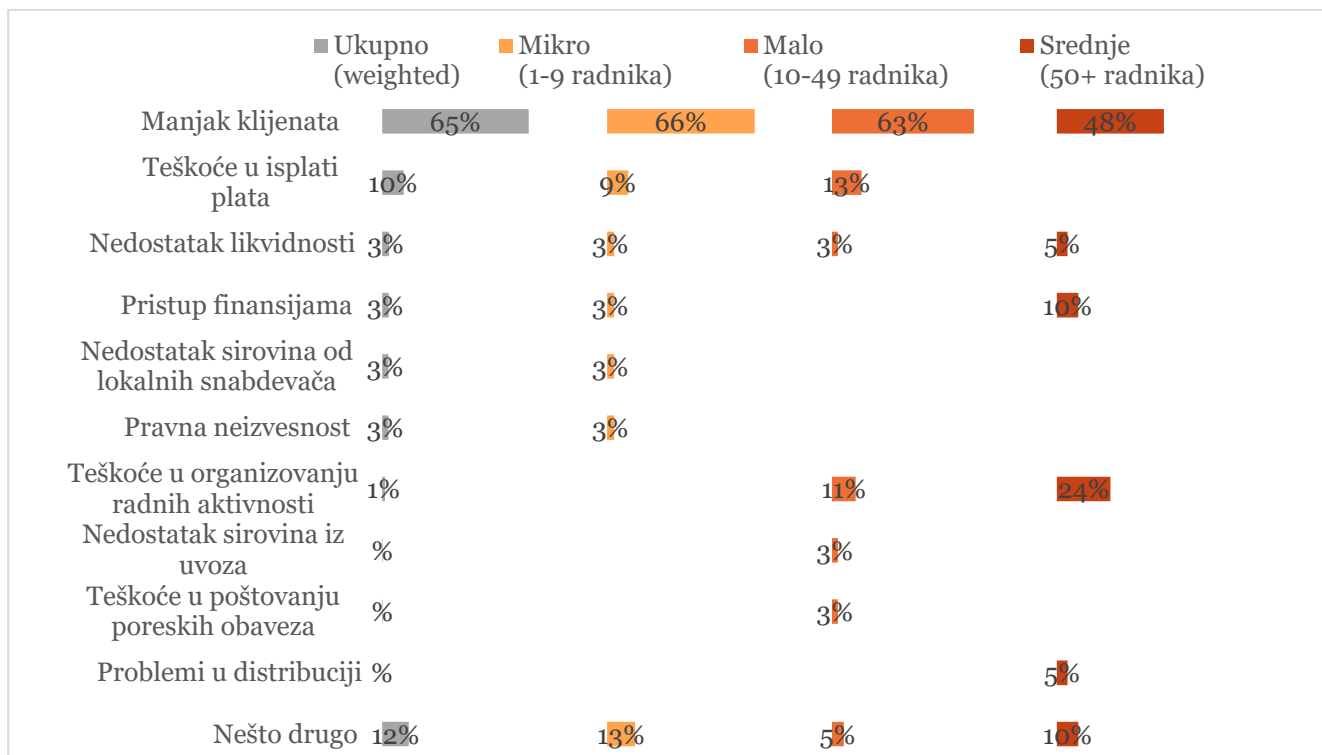
¹³ Imajte na umu da su rezultati za srednja preduzeća samo indikativni, zbog malog broja slučajeva, (N = 21)

Preduzeća koja nisu potpuno obustavila svoje poslovanje bila su zatim upitana o glavnim problemima ukoliko situacija sa COVID-19 bude nastavila da se i dalje širi tokom naredna dva do tri meseca.

Otpriblike dve trećine preduzeća smatra nedostatak klijenata za glavnu brigu (65%). Mikro preduzeća izgledaju više zabrinuta zbog ovog pitanja nego mala ili srednja preduzeća. Samo 10% njih isplatu plata smatra za problem. Izgleda da su srednja preduzeća (24%) više zabrinuta zbog poteškoća u organizaciji radnih aktivnosti nego mala (11%) ili mikro preduzeća (0%).

Upoređujući podatke između gore pomenutih nabrojanih problema u vezi sa trenutnom situacijom (višestruki izbor odgovora, vidi sliku 79 gore) i pitanja koji je glavni problem predviđen za naredne mesece (samo jedan izabrani odgovor, slika 80 ispod), može se primetiti da izvor najveće zabrinutosti leži u nedostatku klijenata.

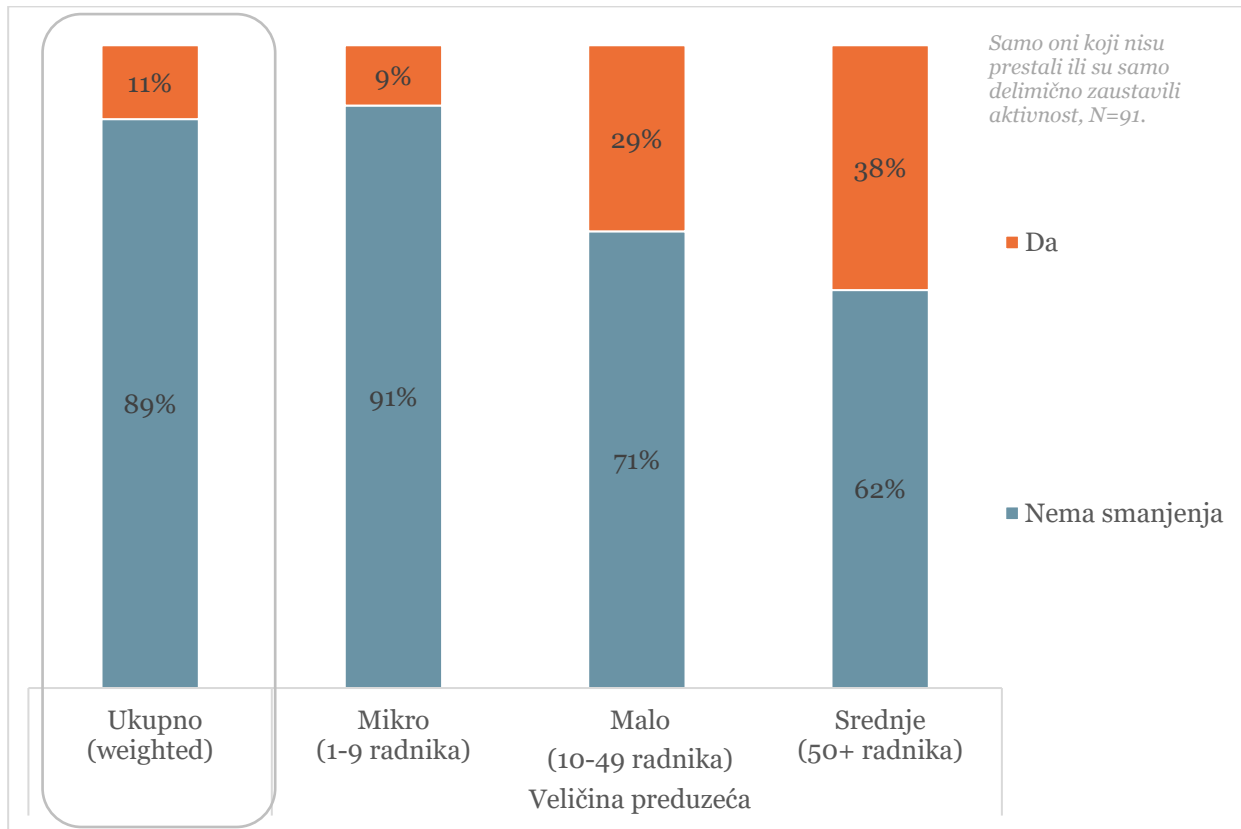
Slika 80. Ako se COVID-19 i dalje bude širio tokom naredna dva do tri meseca, koja od sledećih stavki bi bila glavna briga za vaše poslovanje?

Preduzeća koja nisu u potpunosti obustavila svoje poslovanje takođe su upitana da li moraju da smanje broj zaposlenih zbog trenutne situacije i velika većina je odgovorila sa ne (89%). Međutim, što je veći poslovni subjekat, utoliko je veće smanjenje broja zaposlenih. Skoro 40% srednjih preduzeća smanjilo je svoju radnu snagu zbog trenutne situacije (38%).¹⁴

¹⁴ Imajte na umu da su rezultati za srednja preduzeća samo indikativni, zbog malog uzorka (broj slučajeva N = 21).

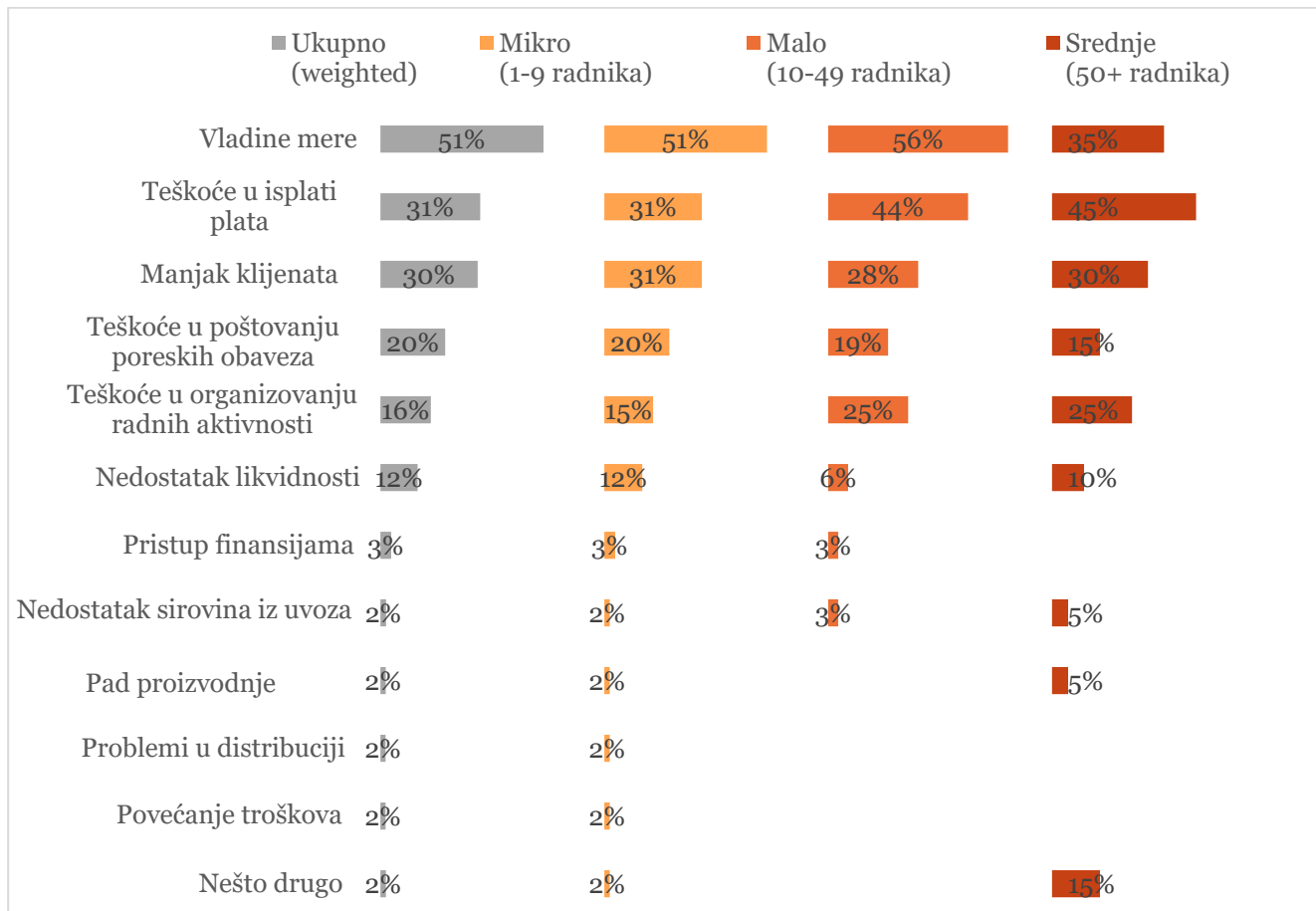
Slika 81. Da li je vaše preduzeće moralo da smanji broj zaposlenih zbog trenutne situacije?

Preduzeća koja su bila prinuđena da obustave svoje poslovanje (N = 111) bila su upitana o problemima koji su vodili ka zatvaranju. Ovde treba napomenuti da „vladine mere“ nisu bile opcija izbora u upitniku za ovo konkretno pitanje; međutim, 51% njih su za ovo pitanje izabrali odgovor pod opcijom „nešto drugo“.

Pored vladinih mera, skoro jedna trećina navodi nedostatak klijenata i poteškoće oko isplate zarada svom osoblju (30% i 31%) kao razloge zbog kojih su morali da zatvore posao. Oko 20% njih ima problema sa ispunjavanjem poreskih obaveza. Izgleda da zatvorena mala i srednja preduzeća imaju više poteškoća u vezi sa isplatom plata zaposlenima nego mikro preduzeća.¹⁵

Slika 82. Koje od sledećih stavki su vas prinudile da obustavite poslovnu aktivnost? (Ovde postoji mogućnost višestrukog odgovora)

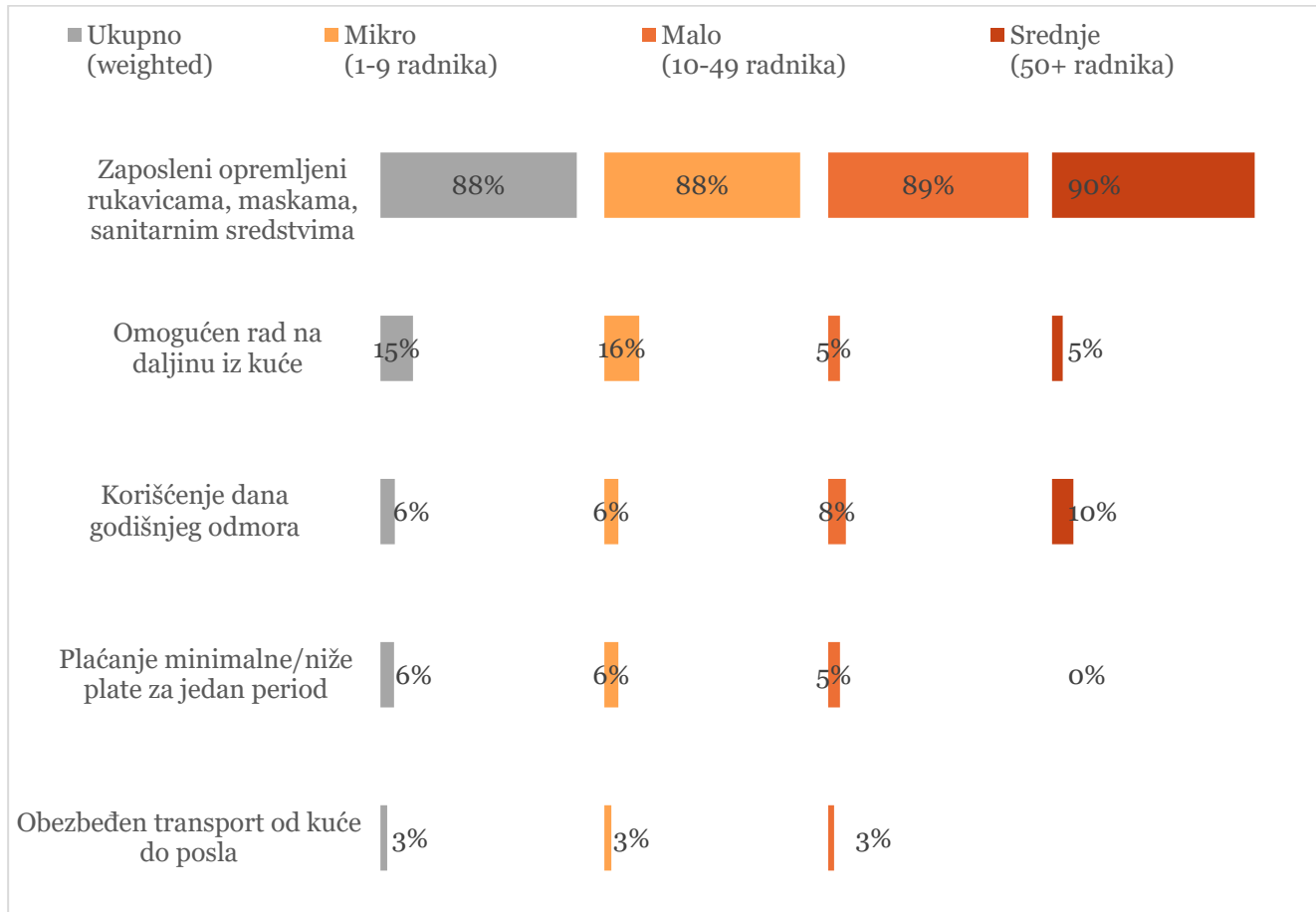
Na pitanje o **glavnom** problemu (samo jedan odgovor) koji je primorao preduzeće da obustavi svoje operacije, vladine mere (51%), nedostatak klijenata (24%) i poteškoće sa isplatom plata (16%) ističu se kao prva tri, po odgovarajućem redosledu.

¹⁵ Imajte na umu da su rezultati za srednja preduzeća samo indikativni zbog malog broja slučajeva, (N = 21)

Mere koje se odnose na nabavku i podelu zaštitne opreme za svoje zaposlene (tj. rukavice, maske i sredstva za dezinfekciju) najčešće preduzimaju one kompanije koje su samo delimično obustavile ili uopšte nisu obustavile svoje poslovanje (88%).

Oko 15% preduzeća omogućava svojim zaposlenima da rade od kuće. Samo je nekolicina preduzela mere koje se odnose na korišćenje dana godišnjeg odmora ili isplatu nižih plata (6% svaki).

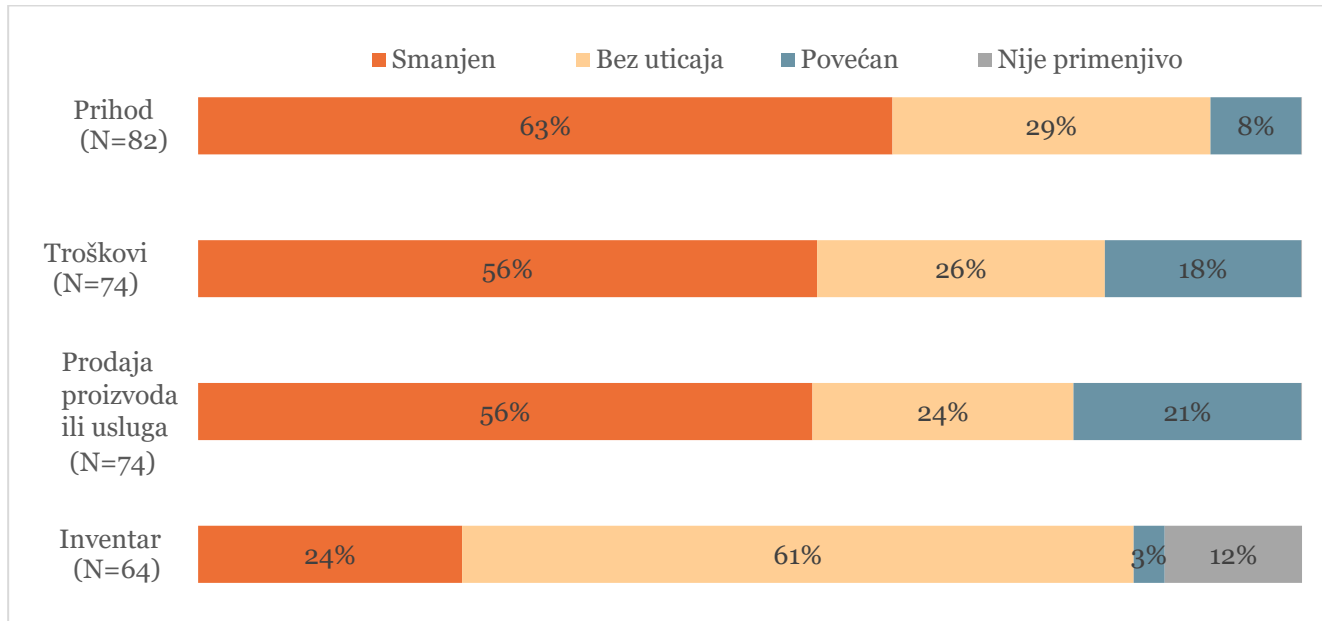
Slika 83. Da li je vaše preduzeće moralo da preduzme druge mere za zaposlene? Šta od se sledećeg primenjivalo?

Biznis koji još uvek posluju (ili delimično posluju) dodatno su upitani da li su se njihovi prihodi, rashodi, prodaja i zalihe smanjili, povećali ili su ostali isti od početka pandemije COVID-19.

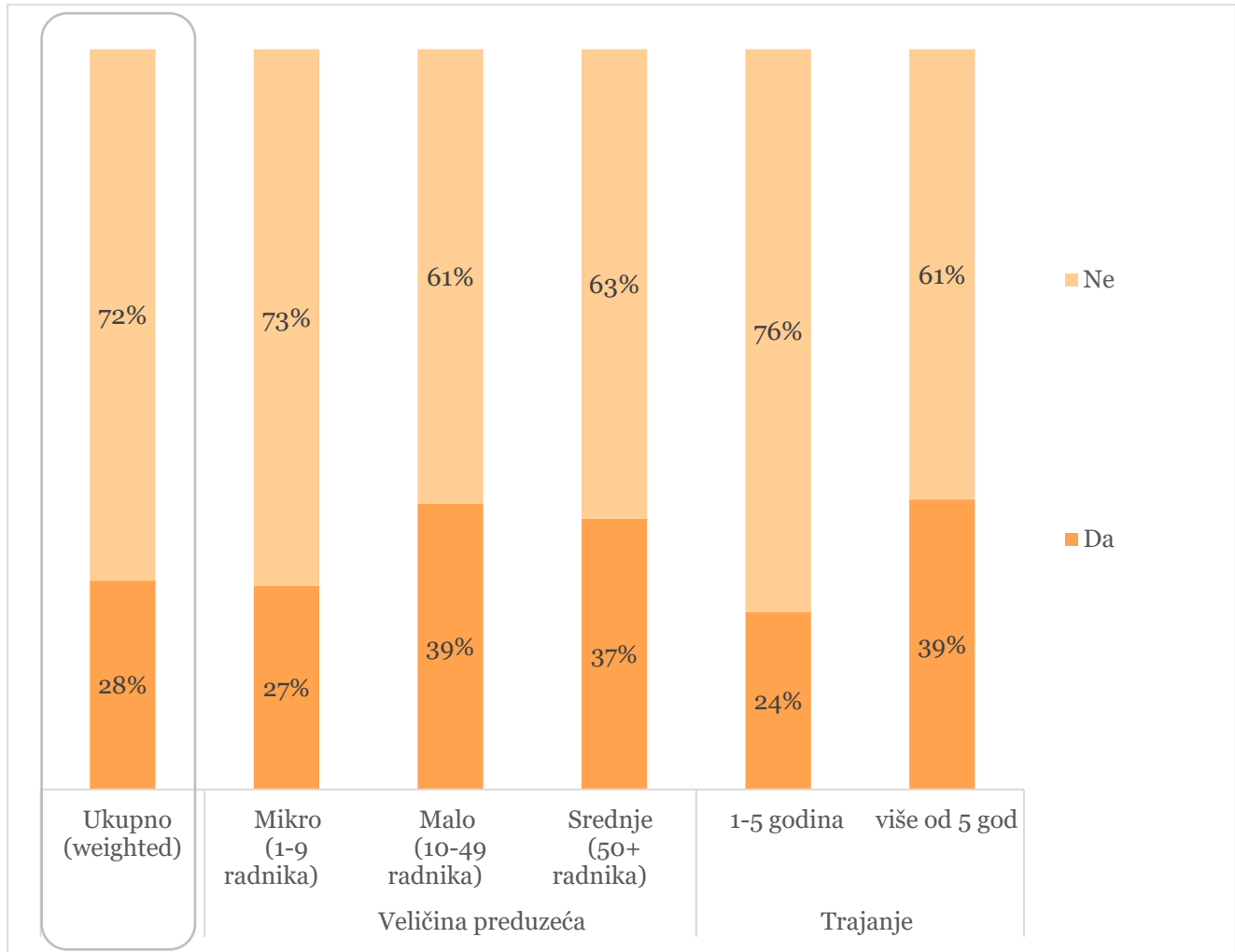
Većina je izvestila o padu prihoda (63%), prodaje (56%), ali i rashoda (56%). Nije bilo uticaja na stanje kod 61% anketiranih preduzeća koja još uvek posluju (ili delimično posluju).

Slika 84. Uticaj na prihode, rashode, prodaju i inventar

Uzimanje kredita da bi se izašlo na kraj sa trenutnim efektima COVID-19 ne čini se uobičajenim među anketiranim preduzećima. Samo 28% njih izjavilo je da razmišlja o uzimanju kredita. Čini se da mala preduzeća i preduzeća koja postoje i rade duže od pet godina verovatno više razmatraju kredit od ostalih.

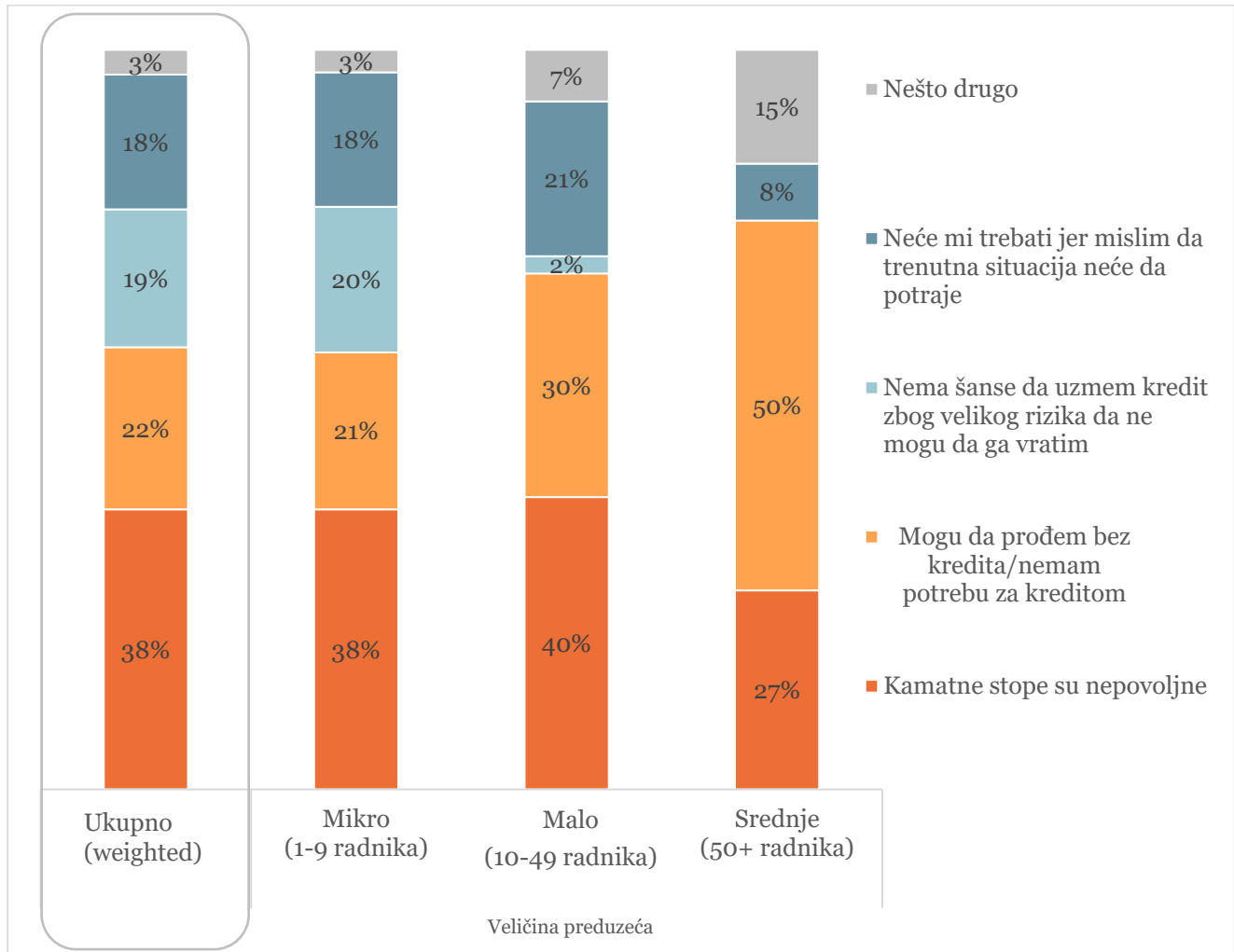
Slika 85. Da li vaše preduzeće razmatra uzimanje kredita kako bi se bavilo rešavanjem trenutnih efekata situacije nastale zbog virusa COVID-19?

Preduzeća koja su izjavila da ne razmatraju uzimanje kredita bila su upitana za razloge za takav stav. Nepovoljne kamatne stope su razlozi koje mikro i mala preduzeća najčešće spominju (38% i 40%), dok većina srednjih preduzeća ne vidi potrebu za kreditom (50%).

Značajan broj mikro biznisa (20%) smatra da ne bi mogli da dobiju kredit zbog visokog rizika da neće moći da ga vrate, dok oko 18% njih ne vidi potrebu za kreditom i ne očekuju da će trenutna situacija trajati dugo.

Slika 86. Ako je odgovor „ne“, šta je glavni razlog?

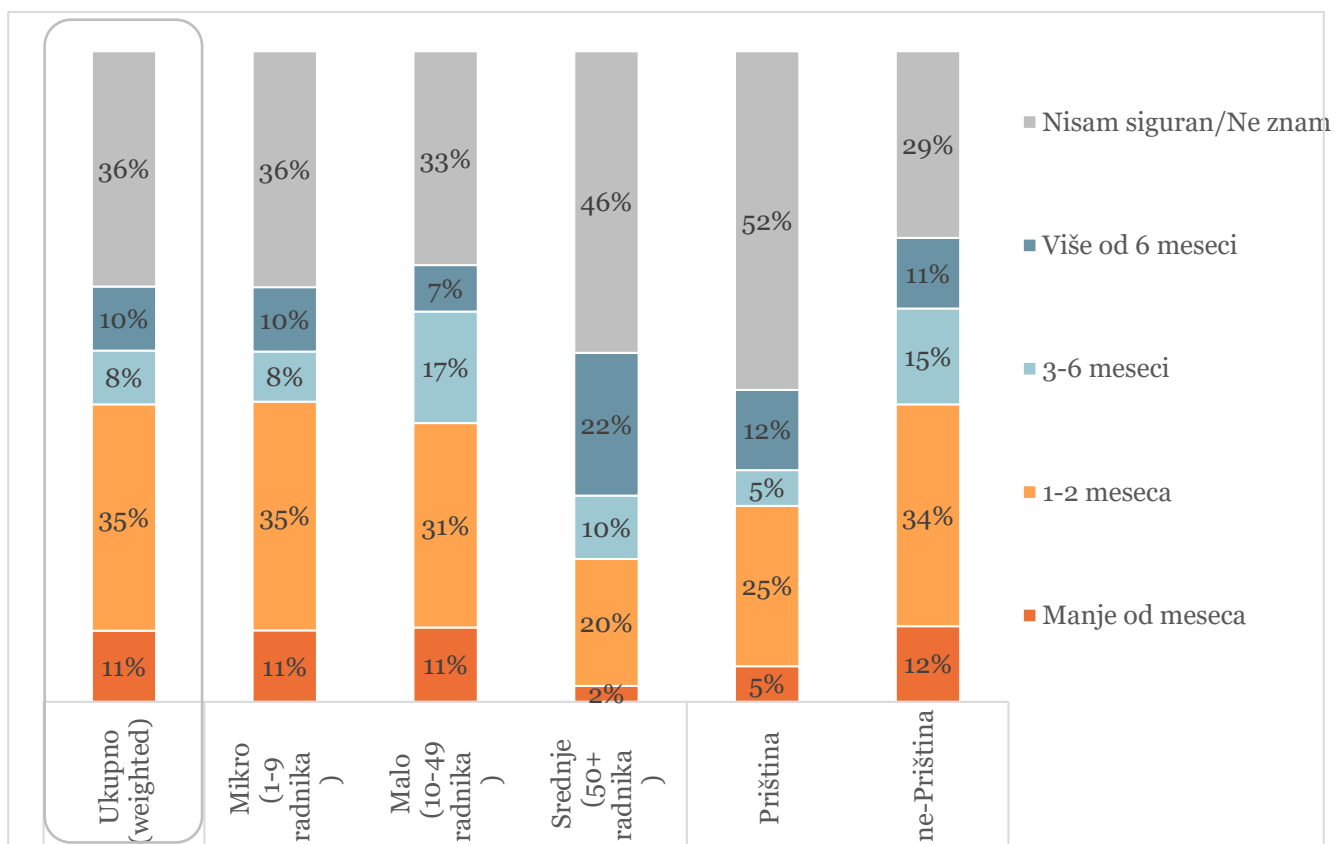

3.2.3 Izgledi za budućnost

Ovaj odeljak se bavi, između ostalog, pitanjima koja se odnose na budućnost preduzeća tokom trenutne pandemije, vladinih mera i njihovog uticaja, a bavi se i predlozima kako da se preduzećima pruži bolja podrška u trenutnoj situaciji.

Na pitanje koliko dugo preduzeća mogu da priušte trenutnu situaciju, više od jedne trećine nisu znali odgovor (36%). Čini se da je nesigurnost naročito velika među srednjim preduzećima (46%) i preduzećima koja se nalaze u regionu Prištine (52%). Skoro isto toliko njih procenjuje da njihova preduzeća mogu da izdrže ovu situaciju još jedan do dva meseca (35%)¹⁶. Oko 11% njih procenjuje da je to manje od mesec dana. Čini se verovatnije od ostalih da bi kompanije srednje veličine mogle da priušte da izdrže ovakvu situaciju duže od šest meseci.

Slika 87. Kada se sve uzme u obzir, koliko dugo mislite da vaše preduzeće može sebi da priušti ovakvu situaciju?

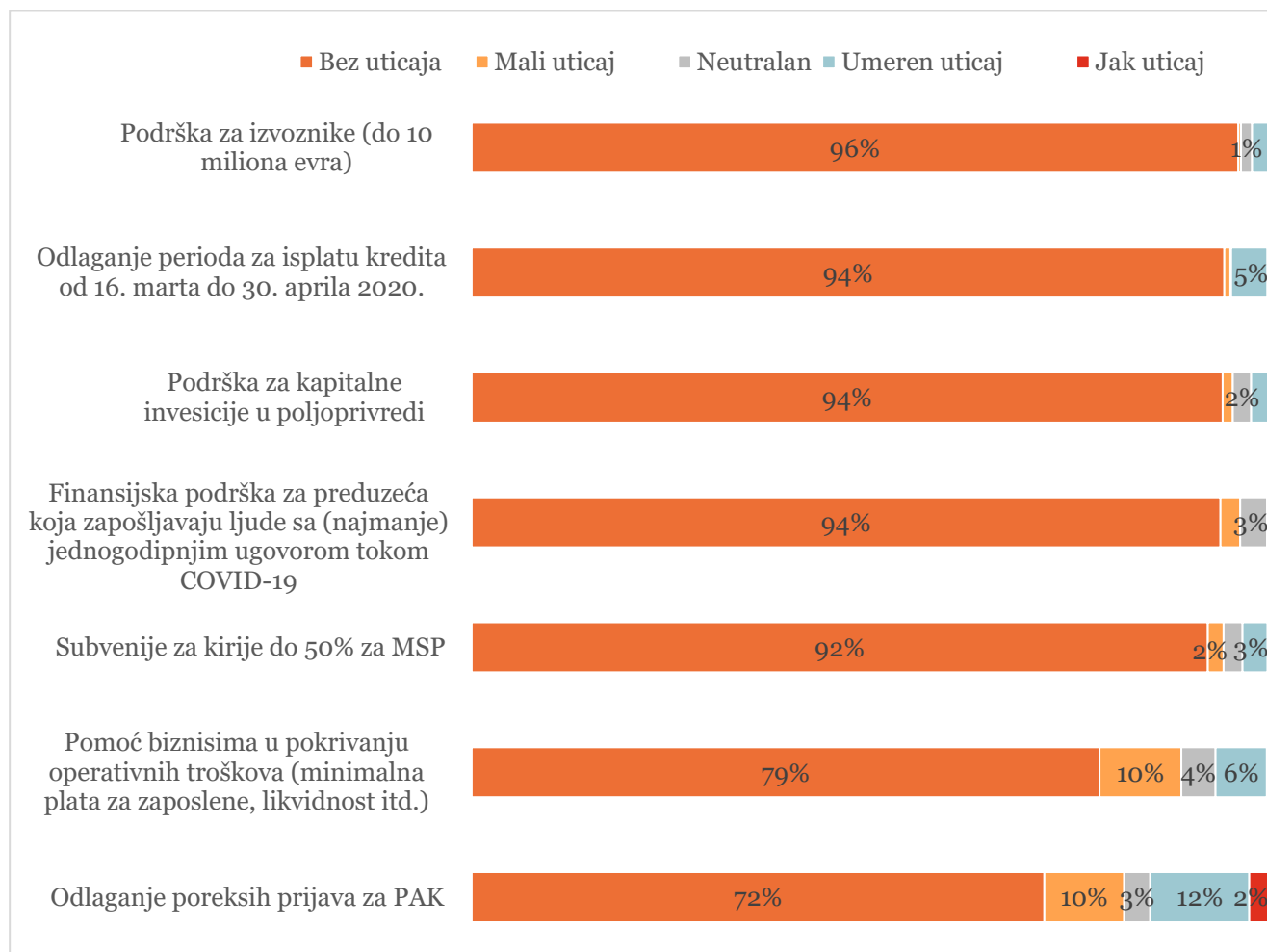
¹⁶ Istraživanje preduzeća sprovedeno je između 1. i 8. maja 2020. godine.

Interesantno je da, na pitanje kakav bi uticaj različite vladine mere mogle da imaju na anketirana preduzeća, preko 90% nije videlo nikakav uticaj kod pet od sedam navedenih mera.¹⁷

Samo što se tiče pomoći preduzećima u pokrivanju operativnih troškova, kao i odlaganja poreskih prijava kod PAK, broj preduzeća vredan pomena smatrao je da će imati mali uticaj (svaki 10%) ili umereni uticaj (6% odnosno 12%). Dalja podela ovih rezultata prema veličini preduzeća ukazala je da mala preduzeća procenjuju da je uticaj malo veći u odnosu na pomenute dve mere.

Podaci ukazuju da se čini se da, sveukupno posmatrano, preduzeća ne smatraju da su navedene mere delotvorne za njihove potrebe.

Slika 88. Kakav bi uticaj na vaše poslovanje imale sledeće dole navedene vladine mere?

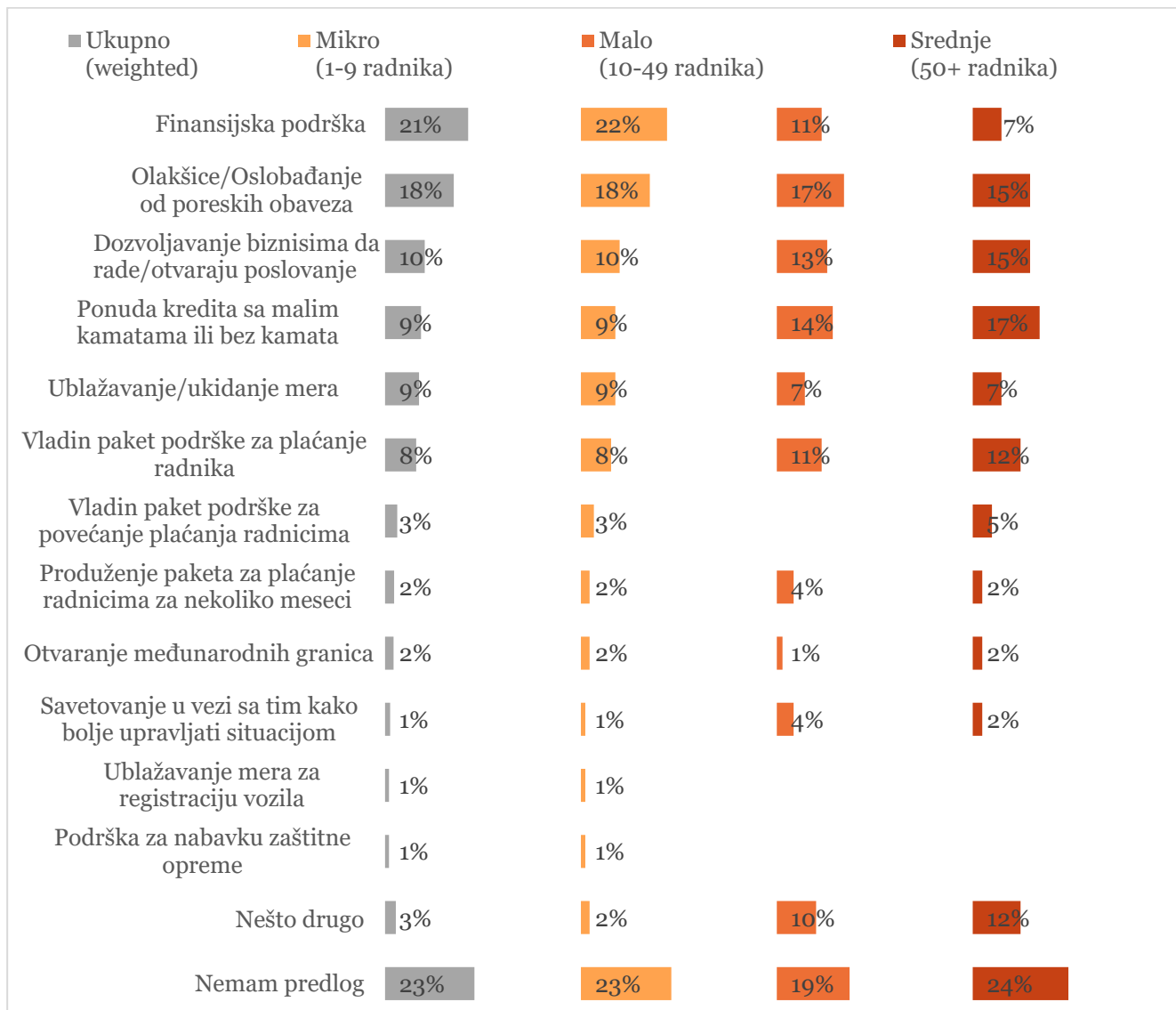

¹⁷ Imajte na umu da se 85% anketiranih preduzeća ne bavi izvozom robe ili usluga. Dakle, mere koje se odnose na ova pitanja možda ne važe/nisu bitne za veliki broj preduzeća koja su učestvovala u ovom istraživanju. Isto se odnosi i na mere koje se odnose na poljoprivredu, pošto je samo 2% anketiranih preduzeća iz ovog sektora.

Kada su bili upitani o sugestijama koje bi uputili vladi u vezi sa merama koje bi mogle biti od pomoći njihovim preduzećima, oko jedne četvrtine njih nisu imali predlog (23%). Skoro isto toliko njih predložilo je finansijsku pomoć (21%) ili olakšice/oslobođanje od poreskih obaveza (18%), a ne samo odlaganje.

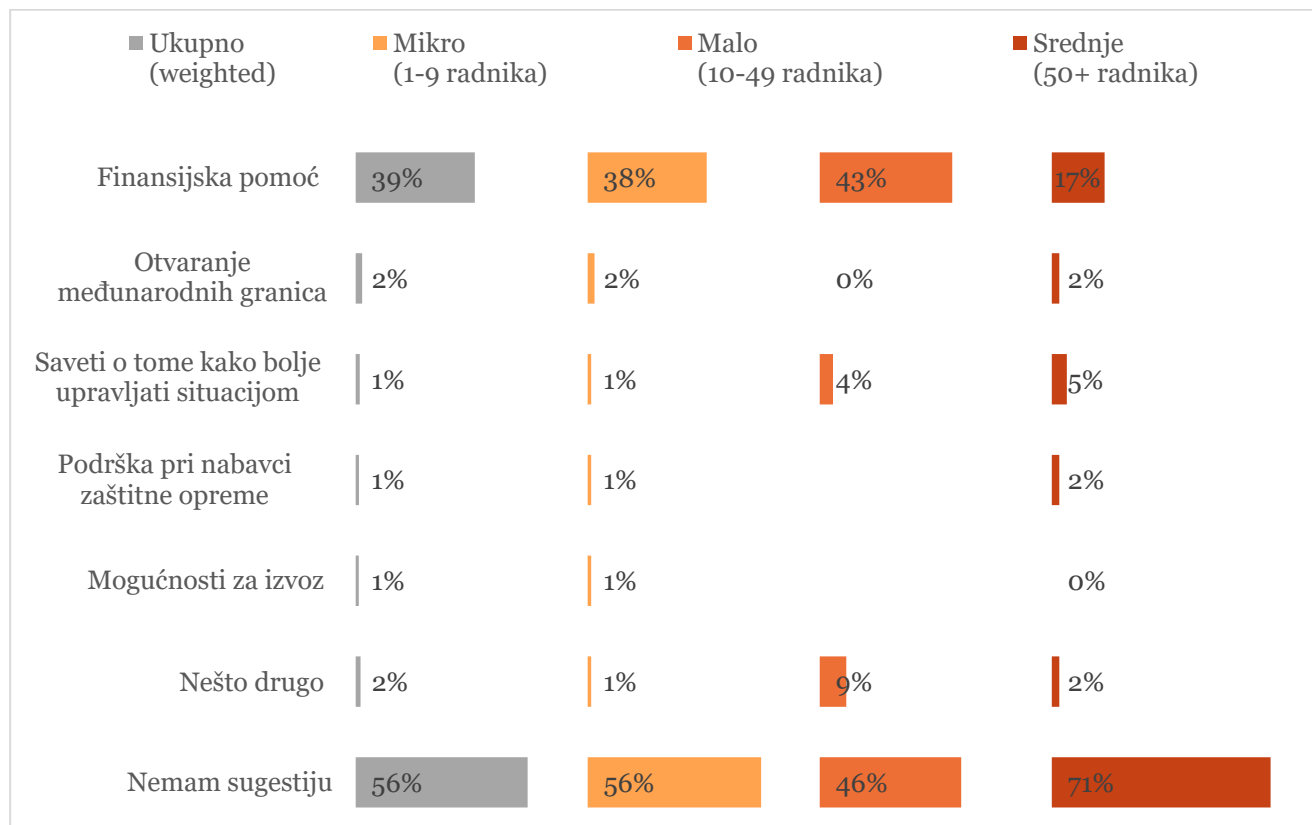
Za finansijsku pomoć najveću potrebu imaju mikro preduzeća (22%), a manje mala (11%) ili srednja preduzeća (7%). Mala preduzeća najčešće predlažu olakšice/oslobođanje od poreskih obaveza (17%) kao i kredite sa niskim kamatama ili bez kamata (14%). Ovo poslednje pominje i 17% srednjih preduzeća.

Slika 89. Šta biste predložili vladi o merama koje bi mogle pomoći vašoj vrsti preduzeća da se izbori sa ovom situacijom?

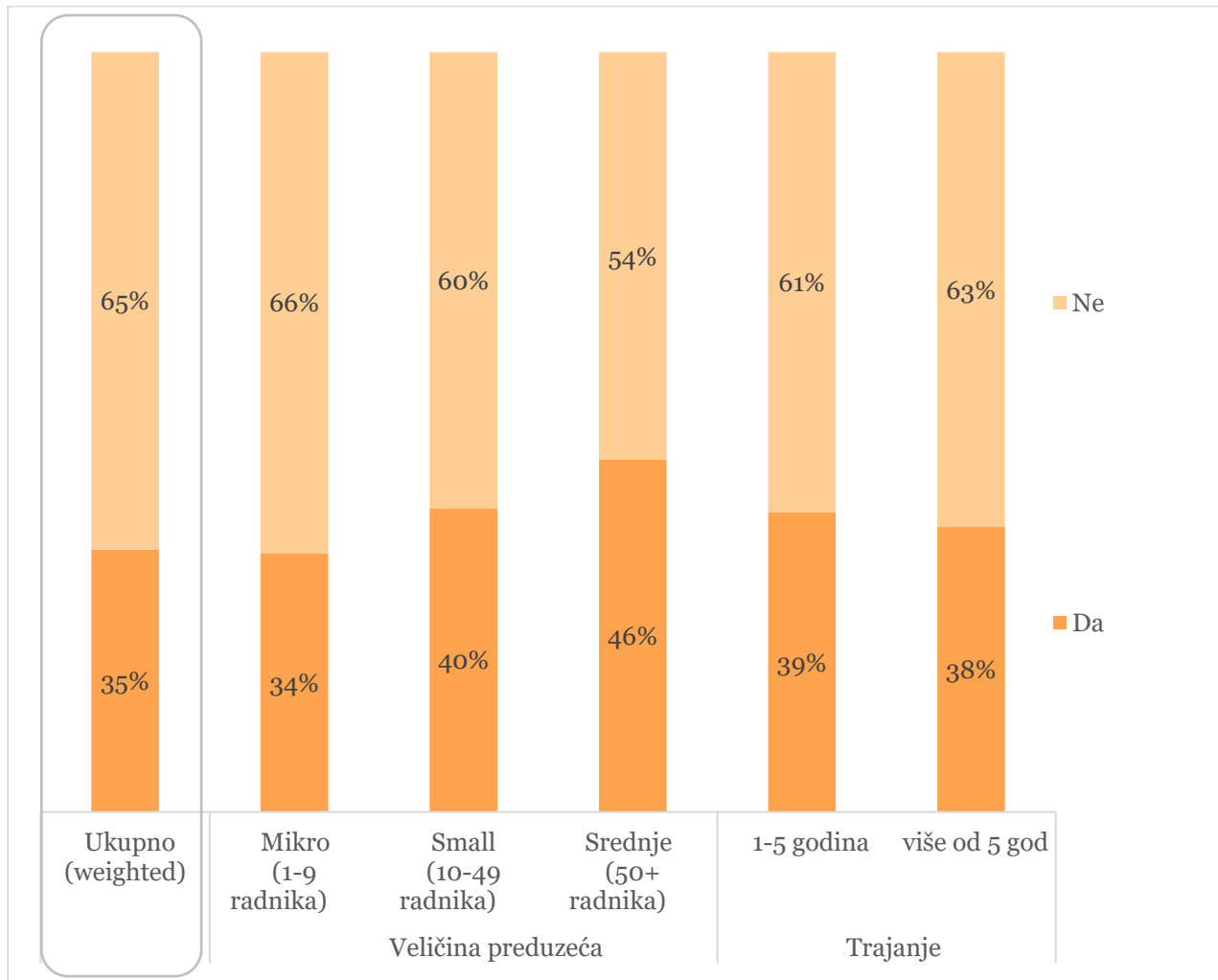
Većina nije imala sugestije za međunarodne organizacije u vezi sa merama koje bi mogle pomoći preduzećima na Kosovu da se izbore sa trenutnom situacijom (56%). Oko 39% njih smatra da bi međunarodne organizacije trebalo da pomognu kroz finansijsku pomoć. Ispitanici iz srednjih preduzeća se po tom pitanju ističu sa 71% njih koji nemaju nikakvu sugestiju, sa samo 17% njih koji smatraju da bi finansijska pomoć pomogla njihovom poslovanju.

Slika 90. Šta biste predložili međunarodnim organizacijama u vezi sa merama koje mogu biti od pomoći za vašu vrstu preduzeća da se izbore sa ovom situacijom?

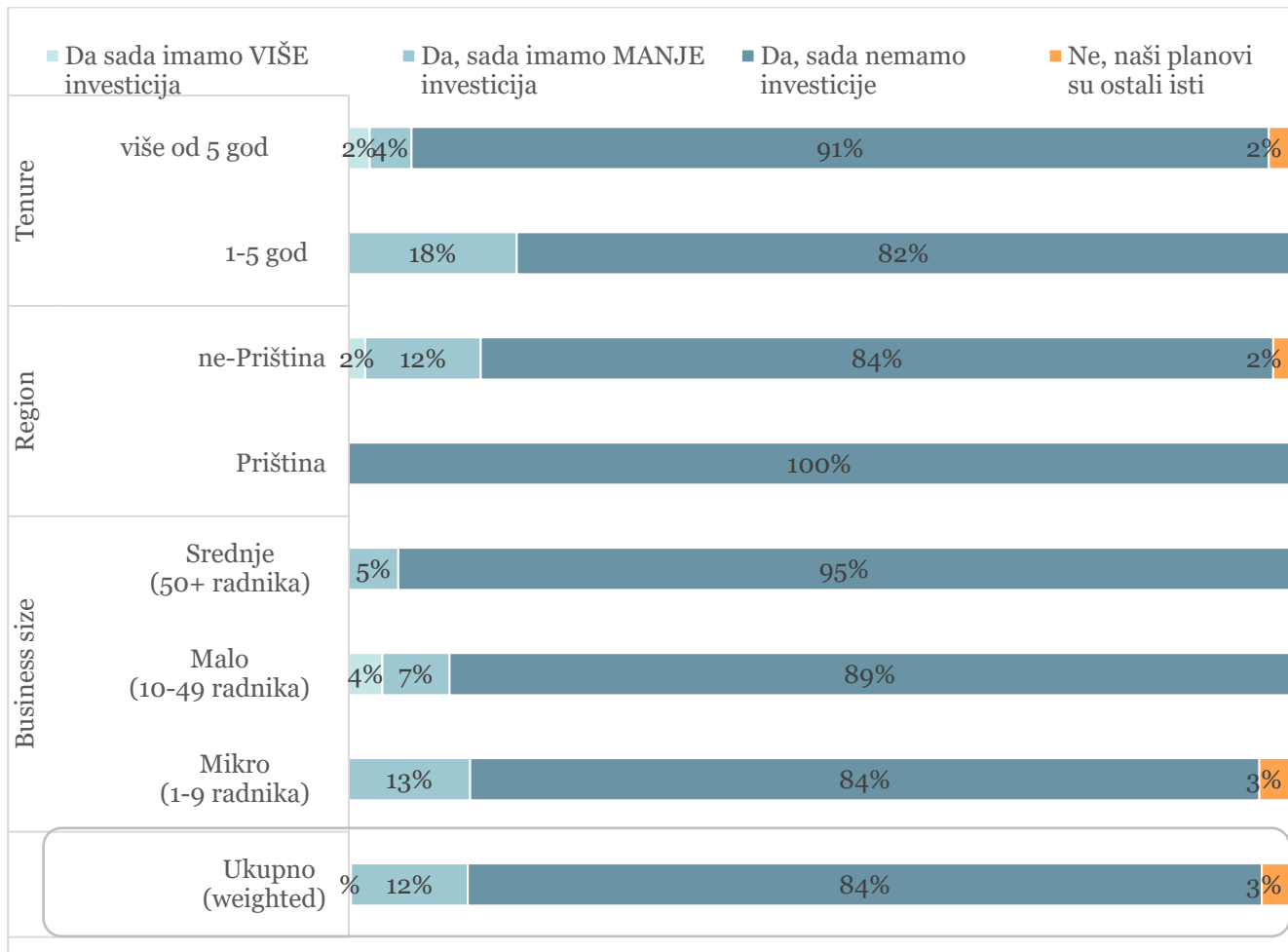
Nešto više od trećine preduzeća imalo je planove za investicije pre situacije sa COVID-19 (35%). Što je veća kompanija, veća je verovatnoća da su investicije bile planirane. Skoro polovina svih srednjih preduzeća planirala je da investira pre nego što je izbila pandemija (46%).

Slika 91. Da li ste imali bilo kakve planove za investicije pre situacije sa COVID-19?

Preduzeća koja su planirala investicije pre situacije sa COVID-19 (N = 70) bila su zatim upitana da li su se ti planovi promenili. Podaci pokazuju da je velika većina ispitanika promenila svoje planove i sada se uzdržavaju od investicija (84%) zbog trenutne situacije. Zanimljivo je da su mikro preduzeća (13%) i preduzeća koja postoje i rade od jedne do pet godina (18%) promenila svoje planove, međutim, sa ciljem da sada investiraju više.¹⁸

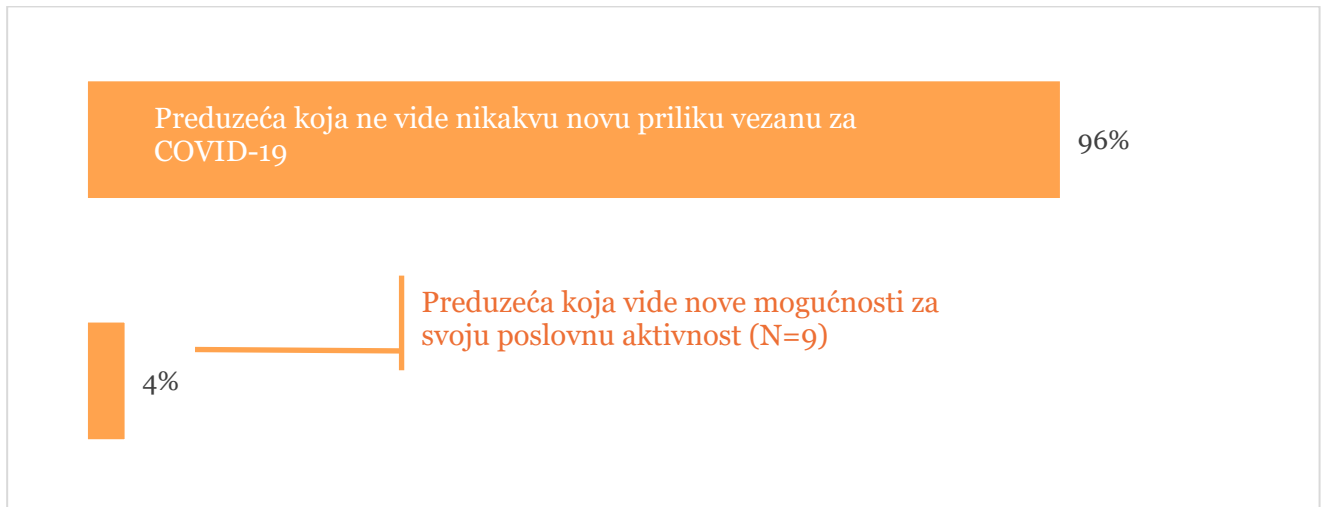
Slika 92. Da li su se ovi planovi promenili zbog situacije? (Pitanje samo za one koji su planirali investicije)

¹⁸ Imajte na umu da su ovi rezultati za srednja preduzeća i one sa sedištem u Prištini samo indikativni zbog malog broja slučajeva (N = 19, odnosno N = 21).

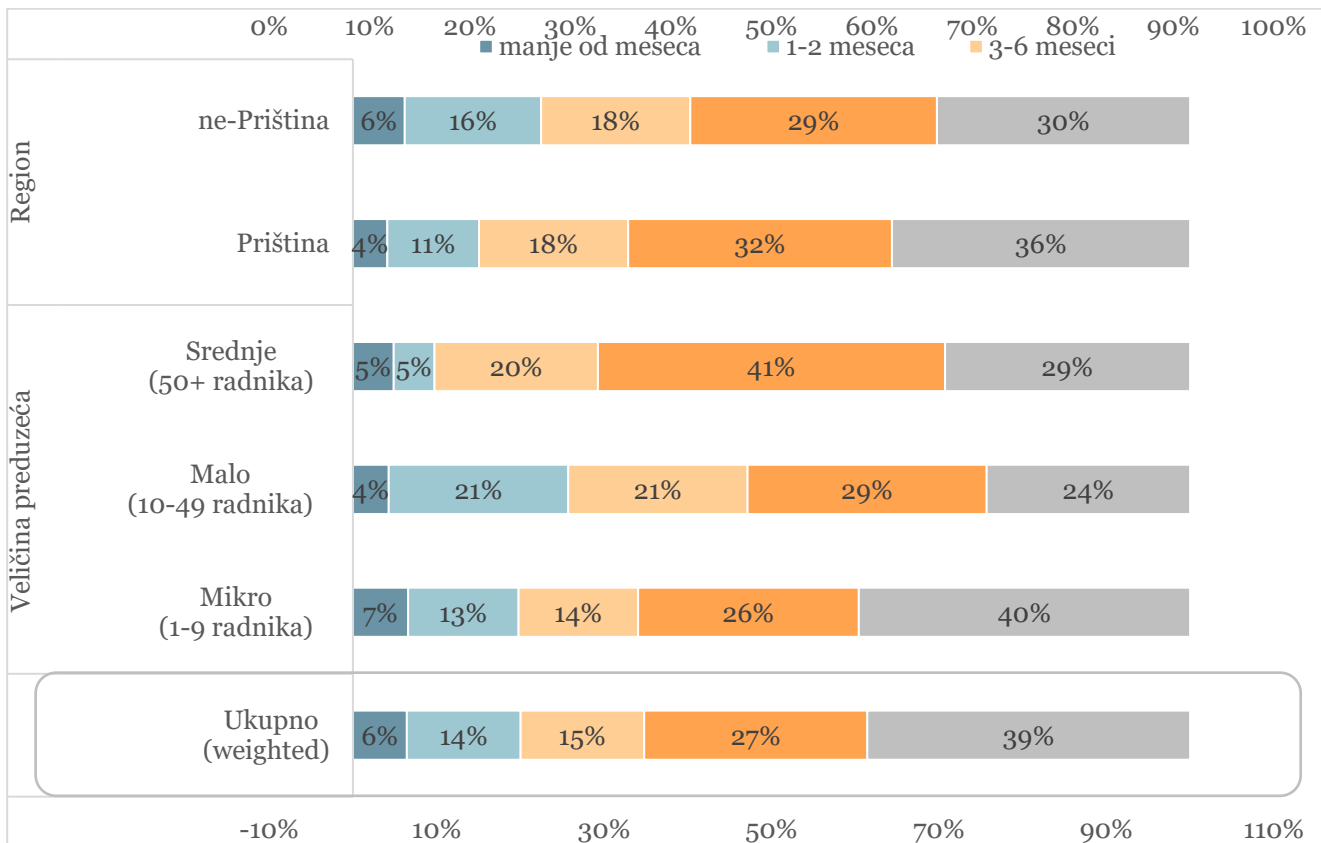
Skoro sve anketirane firme izjavile su da ne vide nove poslovne prilike povezane sa COVID-19. Samo 4% njih, što je devet preduzeća, izjavili su da vide nove mogućnosti za svoje poslovne aktivnosti.

Slika 93. Da li vidite neke nove mogućnosti za vaše poslovanje povezane sa COVID-19?

Na kraju, preduzeća su upitana za procenu kada smatraju da će se Kosovo vratiti u normalan život kakav je bio pre pojave COVID-19. Skoro 40% ispitanika nije uspjelo da odgovori na ovo pitanje (39%) što ukazuje na to da se mnogi osećaju nesigurno po pitanju budućnosti. Čak 27% njih misli da će im trebati više od 6 meseci, dok 15% procenjuje da će im trebati 3-6 meseci. Čini se da je nesigurnost u pogledu budućnosti izraženija među mikro preduzećima (40%) i preduzećima koja se nalaze u regionu Prištine (36%). Što je veće preduzeće, veći je procenat onih koji veruju da će ova situacija potrajati duže od šest meseci.

Slika 94. Sve u svemu, kada mislite da će se Kosovo vratiti u normalan život?

4. **Zaključak**

4.1. Zaključak

Ovaj izveštaj imao je za cilj da prikaže izazove i potrebe domaćinstava kao i preduzeća na Kosovu tokom pandemije COVID-19. Uzimajući u obzir glavne nalaze istraživanja iz ovog izveštaja, mogu se izvući sledeći zaključci:

ISTRAŽIVANJE DOMAĆINSTAVA - ZAKLJUČCI

Prilikom procene uticaja COVID-19 na domaćinstva na Kosovu, podaci su ukazali da učenje na daljinu za decu na Kosovu nije glavni problem, jer su skoro svi mogli redovno da pohađaju časove (96%). Pitanja i problemi koji se odnose na nezaposlenost, efekte koje ovo ostavlja na psihičko, mentalno ili emocionalno zdravlje, kao i pristup osnovnim potrebama, bili su ipak evidentni.

Pre nego što se pojavila situacija sa pandemijom COVID-19, većina muškaraca (54%) i 29% žena su bili zaposleni i radili su. Nakon što se na Kosovu pojavila pandemija COVID-19, oko 40% zaposlenih nisu izgubili posao, ali u vreme ovog istraživanja nisu radili. Samo 8% njih je izgubilo posao zbog epidemije COVID-19. Međutim, unutar ovih 8%, značajan je gubitak radnih mesta u sektoru građevinarstva (23%), kao i u sektoru hotelijerstva (14%). Ovo je problematično zbog činjenice da sektor građevinarstva, kao i hotelijerstvo, zapošljavaju većinu glavnih donosilaca prihoda u domaćinstvu (18% i 13%). Velika većina ispitanika koji su izgubili posao nije dobila finansijsku podršku, pomoć za nezaposlene ili pomoć u robi ili uslugama od vlade, opštine ili nevladinih ili međunarodnih organizacija.

Više anketiranih žena radilo je kod kuće (42%) nego muškaraca (19%). To je najverovatnije posledica velikog povećanja obaveza i kućnih poslova za žene u domaćinstvu zbog COVID-19. Dok su obaveze vezane za domaćinstvo porasle za oba pola kao rezultat pandemije, vreme rada posvećenog obavezama u domaćinstvu i porodici znatno više je povećano za žene nego muškarce.

Kao rezultat pandemije COVID-19, skoro trećina svih ispitanika osetila je efekte po svoje psihičko, mentalno ili emocionalno zdravlje (28%). Nešto više žena nego muškaraca navelo je takve efekte (31% prema 25%), stanovnici dva regiona, Đakovice i Prizrena, takođe su pogođeni u većem broju (53% i 46%). Dalje, vredni napomenuti da više od polovine ispitanika smatra da je došlo do porasta broja slučajeva porodičnog nasilja od početka pandemije COVID-19 (56%), dok više od jedne trećine njih nisu znali kako da zatraže ili dobiju pomoć ako dožive ili budu svedoci takvih slučajeva (35%).

Značajni problemi, kao rezultat COVID-19 na Kosovu, takođe su povezani sa poteškoćama u pristupu osnovnim uslugama; 44% ispitanih navodi izvesne poteškoće u vezi sa nabavkom prehrambenih proizvoda, a 6% su rekli da su poteškoće velike. Više od polovine ispitanih takođe navode poteškoće u pribavljanju sredstava za ličnu zaštitu (izvesne poteškoće 49%, a velike poteškoće 5%). Preko jedne trećine imaju poteškoće sa pribavljanjem higijenskih i sanitarnih sredstava. Ako se restriktivne mere koje se odnose na širenje COVID-19 nastave, više od polovine ispitanika strahuje da će biti teško ispratiti osnovne troškove kao što su hrana i higijenski proizvodi (59%). Primetno je da su ispitanici iz kosovskih Albanaca izgleda znatno više zabrinuti zbog budućih implikacija produženih restriktivnih mera u odnosu na ispitanike srpske nacionalnosti.

ISTRAŽIVANJE PREDUZEĆA - ZAKLJUČCI

Uticaj COVID-19 na preduzeća na Kosovu je takođe očigledan. Ovo se posebno odnosi na negativne efekte kao što su zatvaranje preduzeća, smanjenje broja klijenata i nemogućnost plaćanja zaposlenih.

Najozbiljniji aspekt uticaja manifestuje se zatvaranjem više od polovine anketiranih preduzeća (56%). Skoro trećina je bila prinuđena da delimično obustavi svoju aktivnost (31%), a samo 13% njih rade normalno. Mikro

preduzeća, kao i novija preduzeća (koja postoje od jedne do pet godina) izgleda da su posebno pogođena u ovom pogledu i češće su bili prinuđena da u potpunosti obustave svoju aktivnost (57%, odnosno 56%). Glavni razlog koji je prinudio preduzeća da obustave poslovanje bile su vladine mere (81%). Ipak, podrška trenutnim vladinim merama za zatvaranje ili ograničavanje poslovnih aktivnosti u cilju usporavanja širenja virusa COVID-19 čini se da je među preduzećima relativno velika. Oko 60% anketiranih preduzeća ili donekle ili snažno podržava navedene mere.

Dalje, preduzeća koja nisu obustavila svoju delatnost ili su je samo delimično obustavila, uglavnom smatraju da je nedostatak klijenata problem koji postoji zbog trenutne situacije sa COVID-19 (75%). Preko jedne trećine mikro preduzeća naveli su kao problem nedostatak likvidnosti (38%). Skoro 40% kompanija srednje veličine smanjilo je broj svojih zaposlenih zbog trenutne situacije. Mere u vezi sa obezbeđivanjem lične zaštitne opreme za zaposlene (tj. rukavice, maske i sredstva za dezinfekciju) najčešće preduzimaju one kompanije koje su samo delimično obustavile ili uopšte nisu morale da obustave svoje poslovanje (88%).

Na pitanje još koliko dugo preduzeća mogu da priušte trenutnu situaciju, više od jedne trećine nisu imali odgovor (36%). Izgleda da je u tom pogledu neizvesnost posebno velika među srednjim preduzećima (46%) i preduzećima koja se nalaze u regionu Prištine (52%). Skoro isto toliko njih procenjuje da im posao može priuštiti da izdrže ovu situaciju još samo jedan do dva meseca (35%). Generalno posmatrano, skoro 40% ispitanih nije bilo u stanju da proceni kada život na Kosovu može da se vrati u normalu.

Nešto više od jedne trećine preduzeća imalo je planove za investicije pre situacije sa COVID-19 (35%). Velika većina njih (84%) je sada promenila svoje planove i sada se ne žele da investiraju zbog trenutne situacije. Na pitanje o predlozima koje bi uputili vladi u vezi sa merama koje bi mogle pomoći preduzećima koja učestvuju u istraživanju, najčešće se pominje finansijska pomoć i oslobađanje od poreskih obaveza.